

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN EDEBİYAT
SANAT VE DÜŞÜNCE DERGİLERİNDEKİ
YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİRDEVS TÜRKER UĞUZ

İSTANBUL, 2023

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI**

**15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN EDEBİYAT
SANAT VE DÜŞÜNCE DERGİLERİNDEKİ
YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**FİRDEVS TÜRKER UĞUZ
(190101012)**

**Danışman
(Prof. Dr. Hasan Akay)**

İSTANBUL, 2023

25/01/2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı tezli yüksek lisans programı öğrencisi 190101012 numaralı **Firdevs TÜRKER UĞUZ** un hazırladığı “15 Temmuz Darbe Girişiminin Edebiyat Sanat ve Düşünce Dergilerindeki Yansımaları” konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 25.01.2023 Çarşamba günü saat 11:00’da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çokluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının .....
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi

Karar

1. (Danışman) Prof. Dr. Hasan AKAY	KABUL
2. Prof. Dr. Şaban ÇOBANOĞLU	Kabul
3. Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK	Kabul
4.	.....
5.	.....
6. (İkinci Danışman)*	.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Firdevs Türker Uğuz

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN EDEBİYAT SANAT VE DÜŞÜNCE DERGİLERİNDEKİ YANSIMALARI

Firdevs Türker Uğuz

ÖZET

Bu çalışma, 15 Temmuz darbe girişiminin edebiyat sanat ve düşünce dergilerindeki yansımalarını incelemek adına yapılmıştır. Çalışmanın amacı, 15 Temmuz darbe girişiminden sonra yayınlanan dergilerin ilgili sayılarında teşebbüs aşamasında kalan darbenin izlerini yazın türleri üzerinden tespit ve tetkik etmek, süreli yayınlar aracılığıyla edebiyat dünyasında oluşturulan tutumu değerlendirmektir. Genel olarak edebiyat toplum ve darbe arasındaki ilişki, toplumsal değişim ve darbe süreçlerinde ortaya çıkan edebi üretimler üzerinde durulmuştur. Belirlenen edebiyat sanat ve düşünce dergilerindeki ilgili yazılar tür bakımından tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Edebi tür dışında kalan metinlerde 15 Temmuz darbe girişiminin izleri sürülmüş ve darbe karşısında çeşitli açılardan “körlük” olarak ifade ettiğimiz tutumlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın neticesinde hemen hemen her derginin genellikle Ağustos ve Eylül sayılarında gerek özel sayı gerekse içerikteki türler minvalinde darbe girişimine değindiği, bir kısım dergilerin de kalkışmayı göz ardı ettiği yahut farklı yaklaşımları benimsediği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: 15 Temmuz, darbe, kalkışma, dergi, süreli yayın.

REFLECTIONS OF THE JULY 15 COUP ATTEMPT IN JOURNALS OF LITERATURE ART AND THOUGHT

Firdevs Türker Uğuz

ABSTRACT

This study was carried out to examine the reflections of the July 15 coup attempt in journals of literary art and thought. The study aims to cover the relevant issues of the journals published after the July 15 coup attempt, to identify and examine the traces of the coup, which succumbed during the attempt, through different types of literature, and to evaluate the stance created in the world of literature through periodicals. In general, the relationship between the literary society and the coup, the social change, and the literary productions that emerged in the coup processes were emphasized; and the related articles in the determined journals of literary art and thought were evaluated by classifying them in terms of genre. The traces of the July 15 coup attempt were explored in texts other than the literary genre, and the attitudes that we define as "blindness" in the face of the coup were evaluated. As a result of the study, it was determined that almost every journal mentioned the coup attempt in the August and September issues. Both in special issues and in terms of genre, also several journals have either ignored the attempt or adopted different approaches.

Keywords : July 15, coup, uprising, journal, periodical

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, belirlenen edebiyat sanat ve düşünce dergilerinde; hikâye, deneme, anı, röportaj gibi türlerde örnek pasajlar çerçevesinde “15 Temmuz darbe girişimi” merkeze alınarak çeşitli açılardan incelenmiştir.

Konu kapsamında incelemeye alınan dergilerde mevcut türler kadar hacimli olmamakla birlikte konu çerçevesinde tür dışında kalan içeriklerin de varlığı saptanmış ve ayrıca değerlendirilmesi yapılmıştır.

Yapılan bu çalışma ile daha önce sosyoloji, psikoloji, tarih, siyaset, hukuk, iletişim bilimleri, ekonomi, mimarlık gibi birçok alandaki çalışmalara konu olan ancak edebiyat alanında henüz lisansüstü bir çalışmaya konu olmamış 15 Temmuz darbe girişiminin süreli yayınlardaki seyrini takip ederek kalkışmanın edebi boyutunun değerlendirilmesi ve alana katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Bu amaçla çalışmamızın birinci bölümünde; edebiyat ve toplum ilişkisi gerek özneleri, kullandıkları ortak dil, gerekse anlatma istenci ve kurmaca-gerçeklik gibi başat ögeler yönünden incelenmiştir. Türk toplumunun geçirdiği değişim ve dönüşüm süreçlerinin edebiyata yansımaları ele alınmış ve özellikle siyasal yapıdaki dalgalanmaların edebi çıktıları üzerine eğilinmiştir. Bu hususta edebiyat ve darbe arasındaki ilişki merkeze alınarak tarihi seyir içerisinde darbe ve muhtıra dönemlerinde ortaya çıkan edebi eserlere değinilmiştir.

Edebiyat, toplum ve darbe mefhumlarının gerek kendi içinde gerekse birbirine içkin bir şekilde değerlendirilmesinin ardından ikinci bölümde; belirlenen ana akım edebiyat, sanat ve düşünce dergilerinin 15 Temmuz 2016 özel sayıları veya 15 Temmuz’a dair içerikler barındıran sayılarının ön kapakları yorumlanmıştır. İlgili dergilerde mevcut olan nesir türleri (hikâye, deneme, anı, röportaj, araştırma yazsısı, söyleşi) üzerinden 15 Temmuz kahramanları, darbe girişimine dair tespitler, darbe girişimine şahitlikler, kalkışmanın medyaya yansımaları yönünden değerlendirmeler yapılarak 15 Temmuz darbe girişiminin izlekleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise edebi tür dışında kalan içerikler değerlendirilmiş ve darbe girişimine karşı sessiz kalmayı tercih eden, olağan akışta yayın hayatlarına devam eden yahut girişimi kabullenen ancak bir anlamda görüşü bulanıklaştıran dergiler incelemeye alınmıştır.

Son olarak; çalışmanın yürütüldüğü tüm dünyanın ağır bir imtihandan geçtiği pandemi süreci boyunca; tez konumu önererek çalışmaya ön ayak olan ve her aşamada sabırla beni dinleyen ve yönlendiren kıymetli danışmanım Prof. Dr. Hasan Akay'a, 2016'da yayınlanan dergileri temin etmek hususunda hayli zorlandığım noktalarda bir telefon ile ilgili dergilere ulaşmamı sağlayan Prof. Dr. Şaban Sağlık ve Prof. Dr. Dursun Ali Tökel'e, Temmuz Dergisi'nin ilk sayısını Ankara'dan gönderen Arif Ay'a ve süreç boyunca desteklerini hissettiğim sevgili aileme, teşekkürlerimi sunarım.

Ocak, 2023

Firdevs Türker Uğuz

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. EDEBİYAT, TOPLUM VE DARBE İLİŞKİSİ	3
1.1. EDEBİYAT VE TOPLUM	3
1.2. EDEBİYAT VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM	9
1.3. EDEBİYAT VE DARBE	16
İKİNCİ BÖLÜM	27
2. KALKIŞMANIN ARDINDAN: İNEMEYEN YUMRUĞUN İZLERİ	27
2.1. “YÜZ”DEN “ÖZ”E 15 TEMMUZ’U KONU EDİNER DERGİ KAPAKLARININ YORUMU	28
2.2. HİKÂYE.....	46
2.2.1. 15 Temmuz Kahramanlarını Konu Edinen Hikâyeler	46
2.2.2. Darbe Girişimini Konu Edinen Hikâyeler.....	63
2.2.3. Kalkışmayı Destekleyen yahut Kalkışmaya Duyarsız Kalanların Hikâyelerdeki Yansımaları	67
2.3. RÖPORTAJ	74
2.4. DENEME	79
2.4.1. Yazarların Gözünden 15 Temmuz Darbe Girişimini Konu Edinen Denemeler.....	79
2.4.2. Halkın Mücadelesini Konu Edinen Denemeler.....	83
2.4.3. Siyasi Fikirler Ekseninde Darbe Girişimini Ele Alan Denemeler	87
2.5. ANI.....	90

2.5.1. Tanıklıktan Kahramanlığa: 15 Temmuz Hâtıraları	90
2.6. ARAŞTIRMA YAZISI	96
2.6.1. 15 Temmuz Darbe Girişimi Üzerine Tespitler	96
2.6.2. 15 Temmuz'un Medyadaki Yansımaları Üzerine Araştırma Yazıları	100
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	108
3. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNE FARKLI YAKLAŞIMLAR: TÜRE	
SIĞMAYANLAR VE BİLİNÇLİ NOKSANLIKLAR	108
3.1. EDEBİ TÜR DIŞINDA KALAN METİNLERDE 15 TEMMUZ DARBE	
GİRİŞİMİNİN İZLEKLERİ	108
3.2. DARBE KÖRLÜĞÜ	118
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA	126

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1 Türk Edebiyatı Dergisi 515. Sayı ön kapağı	28
Fotoğraf 2 Mahalle Mektebi Dergisi 31. Sayı ön ve arka kapağı.	29
Fotoğraf 3 Cins Dergisi 11. Sayı ön ve arka kapağı.	30
Fotoğraf 4 Nihayet Dergisi 20. Sayı ön ve arka kapağı.	31
Fotoğraf 5 Şehir ve Kültür Dergisi 25. Sayı ön kapağı.....	32
Fotoğraf 6 Karabatak Dergisi 28. Sayı ön ve arka kapağı.	33
Fotoğraf 7 Bûtimar Dergisi Sonbahar 2016 ön ve arka kapağı.	34
Fotoğraf 8 Post Öykü 12. Sayı ön ve arka kapağı.....	35
Fotoğraf 9 Lacivert Dergisi 27. Sayı ön kapağı.....	36
Fotoğraf 10 Hece Dergisi 237 ve 238. Sayı ön kapağı.	37
Fotoğraf 11 Fayrap Dergisi 88. Sayısı ön kapağı.	38
Fotoğraf 12 Dil ve Edebiyat Dergisi 92. Sayı ön kapağı.	39
Fotoğraf 13 İtibar Dergisi 59. ve 60. Sayı ön kapakları.....	40
Fotoğraf 14 Dergâh Dergisi 319. Sayı ön kapağı.....	41
Fotoğraf 15 Ay Vakti 164. Sayı ön kapağı.	42
Fotoğraf 16 Aşkar Dergisi 39. Sayı ön kapağı.....	43
Fotoğraf 17 Temmuz Dergisi, 1. Sayı ön ve arka kapağı.	44
Fotoğraf 18 Yedi İklim Dergisi 318. Sayı ön kapağı.....	45

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
b.a.	Eserin bütününe atıf
bkz.	Bakınız
bkz.: aş.	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz.:yuk.	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
k.g.	Karşı görüş
karş.	Karşılaştırmamız
s.	Sayfa/sayfalar
t.y.	Basım tarihi yok
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

Edebiyat ve toplum birbirine kopmaz bağlar ile sıkı sıkıya bağlanmış olup birini diğlerinden ayrı düşünmek mümkün görünmemektedir. “Ayna” işlevi gördüğü düşünülen edebiyatın; toplumlarda yaşanan sosyal, siyasi, mimari, ekonomik değişimlere kayıtsız kalamadığı gibi -bu konuda farklı tartışmalar olsa da- yine toplumun bir parçası olan yazarın bakışından aktarılması kaçınılmazdır.

Siyasi tarihi içinde dengelerin sürekli değiştiği yaşadığımız coğrafyada, “iktidar ve muktedir” olma kaygılarının her dönemde ön plana çıktığı ve kimi zaman edebi literatürün bu seyir üzerinden oluştuğu kimi zaman da meşruiyet kazanımı için öncelikle edebi literatürün oluşturulduğu görülmektedir. Bu minvalde Türkiye tarihinde darbe, darbe girişimi ve muhtıra dönemlerinde oluşan ve oluşturulan edebi literatürün önemli olduğunu düşünmekteyiz. Özellikle 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980, 12 Mart 1971, 28 Şubat 1997 ve tezimizin konusu olan 15 Temmuz 2016 tarihleri siyasi, sosyolojik ve edebi olarak incelenmeli ve idrak edilmelidir.

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin edebiyat, sanat ve düşünce dergilerindeki yansımalarını konu edinen bu çalışma; daha önce sosyoloji, psikoloji, tarih, siyaset, hukuk, iletişim bilimleri, ekonomi, mimarlık gibi birçok disiplindeki akademik çalışmalara konu olmuş ancak konu ile ilgili edebiyat alanında henüz lisansüstü bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Konu hakkında edebiyat alanında sadece Turan Güler tarafından yazılmış “15 Temmuz’un Türk Edebiyatı Dergilerine Yansıması”¹ başlıklı bir makale mevcuttur. Makalede İtibar, Post Öykü, Temmuz, Hece ve Fayrap dergilerinde 15 Temmuz ile ilgili yazılan içerikler derlenmiş ve değerlendirilmiştir. Konu hakkında edebi alanda lisansüstü çalışmanın bulunmaması, bahsedilen makale haricinde dergilerle ilgili dijital ortamda yayınlanan ancak yine de yeterli olmayan birkaç yazının bulunması, literatürde 15 Temmuz darbe girişiminin edebiyata yansıması hususunda bir boşluğun mevcut olduğunu göstermektedir. Bu boşluğu tespit ederek yapılan çalışmada 15 Temmuz darbe girişiminin süreli yayınlardaki

---

¹ Turan Güler, “15 Temmuz’un Türk Edebiyatı Dergilerine Yansıması”, Muş Alparslan Üniversitesi Yayınları, 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye- Uluslararası Sempozyumu 24-26 Mayıs 2017, C. 2, s. 359.

seyrini takip ederek kalkışmanın edebi boyutunun değerlendirilmesi, alana katkı sağlaması ve yapılacak olan diğer çalışmalara kaynaklık etmesi hedeflenmiştir.

Birinci bölümde edebiyat, toplum ve darbe ilişkisi irdelenerek toplumsal ve siyasi olaylardan kaynaklı değişimlerin edebiyata yansımaları hem kronolojik hem de edebi literatür yönünden tespit edilmiş ve ilgili dönemlerde kaleme alınan eserlere değinilmiştir.

İkinci bölümde öncelikle bu bölümde ele alınacak olan 18 derginin 2016 yılında basılan 15 Temmuz özel sayıları veya 15 Temmuz'a dair içeriklerin mevcut olduğu ilgili sayıların ön ve arka kapaklarında yer alan görseller ve yazılar değerlendirilmiştir. Dergilerde 15 Temmuz ile ilgili farklı yazın türlerinin mevcut olması türler üzerinden tasnif yapılarak sonrasında ilgili türleri konuları bakımından gruplamayı gerekli kılmıştır. Çalışmanın malzemesi ikinci bölümde "hikâye, deneme, röportaj, anı, araştırma yazısı ve söyleşi" gibi nesir türleri üzerinden gruplanırken "şiiir" yani nazım türleri dışarıda bırakılmıştır. 15 Temmuz'un şiiir üzerinden edebiyata yansımaları başka bir tezde ele alınması gereken hacimli bir konudur.

Üçüncü bölümde ise; tür dışında kalan 15 Temmuz darbe girişimi ile ilgili metinler ve girişime karşı sessiz kalan, sessizliği tercih eden yahut girişimi kabullenmesine rağmen odağını farklılaştıran edebiyat sanat ve düşünce dergilerinin bakışları değerlendirilmiştir.

15 Temmuz darbe girişiminin üzerinden altı yıl geçmesi, konu ile ilgili malzemelerin birikmesi ve henüz edebiyat alanında konu ile ilgili lisansüstü çalışmanın yapılmamış olması bu tezin yazılmasını gerekli kılmıştır. Yapılan bu çalışma ile 15 Temmuz darbe girişimine karşı bilinç, idrak oluşturmak isterken bu gibi girişimlere karşı teyakkuzda olmanın da önemli olduğunu düşünmekteyiz. Çalışılan bu tezle altı yıldır ihmal edilen 15 Temmuz darbe girişiminin edebi süreci izlekleriyle aydınlatılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EDEBİYAT, TOPLUM VE DARBE İLİŞKİSİ

1.1. EDEBİYAT VE TOPLUM

İnsan toplumu oluşturan en küçük birim ve temel yapı taşıdır. İnsanlar birlik kurarak aileleri, aileler de genişleyerek toplumları oluşturur. Türk Dil Kurumu, toplumu; “aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü”² ifadesiyle tanımlanmaktadır. Hilmi Ziya Ülken’in Sosyoloji Sözlüğü’nde ise toplum, “her yaştan insanı içine alan, ortak inanç ve kurumlara dayanan organlaşmış veya yaygın bütün zümreler arası birliklerin bütününe verilen ad”³ şeklinde değerlendirilmektedir. Her iki tanım da toplumun, bir arada yaşayan bireylerden oluştuğu ve bireyleri bir arada tutan temel ülkü, ortak inançlar gibi bir takım başat öğeler varlığının vurgulandığı fark edilmektedir.

İnsanların yüzyıllar boyu bir arada yaşamaları; birbirleriyle yardımlaşmalarını, iletişim ve etkileşim kurmalarını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk hali her toplumun kendi içinde değer yargılarının, inanç sistemlerinin ve kültürel bağlarının oluşmasını sağlamıştır. Topluma içkin bu öğelerin nesilden nesile aktarılması, var olduğu toplumsal yapıya özgü kimlik kazandırmıştır. Ramazan Kaplan, Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu’nun sunuş konuşmasında bu konu ile alakalı düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Toplum, insanın manevi değerlerini anlayıp inceleyebilmek için ayrıcalıklı bir konudur. Topluma özgü bütün değerler derinlikli incelendiğinde dağınık ya da toplu biçimde ‘insan’ı ortaya çıkaran bütün değerler de bulunmuş olur. Toplumların ve toplumsal varlık olarak insanın ortaya çıkışı ile millet kavramının oluşumu, bir ‘duygu’ya dönüşmesinde geniş manada sanatın önemli işlevleri vardır. Başka birçok öge gibi, edebiyat da toplumsal yapıyı oluşturan kültür öğelerinden biridir. Hem toplumdan etkilenir hem de toplumu etkiler. Sosyal yapının gelişmesine katkıda bulunur. Toplumsal ve kültürel değerler, gelecek kuşaklara edebiyat aracılığı ile

² <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 10.10.2022

³ Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1969, s. 292.

aktarılır. Böylece kültürel boşluğun yaşanmamasında ve toplumsal bilincin canlı tutulmasında edebiyatın payı büyüktür.”⁴

TDK Büyük Türkçe Sözlük’te; “1. Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın. 2. Bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi, literatür”⁵ ifadesiyle tanımlanan edebiyatın toplumdan bağımsız yahut topluma yabancı olduğunu düşünmek mümkün görünmemektedir. Toplumdaki bireyler, ifade aracı olarak kullandıkları dille aynı zamanda o toplumun edebiyatını ve edebi eserlerini de oluşturmaktadırlar. Bu oluşum süreci aynı anda bir etkileşimi de meydana getirmektedir. Köksal Alver’in ifadesiyle “dil, okuma, yazma, yayın gibi süreçler edebiyat özelinde toplumsal ilişkilerin oluşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla edebiyat kendi özelinde iletişim ve ilişkiler ağı oluşturmakta, bu yönüyle de toplumsal alana dâhil olmaktadır.”⁶

Edebiyat ve toplumu kopmaz bağlarla birbirine bağlayan ve Hans Georg Gadamer’in de edebiyatın temeli, harcı ve hemen her şeyi⁷ olarak tanımladığı dilin, birçok edebiyat araştırmacısı, dilbilimci, filozof, sosyolog ve diğer sosyal bilimciler tarafından konu edinildiği göze çarpmaktadır. Sözgelimi Mehmet Kaplan “dil, bazı ses veya ses gruplarının o şeylerin hayalini uyandırması sürecinden ibarettir”⁸ diyerek dile dair genel bir tanımlama yapar. Özelde ise “dil, hayatın aldığı bir şekildir ve milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin adeta özetidir”⁹ diyerek bilhassa dil, millet ve tarih kavramları arasındaki bağlantının altını çizer. Martin Heidegger’e göre “Dilin kendisi aslında edebiyattır”¹⁰ ve dil varlığı adlandırarak var olanı görünür kılmayı sağlar.¹¹

---

⁴ Ramazan Kaplan, Sunuş, **Uluslararası Toplum ve Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (Bartın Üniversitesi, 28-30 Nisan 2016)**, ed. Hacı İbrahim Delice, Bartın Üniversitesi Yayınları, Ankara 2016, s. 13.

⁵ <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 11.10.2022

⁶ Köksal Alver, “Edebiyatın Sosyolojik İmkânı”, **Edebiyat Sosyolojisi**, der. Köksal Alver, Hece Yayınları, Ankara 2004, s. 11.

⁷ Hans Georg Gadamer, "Felsefe ve Edebiyat", **Edebiyat Nedir** (Hans-Georg Gadamer&Helmut Kuhn&Friedrich Nietzsche), çev. Ş. Çoraklı-A. Sarı, Babil Yayınları, Erzurum 2002, s. 23.

⁸ Mehmet Kaplan, **Kültür ve Dil**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 163.

⁹ M. Kaplan, **a.g.e.**, s. 140.

¹⁰ Martin Heidegger, **Sanat Eserinin Kökeni**, çev. Fatih Tepebaşı, De Ki Sanat Yayınları, Ankara 2007, s. 70.

¹¹ M. Heidegger, **a.g.e.**, s. 70.

Dil hususunda yapılan bu tanımlamalardan hareketle insanın yaşadığı dünyayı, ilişki ağına dâhil ettiği ve nesnesi haline getirdiği her şeyi dil ile anlamlandırıldığı, dilin aynı zamanda içinde bulunduğu topluma ait edebi eser ve değerlerin de ifadesi olduğu fark edilmektedir. Bu hususta Theodor W. Adorno ve Peter Bürger'in edebiyat, toplum ve dil üçgenindeki düşüncelerinden hareketle Köksal Alver, "Dil, toplumda kaçınılmaz bir ilişki kuran ve sürdüren yapıdır aynı zamanda. Dil edebiyat ile toplumu en derin merkezlerine varıncaya kadar birbiriyle dolayimler. Bu yüzden tam da toplumun konuşmasına katılmadığı, herhangi bir ileti sunmadığı anlarda dahi edebiyat en derin biçimde toplumda köklenmiş olduğunu açığa vurur. Toplumun tüm niteliklerini, yansımalarını, açılımlarını kendinde barındıran dil, edebiyatı da belirlemekte, onun sınırlarını çizmektedir. Edebiyat toplumun bir özeti ve temeli olan dili kullandığı için doğrudan toplumla yani hayatla buluşmakta, onun içinden konuşmaktadır. Edebiyat, dile dayandığı için toplumun ona sunmuş olduğu (Adorno'nun sanat-toplum ilişkisini açıklamak için kullandığı) 'malzeme' ile yüz yüze gelir. Böylece malzeme edebiyatın temel hammaddesi olur. Malzeme ise toplum tarafından belirlenmiştir, dolayısıyla malzeme ile iş gören edebiyatçı/sanatçı doğrudan toplumla yüzleşmektedir."12 demektedir.

Bahsedilen bu hususlardan hareketle edebiyatın "neyi" anlattığı, anlatılanın "kimin hikâyesi" olduğu ve "gerçeklikle" ilişkisi üzerine de ayrıca düşünülmelidir. İnsan, doğası gereği yazılı yahut sözlü olarak anlatmaya ve aktarmaya meyillidir.13

Her disiplinin kendine özgü ifade şekli mevcuttur. Örneğin; müzik notalarla, mimarlık yapılarla, resim fırça darbeleriyle, sinema filmlerle aktarır anlatmak istediğini. Edebiyatta ise anlatım; temelde kelimeler ve imgelerle yapılmaktadır. Kullanılan dilin imkânları dâhilinde zaman içinde; hikâye, şiir, roman, deneme, makale gibi edebi formlar meydana gelmiştir. Bireyin kaleminden çıkarak toplumun içinde doğan anlatılar "bütün zamanlarda, bütün yerlerde, bütün toplumlarda vardır. Anlatı insanlık tarihinin kendisi ile başlar; dünyanın hiçbir yerinde anlatisi olmayan

---

¹² Köksal Alver, "Edebiyat Sosyolojisi ve Hayat", **Edebiyat Sosyolojisi**, ed. Köksal Alver, İz Yayınları, İstanbul 2019, s. 278-279.

¹³ Jonathan Culler, öyküler duymanın ve öyküler anlatmanın insanın temel dürtülerinden biri olduğunu ifade ederek çocuklara anlatılan hikâyelerin küçük yaşlardan itibaren insanın "temel anlatı yetisi"ni oluşturduğunu söyler. Bu konuda ayrıca bkz. Jonathan Culler, **Yazın Kuramı**, çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi, Ankara 2007, s.123.

bir halk yoktur.”¹⁴ Anlatıyı bir serüvene benzetmek gerekirse yazar da bu durumda kâşif olarak nitelenebilir. “Anlatma serüveni, bir yanıyla gerçek dünyanın şekli semaili ve yaşanılabilirliğini yeniden keşfe yönelir. Hatta sadece keşifle yetinildiği de söylenemez; inşa sözcüğünün eski kullanımını hatırlayalım! Anlatarak; yapar, kurar, düzenler ve adeta yeniden inşa eder.”¹⁵

İnsanın anlatma istencini, yazara “Kalemi yonttum. Yonttuktan sonra tuttum öptüm. Yazmasam deli olacaktım”¹⁶ dedirten “yazma dürtüsünü” de mercek altına almak gerekmektedir. Yazmak eylemi, medeniyetler kuran ve hatta yıkan bir eylem olmakla beraber bir yandan geçmişi ve bugünü bünyesinde barındırıp diğer yandan da geleceği şekillendiren bir nevi miras bırakma şeklidir. Yazan kişi yani özne, varlığa dair tahayyülde bulunan, varlığın uzuvları olmaya çalışan, “varlığın gözü, kulağı, aklı, vicdanı, kalbi ve bilinci”¹⁷ ile hareket eden kişidir. Öznenin eylemi olan yazının bir amacı olması gerekir. İnsan yazı ile hislerini paylaşabilir, paylaştığı düşüncelere muhatabını ortak edebilir yahut yaşadığı çağın tanığı olarak tutanak niteliği taşıyan eserler ortaya koyabilir.

M. Fatih Andı, “Dağ başındaki yalnız adam, edebiyata ihtiyaç duyar mı? Eğer duyuyorsa, ya öncesinde bir toplumsallık geçmişi vardır veya topluma yeniden döneceğine dair bir umudu... Yahut da yazdıklarının kendisinden sonra birilerinin eline geçeceği yani topluma ulaşacağı beklentisi...”¹⁸ diyerek insanın tek başına yaşasa dahi günün birinde toplumsallaşmak, topluma dahil ve müdahil olabilmek için edebiyatı ve edebi formları araç olarak kullanacağını altını çizmiştir. “Geleceğe el atmayan gelişme ve iyileşme ümidi olmayan bir hayatın ne değeri olabilir? Aşılmaz bir duvarın önünde yaşamak, köpekçe yaşamaktır. Doğrusunu isterseniz benim kuşağımdakiler köpekçe yaşamış ve yaşamaktalar. İlk yazılarımdan en son kitabıma kadar en çok hatta gereğinden fazla sürüklendiğim şey, yaşadığımız günler, nerede olursa olsun ezilen, alçaltılan insanlar oldu.”¹⁹ ifadesiyle Albert Camus da

---

¹⁴ Roland Barthes, **Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş**, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, Gerçek Yayınları, İstanbul 1988, s. 7.

¹⁵ Abdurrahim Karadeniz, **Ayrıntı Ya Da Hiç**, Hece Yayınları, İstanbul 2011, s. 161.

¹⁶ Sait Faik Abasıyanık, **Bütün Eserleri: 6**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2001, s. 187.

¹⁷ Vefa Taşdelen, “Yazmak Eylemi”, **Edebiyat Sosyolojisi**, ed. Köksal Alver, İz Yayınları, İstanbul 2019, s. 19.

¹⁸ Fatih Andı, **Akrebi Kuyruğundan Tutmak**, Ketebe Yayınları, İstanbul 2018, s.11.

¹⁹ Albert Camus, **Denemeler**, çev. Vedat Günyol- Sabahattin Eyüboğlu, Çan Yayınları, İstanbul 1969, s. 60.

edebiyatın amacının; “geleceği şekillendirme” ve daima “iyileşme ümidi aşılama” olduğunu vurgulamıştır. Camus, yaşadığı çağa şahitlik yaparak geleceği şekillendirecek yazılar kaleme aldığını, eserlerinin ezilen ve alçaltılan insanların sesi olduğunu söylemektedir. Ayrıca bu sese kulak tıkayan ve bu yaşamları eserlerine yansıtmayan, görmezden gelen çağının yazarlarını tenkit etmektedir.

René Wellek ve Austin Warren Edebiyat Teorisi kitabının dokuzuncu bölümü olan “Edebiyat ve Toplum” başlığında “Edebiyat ‘hayat’ı ‘canlandırır’. Hayat ise büyük ölçüde sosyal bir gerçekliktir. Bununla birlikte edebiyatın ‘taklit ettiği’ şeyler arasında tabiat dünyası ve kişinin iç veya sübjektif dünyası da vardır. Yazarın kendisi toplumun bir üyesidir ve toplumda belli bir yere sahiptir. Belli bir derecede toplumda tanınır ve bunun karşılığını alır: Farazi olmakla birlikte bir kitleye hitap eder.”²⁰ diyerek yazar ile toplum, hayat ve edebiyat arasındaki içkinliğe dikkat çekmiştir. Toplumun parçası olan yazarın her ne kadar öznel sıfatlara sahip olsa da kendini toplumdan soyutlayamayacağını ve anlatısında hayata, sosyal gerçekliğe dair birtakım öğelerin mevcut olacağına işaret etmektedir.

Edebi eserlerin gerçek hayat ile bağlantısı ve bu gerçekliğin ölçütü üzerine pek çok fikir ortaya atılmış, hatta bir edebi eserin gerçekliği yansıttığı ölçüde başarılı olabileceği iddia edilmiştir. Tam da bu hususta Stendhal’in Kırmızı ve Siyah adlı eserinde geçen meşhur “roman, uzun bir yol boyunca dolaştırılan aynadır”²¹ cümlesini hatırla(t)makta fayda vardır. Stendhal edebi eserlerin “ayna” olma vasfını öne çıkarırken Hippolyte Taine’de edebi eserlerin birer “vesika” olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte Ahmet İnam da “edebiyat çağın, kültürün, o çağ ve kültürdeki insanın, o insandaki evrensel insanın tanığıdır”²² diyerek edebiyatın “tanık olma” vasfını imlemektedir. Ancak edebiyatın “kurmaca”dan ibaret olduğu, gerçeği yansıtmayan hayali bir üretim/uydurma olduğu gibi aksi düşüncelerin de mevcut olduğunu göz ardı etmemek gerekmektedir.

Kurmaca genel mahiyette kelime kökü itibariyle kurmak, oluşturmak manasında kullanılırken sözlükte “olmadığı hâlde varmış gibi tasarlanmış,

---

²⁰ René Wellek- Austin Warren, Edebiyat Teorisi, çev. Ö. Faruk Huyugüzel, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019, s. 118.

²¹ Stendhal, **Kırmızı ve Siyah**, çev. Bertan Onaran, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 91.

²² Ahmet İnam, “Edebiyatını Yitirmiş Edebiyat: Edebiyatın Edebi Yatkı mı?”, **Doğu Batı Dergisi**, S. 22, İstanbul 2003, s. 27.

kurgulanmış”²³ ifadesiyle tanımlanmaktadır. Daha çok edebi eserlerin yapı ve incelemelerinde karşımıza çıkan kurmaca kavramı üzerinde çeşitli ihtilafların varlığı bilinmektedir. Bir kısım araştırmacı ve yazar tarafından kurmaca; dış dünya gerçekliğinden bağımsız, yazarın suni, hayali üretimi olarak temellendirilmektedir. Aksi görüşü savunan teorisyen ve bir kısım yazar, kurmacanın kaynağının hayattan ve eseri kuran kişinin ait olduğu toplumda var olan özden, gerçeklikten beslendiği üzerinde uzlaşmaktadır. Sözelimi kurmacanın yoktan var edilmediği, mevcut olandan iham alınarak meydana getirildiği kabul edilmektedir. Bu iki görüşü keskin çizgilerle birbirinden ayırmaya kalkışmadan her iki görüşe ait parçaları birbiriyle harmanlayarak kurmacaya dair yumuşak geçişler yapan teorisyenlerin de mevcut olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu hususta Köksal Alver, “Elbette edebî metin başlı başına ‘kurmaca’dır: kurgulanır, dış dünya gerçekliğiyle, psikolojik tutum ve toplumsal yaşam gerçekliğiyle, tıpatıp örtüşmeyebilir, hayalî olabilir; tarihsel-sosyolojik bir olaya dayansa dahi onun aynısı/kendisi değildir. Fakat edebiyatın kurguya dayalı ve dönüştürülmüş bir metin üretmesinin ‘gerçeklik’in tümüyle dışında olduğu savı kabul edilemez. Öyleyse, gerçekliği, salt olgusal düzlemde görmeyecek ve bilinci de ona dâhil edeceksek, edebî metin ile gerçeklik arasında önemli bağlar kurmanın yolunu açabiliriz.”²⁴ İfadesiyle kurmaca etrafında şekillenen kalıp yargılar, dar bakış açısını yansıtan görüşlerden kendini soyutlayan ve kavramın özüne “bilinci” de ekleyerek farklı perspektiflere kapı aralayacak bir görüşe işaret etmektedir.

Bazı dönemlerde edebi eserlerdeki kurmaca-gerçeklik ilişkisinin toplumu ve bireyleri ne denli etkilediği hususundan da ayrıca bahsetmek gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse Goethe tarafından yazılan Genç Werther’in Acıları kitabı, dönemin kılık kıyafet anlayışından bireylerin psikolojisine değin geniş bir etki alanı yaratmıştır. O dönemde yaşayan insanlar tarafından bir “Genç Werther modası” başlatıldığı, insanların sarı pantolon, sarı yelek ve mavi ceket giymeye başladığı bilinmektedir. Ayrıca Werther’in ruh halinden etkilenen insanların da intihar ettikleri, intihar eden kişilerin yanında Genç Werther’in Acıları romanının bulunduğu

---

²³ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 11.10.2022

²⁴ Köksal Alver, “Edebiyat Nedir?”, **Edebiyat Sosyolojisi**, ed. Köksal Alver, İz Yayınları, İstanbul 2019, s. 21.

ve dönem içinde intihar eden kişi sayısının arttığı hatta bir dönem kitabın yasaklandığı bilgisinin de altını çizmek gerekmektedir. Sözgelimi 1974 yılında sosyolog David Phillips tarafından taklit edilen intihar olgusunu ifade etmek amacıyla “Werther Etkisi” terimi kullanılmaya başlanmıştır. Aynı durumun Gustave Flaubert’in, “Benim zavallı Bovary’m hiç şüphesiz ki şu anda Fransa’nın her kasabasında yaşıyor. İztrab çekiyor ve ağlıyor.”²⁵ dediği noktada da mevcut olduğunu söylemek gerekmektedir.

Özetle edebiyat ve toplum, birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen yapılardır. Gerek özneleri, kullandıkları ortak dil, gerekse anlatma istenci ve kurmaca-gerçeklik gibi başat öğeler yönünden birbirine içkin bu iki sosyal kurum, insan var olduğu müddetçe canlılığını korumaya devam edecektir.

1.2. EDEBİYAT VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Dünyadaki her şey baştan sona, değişen ve dönüşen bir yapıya sahiptir. “Tarihin özü değişimdir”²⁶ diyen H. Stuart Hughes, değişimin sürekliliğine ve yaşanılan hayatın merkezinde olma durumuna işaret ederken, “değişmeyen tek şey değişimin kendisidir” diyen Heraklitos ise değişimin niteliğine vurgu yapmaktadır. Değişim akla gelebilecek her alanda karşımıza çıkmakta olup sosyoloji, felsefe, fizyoloji, ekonomi, siyaset, tarih, edebiyat gibi insan elinin değdiği her disiplin içinde yer almaktadır. Ancak bu kısımda, tezin kapsamına uygun olarak değişim; “toplumsal-siyasi” boyutunun edebiyattaki yansıması yönünden ele alınacaktır.

Değişim, genel anlamıyla TDK Büyük Türkçe Sözlük’te “bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü, değişme”²⁷ olarak tanımlanırken sosyoloji özelinde; “Bir kültürün davranış modellerinde veya tiplerinde meydana gelen başkalaşma”²⁸ olarak ifade edilir. Sözlük tanımı değişimin zaman içindeki seyrine işaret ederken sosyoloji alanındaki tanımının daha çok bir kültüre özgü davranış rollerindeki farklılığı ifade ettiği gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla değişim kavramının, onu ortaya atan ve temellendiren Herakleitos’tan itibaren hemen hemen her dönemde tartışıldığı, üzerine fikir beyan edildiği, bugün dahi canlılığını koruyan bir kavram

²⁵ F. Steegmuller, G. Flaubert’in Seçilmiş Mektupları, 1953’ten iktibas eden: P. Stevick, **Roman Teorisi**, çev. S. Kantarcıoğlu, Ankara 1988, s. 356.

²⁶ H. Stuart Hughes, **Toplum ve Bilinç**, çev. Güzin Özkan, İstanbul, Metis Yayınları, 1985, s. 9.

²⁷ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 15.10.2022

²⁸ Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, M.E.B. Yayınları, 1969, s. 74.

olduğu gerçeğini unutmamak gerekir. Toplumsal değişimi, unsurlarını ve yansımalarını kavramak, bu hususlarda yorum-kıyas yapabilmek için kavram üzerinde yapılan tanımlamalara yakından bakmak faydalı olacaktır.

Bernard Berelson ve Gary A. Steiner'in; "değişim" kavramının çok geniş bir kapsamı ifade ettiği düşüncesini savunmalarının yanında, "toplumsal değişim" kavramın özünde toplum bünyesindeki başlıca değişimlerin yattığını da ifade etmekteledir. Onlara göre; kavram, toplumun esas kurum ve teşkilatlarındaki kaymalara dikkat çekmektedir.²⁹

Gingsberg açısından ise "toplumsal yapıdaki değişim, yani toplumun büyüklüğünde, parçaları arasındaki kompozisyon ya da dengede ya da örgütlenme şeklinde meydana gelen değişim"³⁰ olarak ifade edilmektedir.

Boskoff'ta yine benzer bir tanımlama ile "toplumsal değişim, belli toplumsal değerlerin, belli sistemlerin yapı ve fonksiyonlarında meydana gelen önemli değişimlerdir"³¹ diyerek Berelson, Steiner ve Gingsberg'in de işaret ettiği üzere, belli sistem ve teşkilatların işlevlerindeki değişimler esas alınarak toplumsal değişim kavramının içini doldurdukları fark edilmektedir.

Veysel Bozkurt toplumsal değişmeyi; "yerleşik insan ilişkileri ve davranış kalıplarındaki farklılaşma"³² olarak ifade ederken Mahmut Tezcan, "toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi"³³ olarak açıklamaktadır.

Toplumsal değişime dair yapılan tanımlardan hareketle toplumsal değişimin unsurlarını; zaman, mekân ve insan olarak saptamak mümkündür. Her eylemin, yaşanan her değişimin nedensellik bağı içerisinde gerçekleştiğini unutmamak gerekir. Dolayısıyla toplumsal değişimi meydana getiren sebepler ve ortaya çıkan değişimin olumlu yahut olumsuz olarak nitelendirilen sonuçları mevcuttur. Toplumsal değişimin sebeplerini; en temelde insan ilişkilerindeki değişimler,

---

²⁹ Bernard Berelson- Gary A. Steiner, **Human Behavior Harcourt**, Brace and World Inc, New York 1964, s. 588.

³⁰ M. Gingsberg, Factors in Social Change, **Third Works Congres of Sociology**, International Sociological Assucition , London 1956, s. 10.

³¹ Emre Kongar, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010, s. 55.

³² Veysel Bozkurt, **Değişen Dünyada Sosyoloji**, Ekin Yayinevi, Bursa 2009, s. 332.

³³ Mahmut Tezcan, **Toplumsal Değişme ve Eğitim**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1998, s. 191.

toplumsal kurumlardaki değişimler ve kültürel değişimler şeklinde ifade etmek gerekmektedir. Bunlara ek olarak bilim ve teknolojidaki değişimler, demografik yapıdaki değişimler, küreselleşme ve yönetimdeki değişmeler de toplumsal değişmelerin fitilini ateşleyen nedenlerdir.

Avrupa’da “Rönesans ve Reform Dönemi” hareketleriyle başlayıp peşi sıra “coğrafi keşifler”, “sanayi devrimi” ve “Fransız İhtilali” ile devam eden çalkantılı süreç, “katı olan her şeyin buharlaşacağı”³⁴ ve kutsal olan her şeyin dünyevileşeceği yenedünya düzenine geçişin ana parçalarını oluşturmuştur. Skolastik düşünceyi yıkma, engizisyon mahkemelerini kaldırma ve kilise otoritesinden arınmayı hedefleyen; yaratıcının yerine akli, kutsal kitabın yerine pozitif bilimleri ikame eden bu süreç “modernleşme” olarak ifade edilmektedir. “Yeniden doğuş”un ve “aydınlanma”nın sembolü olarak meşrulaştırılıp; arka planında insanların köleleştirilmesi, yurtlarından koparılması ve sömürgeleştirmeyi barındıran modernizmin, dünya üzerinde kitlesel değişimi tetikleyen bir virüs etkisi yarattığı aşikârdır.

Bu minvalde merceği Türk toplumuna çevirdiğimizde neredeyse tarihinin her döneminde değişim ve dönüşüm içinde olan bireyleri, değişimden etkilenen kurumları ve değişimin getirdiğı problemleri, çatışmaları edebiyat üzerinden okumak son derece mümkün görünmektedir.

Modernizm ve modernleşme kavramlarının Türk edebiyatına “temeddün, terakki, teceddüt, cedide, asrileşme” gibi mefhumlarla aksettiğı bilinmektedir. Özellikle Tanzimat Fermanı’nı hazırlayan dönem koşulları ve sonrasında yaşanan hadiseler Türk toplumunda edebi, felsefi, siyasi, ekonomik, teolojik, sosyal ve kültürel birçok alanda değişimin öncüsü olmuştur. Orhan Okay, Batılılaşmanın resmi literatüre 3 Kasım 1839 Tanzimat Ferman’ı, diğer bir adıyla Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile girdiğini ifade eder. Ancak burada bir parantez açarak aslında sürecin bu tarihten yaklaşık yüz elli yıl öncesine dayandığını Osmanlı Devleti’nin Batı karşısında zayıflamaya, toprak kaybetmeye başladığı dönemlerde çeşitli değişiklik teşebbüslerine girdiğı ve bu teşebbüslerin batılılaşma noktasında ilk adımlar olduğunun altını çizmektedir.³⁵ Bu hususta Alain Touraine’in benzetmesiyle,

³⁴ Marshall Berman, **Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor**, İletişim Yayınları, İstanbul 2019.

³⁵ Orhan Okay, **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s. 11-12.

yolculuğa Batı'nın rotasındaki modernlik teknesine binen Osmanlı toplumunun; gemide forsa olarak mı, yoksa kontrolü elden bırakmayan geleneği bagajlarında taze tutan yolcular olarak mı bulunduğu sorgulaması oldukça ehemmiyet taşımaktadır.³⁶

Batı'dan gelen fikirlerin, “yeni” olarak nitelendirilen içeriklerin Türk edebiyatında kendini göstermesi öncelikle “çeviri” hareketleriyle başlamış; sonrasında gazete ve dergilerde yazılan makale, roman, hikâye ve sahnelenen tiyatro eserleri ile devam etmiştir. Bu minvalde haber taşıma işleviyle toplumsal hayatın mahiyetini değiştiren, o günün televizyonu ve interneti olarak niteleyebileceğimiz gazete ve dergileri de ayrı bir dikkatle incelemek gerekmektedir. Zira bizim toplumumuza ait olmayan hayatlardan taşıdığı haberlerle Batılı hayatın kapılarını aralayan gazete ve dergi yazılarının yanında özellikle sayfalara basılan resimlerin, Batılı yaşam tarzına özenme ve mevcut düzenin yerine “modern toplum” yapısını entegre etme noktasında muhatabını etkilediği gözden kaçmamaktadır.

“Modernizm sunduğu yeni hayat alanlarını, gündelik yaşamda kullanılması imkânsız maddi ve manevi enstrümanları; ancak roman ve öykü gibi türlerle meşrulaştırılmıştır. Dolayısıyla edebiyat modernitenin bir nevi öncüsü olarak toplumu bilgilendirme, yönlendirme görevi görürken, oluşacak tepkileri izole etmek için de anlattığı yaşamlarla, bunların ne kadar olağan ve meşru olduğunu göstermek niyetindedir.”³⁷

Batı'nın her konuda kendisinden ileride olduğunu düşünerek “aşağılık kompleksi”ne giren Osmanlı aydını, başlangıçta kadim edebiyatın formlarını kullanarak (gazel, kaside, terkiib-, bend, münacaat vb.) eserlerini icra etme yoluna gittiyse de kullanılan kavramlar (adalet, hak, akıl, hürriyet, istişare vb.) ve benzetmelerle (“Medeniyet Resûlü...”) değişimin uzantısının dile de erişmesine sebep olmuştur. Böylelikle dil üzerinden de bir değişim harekâtı başlatılmıştır. Sözelimi düşüncenin değişimi, yenileşmesi; temelde kavramları da değiştirmektedir. Kavramlar bir dilin iskeletidir ve kavramların içinin boşaltılmasıyla dilin düşündürme görevi işlevini yitirir. Kavramlar bizim toplumumuzda geleneğimizle ve kadimle kurulan köprü niteliğindedir. Bu köprüyü yıkmak isteyen içeride kimi aydınlar ve dışarıda oryantalistler, gelenekten beslenen kavramlar ile kurulan bağı

³⁶ Alain Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, YKY, İstanbul 2002, s. 226.

³⁷ Ercan Yıldırım, **Modern Türk'ün Hikâyesi**, Elips Kitap, Ankara 2011, s. 18.

keserek kendisi olmayana özenen “gelenekle kavgalı” bir “tranzansiyonel” bir toplum oluşturma çabasındadırlar.

“Müslümanlar modern medeniyetin geliştirdiği cihazlar marifetiyle, dünya ölçüsünde dört bir yandan kuşatılmıştır. Bir zamanlar Avrupa’ya kısıtlanmış olanlar, kısıtlanmışlığın acısıyla beslenerek doğan kapitalist medeniyetin yükselmesiyle birlikte Müslümanların kendilerine olan güvenini sarstılar. Müslümanların modernleşme altında yaptıkları her şey, güvensizliğin onlara yaptırdığıdır. Saltanatına, hilafetine, kılığın kıyafetine, tekkesine, medresesine, yazısına, sezisine güvenmeyen insanlar kim olduklarını, nerede, hangi, gerekçeye dayanarak bulduklarını, giderek modernleşmenin hangi müşahhas kazançları temine matuf bir zahmet olduğunu sormaya cesaret edemediler.”³⁸ Bu sorgulamaya cesaret edememiş gelenekle modernizm çatışmasına, nesillerin arasının açılmasına, birbirleriyle kavgalı “baba-oğul, anne-kız, dede-torun”ların yetişmesine ve toplumsal hafızanın sıfırlanma tehlikesi ile karşı karşıya olma durumuna sebebiyet vermiştir.

Yine Servet-i Fünûn döneminde hem edebi hem de sosyal hayat bağlamında birtakım değişiklikler göze çarpmaktadır. Tanzimat sonrası dönemden farklı olarak gerek kullanılan formlar (sone, terzerima, triyole, balad, serbest nazım) gerek anjanbman ve imgeler (mitolojik, Hristiyanlığa dair) gerekse ortaya koyulan edebi ürünlerde “batılılaşma”nın etkisini tespit etmek mümkündür. Özellikle bu dönemde nazımda Cenâb Şehabeddin ve Tevfik Fikret tarafından yazılan özgün şiirler; nesirde Türk edebiyatının ilk psikolojik roman denemesi olarak kabul edilen Mehmet Rauf’un *Eylül*’ü ve Batılı tarzda ilk realist roman olarak kabul edilen Halid Ziya Uşaklıgil’in *Aşk-ı Memnu*’su³⁹ toplumsal değişim ve modernist eğilimlerin takibi noktasında teorisyen ve araştırmacıların uğrak noktası haline gelmiştir.

“Asırlarca içinde yaşadığı bir medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele halinde olduğu başka bir medeniyetin dairesine giren”⁴⁰ Türk toplumunda; değişim ve dönüşüm sürecinin, “Birinci Dünya Savaşı” ve “Cumhuriyet Dönemi” ile ivme kazandığını söylemek mümkündür. Özellikle İkinci Meşrutiyet’le başlayıp

---

³⁸ İsmet Özel, **Cuma Mektupları 10**, Şule Yayınları, İstanbul 2003, s. 32.

³⁹ “Kahramanlarının ihtiras ve duygularını tahlil etmeyi, onları muhitleri içinde göstermeyi esas gaye bilerek, sanatkârane bir üslup ile Türk dilinde hakiki batılı romanı o yarattı” Mehmet Kaplan, “Halid Ziya Uşaklıgil”, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1987, s. 172.

⁴⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, YKY, İstanbul 2006, s. 129.

Cumhuriyet'in ilânına değin devam eden "Milli Edebiyat" döneminde "Genç Kalemler ve Yeni Lisân" hareketiyle milliyetçi ve ideolojik zeminde ilerleyen faaliyetler; "Batı kültür ve medeniyetini tanımak, ondan faydalanmak hususunda İslâmcılık, Türkçülük ve Batıcılık"⁴¹ düşüncelerini bir potada eriterek yeni bir nefes arayışında olmayı gerekli kılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanı ile yeni kurulan rejimin meşruiyetini sağlamak; sosyal, siyasal ve zihinsel değişimi halka indirgemek, rejime uygun "toplum mühendisliği" ve "kimlik inşası" nı gerçekleştirmek amacıyla "inkılâp edebiyatı" oluşturulmuştur. Sözelimi "ısmarlama edebiyat" olarak nitelenebilecek bu dönem "Kemalizm" ve "Altı Ok" un karşılığı olan ilkelere hizmet edecek ideolojik bir edebiyat üretiminin gerçekleştirilmesinin hedeflendiği ve bu doğrultuda çalışmaların yapıldığı söylenmelidir. Massimo d'Azeglio'nun "İtalya'yı yarattık; şimdi sıra İtalyanları yaratmaya geldi" sözünden hareketle Cumhuriyet'in ilanı ile beraber oluşturulan yeni Türkiye için de yeni bir Türk toplumu oluşturma çabasına girilmiştir. Bu minvalde Cumhuriyet dönemi edebiyatının en karakteristik özelliğinin "yeni kurulan rejimin savunusu, propagandası" üzerine şekillendirilmiş olmasıdır.

"Batılılaşmanın ilkeler üzerinden yürütüldüğü ve lokal yolların denendiği Osmanlı'nın aksine Cumhuriyet, seküler dünya algısının büsbütün yerleştirildiği bir yönetim biçimi getirmiştir. Türkiye için var olmak Batılılığı, dünya sistemini gerekli kılmıştır."⁴² Batılılığı ve dünya sisteminin bir parçası olmayı gerektiren yeni rejim, Ahmet Haşim'in de *Müslüman Saati*'nde belirttiği üzere; göstergeleri gelenek ve dini temellere dayanan alaturka saatlerden artık başka bir âleme ait sisteme işaret eden alafranga saatlere geçişin Türk toplumunda yarattığı kırılmayı çeşitli benzetmelerle aktarır. Sözelimi Türk toplumunun çölde yolunu kaybedenler gibi zaman içinde kaybolup yolunu bulamayan kimselere benzediğini ifade eder.⁴³

Yeni rejimin yerleştirdiği düşünce sistematüğinde sıkışıp kalan, sekülerleşmeyle düalist bir tavır takınan, tek parti dönemine tanıklık eden ve daha yeni bir dünya savaşından çıkmışken ikinci bir dünya savaşı ile karşı karşıya kalan 1940-1950 neslini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu nesilde geleneği reddediş,

---

⁴¹ O. Okay, **a.g.e.**, s. 160-161

⁴² E.Yıldırım, **a.g.e.**, s.15.

⁴³ Ahmet Hâşim, **Gurebâhâne-i Lakkân**, Şule Yayınları, İstanbul 2011, s. 27-31.

radikal bozguncu çıkışlar, söyleyiş nükte ve ironiye indirgeyen anlayış “Garip Hareketi”⁴⁴ ile karşımıza çıkar.

Yine 1946’da Demokrat Parti’nin kurulması ve 1950 genel seçimleriyle iktidara gelmesiyle Cumhuriyet Halk Fırkası’nın muhalefete düşmesi, Türkiye’de yeni bir sosyal-siyasal oluşum sürecini başlatmıştır. Bu süreçle beraber Kemalizm ilkeleriyle bütünleşmiş Milliyetçilik anlayışının dışında; Türkçülük ve İslamcılık anlayışları da gün yüzüne çıkmıştır. Böylelikle çok sesli; siyasal, kültürel ve edebi bir yapı oluşmaya başlamıştır ki 27 Mayıs 1960’a kadar “Hisar Topluluğu”, “Büyük Doğu Hareketi”, “Mavi Hareketi” ve “İkinci Yeni” topluluklarının on yıllık süreçte ortaya çıkmış olması tesadüfi olarak görülmemektedir. 27 Mayıs 1960 darbesi, ortaya çıkan bu anlayışları deyim yerindeyse yeniden “tek bir baraj gölüne”⁴⁵ toplama hareketidir.

1960-1980 yılları arasında, 12 Mart’tan 12 Eylül’e uzanan döneme değin; sağ-sol çatışmalarıyla geçen kutuplaşma ekseninde militanlaşan toplum yapısında, bir taraftan sosyalist realizmin Türkiye’deki yansıması “Toplumcu Gerçekçiler”, diğer taraftan da “milliyetçi-muhafazakâr” grup ile karşılaşılmaktadır. Kullanılan dilden, temalara, üsluba ve dahi kelimelere kadar keskin bir “ayrışma”nın yaşandığı bu dönemde, her iki kesimin de fikirlerini ideolojik olarak ortaya koyduğu bilinmektedir.

12 Eylül 1980 ve 1990 yılları ortasına kadar geçen sürede 12 Eylül 1980 darbesinin de etkisiyle; Türk edebiyatında bir önceki döneme nazaran sosyal, siyasal ve fikri meselelere mesafeli, bireysel meselelerde derinleşen bir edebi oluşum gözlenmektedir. Bu minvalde edebi eserlerde önceki dönemin politikliğine nazaran postmodernizm fikrinin Türkiye’deki oluşumu ve yankılarıyla cinselliğe meyilim, cinsel tercihlerdeki farklılaşma ve feminizm gibi temalar işlenmeye başlanmıştır.

1980 sonrası dönemi “vitrinde yaşamak” olarak niteleyen Nurdan Gürbilek, darbenin bir sis gibi insanın birbirleri ve nesnelere kurduğu ilişki ağını kamufle ettiğini, etkisinin ancak dağılmaya başlamasıyla ortaya çıktığını, toplumsal yapı ve edebi çerçevede bir “vitrin etkisi” yaratıldığını şu sözlerle ifade etmektedir: “80

---

⁴⁴ Garip Hareketi ile ilgili olarak ayrıca bkz.: Sazyek 1999; Ercilasun 1998; Fuat 2000; Bezirci 2003; Oktay 1993; Kanık 2001; Sazyek 2001; Karakuş 1998; Ay 2009; Okay 1987: 2-25.

⁴⁵ Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, **Çağdaş Türk Şiiri Ders Notları**, M. Fatih Andı, 03.10.2017.

sonrasında Türkiye'yi bir sis kapladı; birçok şey görünmez oldu. Sis örttüğü insanlardı, ilişkilerdi, nesnelendi. Sis dağıldığında, her şeyin net birer görüntü haline geldiğini fark ettik. Bakılanla kurulan ilişki aslen bir seyir ilişkisine, sözün kendisi bir vitrine dönüştü. Birçok şeyin gösterildiği için ve görüldüğü kadarıyla var olduğu, sergilendiği için ve seyredildiği kadarıyla değer kazandığı bir toplum çıktı ortaya. Epeydir vitrinde yaşıyoruz hepimiz”⁴⁶

Yine 12 Eylül 1980 sonrasında fikri kavga arenasına yapay bir sansür getirilmesi, Amerikan konformizminin siyaset anlayışı ve bu anlayışın tüketim alışkanlıklarımıza hükmetmesi 1990'ların başından itibaren Türkiye'nin kapitalist ekonomi ülkesine dönüşmeye başlamasıyla konfor, lüks, tüketim gücü vadeden toplumsal yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu yapılar 2000'lerden itibaren günümüze değin devam eden “tüketim kültürü” ve “popüler” edebiyat olgusunu doğurmuştur.

Özetle Türk toplumunun geçirdiği değişim ve dönüşüm süreçlerinde “modernizm” ve “siyasal yapı”daki dalgalanmaların etkisinin kaçınılmaz olduğu fark edilmelidir. Gerek Tanzimat yılları gerek sonraki ve yakın dönemde karşılaşılan hadiseler, toplumsal hayattaki değişimlerin edebiyatta vuku bulduğunu göstermekte olup sürecin takibi ve tarihi yönünden kayda değer verileri analiz etme noktasında alternatif bir mecra oluşturmaktadır.

1.3. EDEBİYAT VE DARBE

Toplumun geçirdiği değişim, dönüşüm, sosyal ve siyasi süreçlerle birlikte şekillenen edebi üretimler döneme tanıklık etmekle birlikte dinamikleri “etkileyen ve etkilenen” konumunda karşımıza çıkmaktadır. “Edebî ürünlerin toplumsalla olan bu ilintisi çift yönlü bir karakter göstermektedir. Kimi zaman sosyal yaşamdaki değişimler edebî üretimlerin teşekkülünde tetikleyici rol üstlenirken kimi zaman da sanat/edebiyat ürünleri toplumun yeniden inşasının, değişim ve dönüşümlerinin itekleyici gücü olmuştur.”⁴⁷ Sosyal ve siyasi değişimlerin içine doğan, etkilenen ve üretim aşamasında bu değişimleri konu edinen sanatçı ve edebiyatçılar bazı dönemlerde “görünür” bazı dönemlerde ise “gölge” olarak çeşitli tartışmalara yol

⁴⁶ Nurdan Gürbilek, **Vitrinde Yaşamak**, Metis Yayınları, İstanbul 2001, s. 28-29.

⁴⁷ Yıldız Ecevit, **Türk Romanında Postmodernist Açılımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 17-18

açmışlardır. Bu minvalde değinilmesi gereken dönemlerden biri, belki de en önemlisi “darbe” dönemleridir.

Sözlükte ilk anlamıyla “vuruş, çarpış”⁴⁸ olarak tanımlanan darbe, asıl anlamıyla “ülkede bir grup tarafından örgütlü bir biçimde silah zoruyla baskı kurularak veya seçim dışındaki demokratik usulleri kötüye kullanarak mevcut hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi”⁴⁹ olarak karşımıza çıkmaktadır. Özetle darbe halkın seçtiği iktidarın zor kullanılarak devrilmesi ve bir çeşit “hak tecavüzü” olarak tanımlanabilir. Yakın geçmişteki Türkiye tarihinde ise “ordu yönetime el koydu, demokrasiye balans ayarı” leitmotivi ile imlenmektedir. Ancak burada darbe kavramı ile ihtilâl kavramını belli sınırlar dahilinde birbirinden ayırarak kavramlar arasındaki temel farklılıkların altı çizilmesi gerekmektedir. İhtilâl, “bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi”⁵⁰ olarak tanımlanmaktadır. Özetle ihtilâl, mevcut iktidarın halk eliyle değiştirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Darbede devlete bağlı bir gücün, genellikle ordunun müdahalesi söz konusu iken ihtilalde halk eliyle lüzumlu görülen bir iktidar yahut rejim değişikliği meydana gelmektedir. Ayrıca ihtilâlin kapsam bakımından darbeden daha geniş olduğunu da söyleyebiliriz. Tarihi süreç içerisinde değerlendirildiğinde ihtilâlin modernizmle birlikte ortaya çıktığı ve modern dönemi temsil eden bir oluş ve kavram olduğu görülmekle birlikte darbenin de post-modern dönemde vücut bulduğunu ayrıca ifade etmek gerekir. Örnek vermek gerekirse; 1789’da Fransa’da başlayıp rejim değişikliği ile neticelenen Fransız İhtilâli, Ekim Devrimi olarak bilinen 1917 Bolşevik Devrimi tarihteki önemli ihtilâllerdendir. Bununla birlikte darbe hususunda Türkiye tarihine bakıldığında 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980 darbeleri akla ilk gelenler arasındadır.

Darbe ile ihtilâl arasındaki farklılıklardan bahsederken düşünceleri çoğaltmak adına Rasim Özdenören’in “Darbe ve İhtilâl” başlıklı yazısına da ayrıca değinmek gerekmektedir. Özdenören, darbeyi tanımlarken hamam örneğinden yola çıkmış ve ülkeyi bir hamama benzeterak darbe yapan ekibin hamamdaki tellakları bertaraf edip

---

⁴⁸ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 17.10.2022

⁴⁹ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 17.10.2022

⁵⁰ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 19.10.2022

yerine istediği kişileri getirmesi şeklinde ifade etmiştir. Bu eylemin temelinde yatan amacın kurulu düzenden faydalanan takımın değiştirilmesi olduğunu belirtmiştir. Bu hususta ihtilâlin ise kurulu düzeni tamamen ortadan kaldırdığının altını çizerek darbe yapmanın kolay, ihtilal yapmanın zor olduğunu söylemiştir. 51

Yeryüzündeki ihtilâlin insanoğlu ile başladığını ifade eden Necip Fazıl Kısakürek ise madde ve mana boyutunda ihtilâli beş kategoride tasnif etmiştir. Birinci maddenin başlığını “En Ulvî” koyan Necip Fazıl, peygamberlerin temsil ettiği inkılaplar ve bu inkılaplara bağlı eylemler olarak tanımladığı bu kısımda Hâbil ve Kabil vakasından başlayarak Hz. Muhammed, Hz. Musa, Hz. İsa gibi peygamberlerden ve kıssalarından bahsetmiştir. İkinci maddenin başlığını “Ulvî” olarak adlandırmış ve bu kısımda aynı yoldaki kişilerin kahramanlıklarından bahsederek Allah ve din uğruna mücadele eden kişi ve grupları konu edinmiştir. Üçüncü maddede “Toprak Seviyeli Fikre Bağlı” başlığıyla maddenin ötesine geçemeyen özentisi ve ezberci örneklerden bahsetmiştir. Saman kâğıdı üzerine kopya edilen eylemlerden bahsedilen dördüncü kısmı “Süflî” olarak adlandıran Kısakürek, “En Süflî” adını verdiği beşinci maddeyi de yeniçerilerle örneklendirmektedir. Bununla birlikte bizim toplumumuzda ihtilâlin mevcut olmadığını ancak “ihtilâl taklidi” olarak ifade ettiği hareketlerin Tanzimat döneminden sonra başladığının altını çizer. Bu minvalde Abdülaziz’in tahttan indirilmesi, Bâb-ı Âli Baskını ve Millî Mücadele hareketini ihtilâl taklidi olarak nitelemektedir.⁵²

Darbe ve ihtilâl kavramları arasındaki farklılıklar ve incelemeler hususuna değinildikten sonra darbe-edebiyat ilişkisine eğilerek tezimizin asıl konusu olan 15 Temmuz Darbe Girişimi’nin süreli yayınlardaki yansımalarına mercek tutmanın gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

Tanzimat Fermanı’nın ilanı ve İkinci Meşrutiyete kadar uzanan dönemde edebi değişim ve çalkantıların hız kazandığı aşikardır. Bu değişim ve dönüşümü edebi eser ve sosyal hayata yeni giren gazete, dergilerden takip etmek yerinde olacağı kanaatindeyiz. Sultan II. Abdülhamit’in meclisi kapatması ile başlayan İstibdat dönemi ve 1908’de Meşrutiyet’in yeniden ilanı arasında geçen süreçte Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hâmid Tarhan, Ali Ekrem Bolayır, Tevfik

⁵¹ <https://www.yenisafak.com/arsiv/2002/eylul/12/rozdenoren.html> Erişim tarihi: 19.10.2022

⁵² Necip Fazıl Kısakürek, **İhtilâl**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2017, s. 261-262.

Fikret, Mehmed Âkif Ersoy, Fâik Âli, Celâl Sahir, Ömer Seyfettin gibi isimlerin yazdıkları şiir ve yazılardan dönemden ne derece etkilendikleri, yaşanan siyasi karmaşıklığın yansımalarının izleri eserlerde sürülebilir.⁵³

Tevfik Fikret'in kaleme almış olduğu "Sis" şiirinde yaşadığı toplumu ve özellikle siyasi düzene karşı taşıdığı öfke ve yergiyi görmek mümkündür. Bununla birlikte "Rücû", "Millet Şarkısı", "Doğan Güneşe" isimli eserleri II. Meşrutiyet'i destekleyen, siyasi düzende değişiklik gerçekleştiren orduyu yücelten ve övgüyle bahseden eserlerindedir.⁵⁴

"Rücû'daki iyimser duyguları da üç buçuk yıl sonra, 19 Ocak 1912'de yine II. Meşrutiyet'i gerçekleştirenlerin kötü yönetimine yönelik olarak yazdığı "Doksan Beşe Doğru" adlı şiirinde tam bir kötümserlik ve nefrete dönüşecektir."⁵⁵ Görüldüğü üzere üç buçuk yıl içindeki siyasi değişim ve çalkantıları Tevfik Fikret'in şiir ve manzumelerinden okumak, döneme dair siyasal ve sosyolojik çıkarımlar yapmak mümkündür. Bu minvalde Ali Ekrem Bolayır'ın "Kaside-i Askeriyye" isimli şiiri, Ömer Seyfettin'in "Rondo" isimli şiiri, Fâik Âli'nin "Ey Bu Âlemde En Büyük Mazlûm" başlıklı manzumesi, Mehmet Âkif'in "Hürriyet" ve "İstibdat" isimli şiirlerinden de yola çıkılarak dönemin edebi literatürünü takip etmek yerinde olacaktır.

Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı imparatorluk bakiyesinin Türkiye Cumhuriyeti'ne devredildiği Cumhuriyet'in ilk yıllarına bakıldığında ise değişen rejimin meşruiyetini kuvvetlendiren bir edebi üretim kanonunun oluşturulduğu göze çarpmaktadır. "Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren oluşturulan kanon edebiyatı aracılığı ile Cumhuriyet ideolojisinin oluşturmak istediği Yeni Türkiye'ye ait yeni insan tipi anlatılmaya/yaratılmaya çalışılmıştır. Sanatçı ve iktidarı elinde tutan (Halil İncal'ın ifadesiyle 'patron') birbirlerinin varlığına muhtaçtır. İktidardaki (Patron), asaletinin ve yapmak istediklerinin halk arasında yayılmasını birinci derecede yazarlar ve şairler aracılığıyla sağlayacaktır"⁵⁶

---

⁵³ Hakan Sazyek, "II. Meşrutiyet'in İlânı ve Şiirimizdeki Yankısı", **Türkoloji Dergisi**, 1993, sy. 1, c. 11, s. 263-281.

⁵⁴ Hasan Akay, **Tevfik Fikret**, Şule Yayınları, İstanbul 2015, s. 78-79.

⁵⁵ H. Sazyek, **a.g.e.**, s. 267.

⁵⁶ Turan Güler, "15 Temmuz'un Türk Edebiyatı Dergilerine Yansıması", **15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye-Uluslararası Sempozyumu (24-26 Mayıs 2017)**, ed.: Fethi Ahmet Polat-Celal Öney, Nobel Akademik Yayıncılık, 2018, s. 362.

Kanonik edebiyat çerçevesinde Reşat Nuri, Yakup Kadri, Halide Edip, Falih Rıfkı gibi yazarların Millî mücadele döneminden başlayarak Cumhuriyet döneminde de yazın hayatlarını ideolojik olarak devam ettirdikleri görülmektedir. Cumhuriyet'in öngördüğü kadın ve erkek tiplerini ve yaşam tarzı, edebi eserler ve devlet eliyle kurulan kurum ve kuruluşlar⁵⁷ ile halka indirgenmeye çalışılmaktadır. Bu noktada “edebiyatın ana sorumluluğu toplumun devrimci ve sanatsal bir biçimde eğitilmesiydi.”⁵⁸

Cumhuriyet döneminden sonra yaşanan ilk asgari darbe 27 Mayıs 1960 darbesidir. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelen Demokrat Parti ile yirmi yedi yıllık tek parti devri kapanmış ve Türkiye tarihinde yeni bir demokratik süreç başlamıştır. Ancak bu demokratik süreç Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti arasında siyasal kutuplaşmanın derinleşmesi, iktidar iken muhalefet konumuna düşen CHP'nin kışkırtma ve teşvikleri ile on yıl sonrasında asgari müdahale, darbe ile sonuçlanmıştır.⁵⁹ Türk demokrasi tarihine kara leke olarak geçecek darbenin ardından dönemin milletvekilleri, üst rütbeli askerler, dönemin Cumhurbaşkanı, başbakanı ve bakanları Yassıada'da Yüksek Adalet Divanı'nda yargılanmışlardır. Yargılanma sonucunda Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan ve Adnan Menderes idam edilirken dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar yaşlılığı sebebiyle idam edilmemiş olup pek çok kişinin hapis cezasına çarptırıldığı ve anayasal haklarının elinden alındığının altı çizilmelidir.

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra edebiyat ortamına bakıldığında kutuplaşma ve farklı seslerin varlığı dikkati çekmektedir. Bu minvalde edebiyat ortamında sol (toplumcu gerçekçi), milliyetçi ve İslami duyarlık yahut muhafazakârlık çerçevesinde eserler verildiği gözlenmekte ve edebiyatın bu dönemde üç kolda ilerlediği fark edilmektedir. Ayrıca bu dönemde “poetik” söylemin yerini “politik” söyleme bıraktığı ve 1960 sonrası şiirinin de adım adım politikleşen bir şiir olduğunun ayrıca altı çizilmelidir.

---

⁵⁷ Köy Enstitüleri ve Halkevleri için ayrıca bkz. Watson Dickerman, Türkiye Halk Eğitimi Hakkında Rapor, Ankara 1956.

⁵⁸ Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum**, Timaş Yayınları, İstanbul 2019, s. 97.

⁵⁹ Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset**, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 237.

Özellikle CHP ve sol zümrenin DP iktidarını yererek 1960 darbesini alkışlaması Türk edebiyatındaki solcu şair ve yazarların da darbeyi öven, yücelten eserleri kolaylıkla meydana getirmelerine kolaylık sağlamıştır. Böylelikle bu yazarların darbenin meşruiyetine edebi katkı sağladıkları söylenmelidir.⁶⁰

Turan Emeksiz'in 28 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi'nde düzenlenen protesto sırasında polis tarafından vurularak öldürülmesi de pek çok yazar ve şair tarafından konu edilmiştir. Bu hususta Enver Gökçe'nin;

“28
Nisandı
Yavri
Hey!
Ham
Meyveyi
Kopardılar
Dalından.”

Mısralarıyla sonlandırdığı sonrasında Ahmet Kaya tarafından “Katlime Ferman” adıyla bestelenen “Turan Emeksiz” başlıklı şiiri, Nazım Hikmet'in;

“Bir ölü yatıyor
on dokuz yaşında bir delikanlı
gündüzleri güneşte
geceleri yıldızların altında
İstanbul`da, Beyazıt Meydanı`nda.

Bir ölü yatıyor
ders kitabı bir elinde
bir elinde başlamadan biten rüyası
bin dokuz yüz altmış yılı Nisanında
İstanbul`da, Beyazıt Meydanı`nda.

---

⁶⁰ Alaattin Karaca, “Darbeler ve Türk Edebiyatı”, **Üsküdar Kültür Sanat ve Medeniyet Dergisi**, İstanbul 2016, sy.3, s. 54.

Bir ölü yatıyor
vurdular
kurşun yarası
kızıl karanfil gibi açmış alnında
İstanbul`da, Beyazıt Meydanı`nda.

Bir ölü yatacak
toprağa şıp şıp damlayacak kanı
silâhlı milletimin hürriyet türküleriyle gelip
zaptedene kadar
büyük meydanı.
Mayıs 1960”

Mısralarıyla on dokuz yaşında bir genci konu alan “Beyazıt Meydanı’ndaki Ölü” başlıklı şiiri, Cahit Külebi’nin “28 Nisan”, A. Kadir’in “Dört Pencere” isimli şiirini bu minvalde değerlendirmek yerinde olacaktır.

Cemal Süreya’nın Papirüs dergisinin Ağustos 1960’ta çıkan ilk sayısında “555 K” başlığıyla yayınladığı ve

“Biz şimdi alçak sesle konuşuyoruz ya
Sessizce birleşip sessizce ayrılıyorz ya
Anamız çay demliyor ya güzel günlere
Sevgilimizse çiçekler koyuyor ya bardağa
Sabahları işimize gidiyoruz ya sessiz sedasız
Bu, böyle gidecek demek değil bu işler
Biz şimdi yan yana geliyoruz ve çoğalıyoruz
Ama bir ağızdan tutturduğumuz gün hürlüğün havasını
İşte o gün sizi tanrılar bile kurtaramaz.”

Mısralarıyla sonlandırarak halkı beşinci ayın beşinde, saat beşte Kızılay Meydanı’nda bir nevi eyleme çağırdığı şiiri, kendisinin 999. *Gün Üstü Kalsın* isimli kitabında da belirttiği gibi Turan Emeksiz’in ölümünü protesto eden eyleme

katıldıktan sonra yazmıştır. Cemal Süreya'nın Türkiye'nin Kısa Tarihi" başlıklı şiirinde;

“Üç anayasa
ortasında büyüdün
Biri akasya
Biri gül
Biri zakkum”

Mısralarıyla 1960 Anayasası'nı güle benzeterek övdüğü söylenmelidir. Necati Cumalı'nın “Bir Gül Açıyorsa”, Fazıl Hüsni Dağlarca'nın “Özgürlük Alanı” ve “Ordular Günaydın”, Attila İlhan'ın “Ay Yıldız'ın Altında”, Salah Birsal'in “Sisten Sonra” isimli şiirleriyle de 1960 darbesini övdükleri, devrim olarak niteledikleri ve darbecilere övgüler dizdikleri tespit edilmektedir. Bu noktada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın günlüklerindeki “Suçüstü”, “Yakın Tarihimiz Üzerinde Dikkatler”, “İçtimaî Cürüm ve İnsan Adaleti”, Hatıra ve Düşünceler” başlıklı yazılarına da 1960 darbesini desteklemesi bakımından ayrıca değinilmelidir.⁶¹

Darbeye karşı olan ve darbeyi eleştirenler çerçevesinde de Necip Fazıl Kısakürek'in;

“Zeybeğimi, birkaç kızan, vurdular;
Çukurda üstüne taş doldurdular.
Bir de, ya kalkarsa diye kurdular...
Zeybeğim, zeybeğim, ne oldu sana?
Allah deyip, şöyle bir doğrulsana!

Zeybeğim, kalkamaz, dirilemez mi?
Odası mühürlü, girilemez mi?
Şu ters akan sular çevrilemez mi?
Ne güne dek böyle gider bu devran?
Zeybeğim, bir sel ol, bir çığ ol, davran!”

---

⁶¹ A. Karaca, **a.g.m.**, s. 54-55.

Mısralarıyla başlayan ve Adnan Menderes'in idamı sonrasında kaleme aldığı "O Zeybek" isimli şiiri karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Faruk Nafiz Çamlıbel'in Yassıada'da tutuklu iken kaleme aldığı "Zindandan Duvarlar" isimli şiir kitabındaki şiirleri ve Ali Fuat Başgil'in Hatıraları karşımıza çıkmaktadır. Ancak muhafazakâr olarak nitelendirebileceğimiz, Demokrat Parti'yi destekleyen ve darbeye karşı olan aydınların seslerine ince ayar verildiği, kimilerinin adalet(siz)ce yargılandığı ve mahkûm edildiği ve yalnızlaştırıldığı, ayrışmanın kültürden dile geçtiği bu dönemi derinlemesine incelemekte fayda vardır.

1970'lere gelindiğinde ise Türkiye'deki sosyal ve siyasal hayatın kontrolsüzce kutuplaştığını, süregelen bir huzursuzluk ve istikrarsızlığın yanında 1960 sonrası sindirilen muhafazakâr kesimin sesinin çıkmaya başladığı ve kitleleri yönlendirdiği görülmektedir. Durumu kontrol altına alamayan Süleyman Demirel kendi partisi dâhil birçok kesimin desteğini yitirdi ve hükümet, ordunun verdiği "Muhtıra" sonrası istifaya zorlandı. Böylelikle 12 Mart 1971 Türkiye tarihine "12 Mart Muhtırası" olarak geçmiş oldu.⁶²

"Özellikle Murat Belge'nin Birikim dergisi sayfalarında yer alan yazıları, hem 12 Mart romanı, hem 12 Mart sol hareketi, hem de dönemin yapısının analizi açısından önemlidir. Bu yazılara Berna Moran'ın Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış ve Fethi Naci'nin Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişim kitaplarındaki 12 Mart bölümleri ile Asım Bezirci, Atilla Özkırımlı, Rauf Mutluay, Vedat Günyol gibi yazarların dönem romanlarına dair metin incelemeleri de eklenince, ortaya ciddi bir 12 Mart analizi çıkar."⁶³

Söz konusu dönemin daha çok romanlar üzerinden ilerlediği göz önüne alınacak olursa eserlerde 68 kuşağının "yenilgi ardından düştüğü durum, en çok da hapisane-işkence anlatıları olmuştur. 12 Mart romanlarının hemen hepsinde, gözaltına alınmış devrimcilerin çektikleri acılar ve giriştikleri hesaplaşma işlenir, ama eylemlerden söz eden roman pek azdır. Sorgu ve hapisane anlatılarının doğal sonucu ise, devrimcilerin edilgin veya mazlum kişiliklerle sunulması olmuştur. Onların neden ve nasıl isyan ettikleri, dünya görüşleri değil, yakalanmalarıyla

⁶² Feroz Ahmad, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019, s. 141-142.

⁶³ <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-132-nisan-2000/2325/romanda-12-mart-suretleri-ve-68-kusagi/3278> Erişim tarihi: 20.10.2022

başlayan yenilgi psikolojileri sergilenir bu romanlarda.”⁶⁴ Bu minvalde Oğuz Atay’ın “Tutunamayanlar” ve “Tehlikeli Oyunlar”, Çetin Altan’ın “Büyük Gözaltı”, Adalet Ağaoğlu’nun “Bir Düşün Gecesi”, Pınar Kür’ün “Yarın Yarın”, Erdal Öz’ün “Yaralısın”, Selim İleri’nin “Her Gece Bodrum”, Sevgi Soysal’ın “Şafak” ve Firuzan’ın “47’liler” isimli eserleri 12 Mart sürecinde konu edinilen kişi ve kesimlerin psikolojik ve sosyolojik çöküşlerini konu edinir.

12 Mart Muhtırası’nın ardından edebiyatın 12 Eylül 1980 darbesinden de nasibini aldığı görülmektedir. Darbe sonrası uygulamalar toplumsal yapıdaki dinamikleri kökten değiştirmeyi amaçlasa da uygulanan yaptırımların amaca hizmet etmediği söylenmelidir. Siyasetten arındırılmaya çalışılan sosyal ve edebi yapı içerisinde “yeni arayışlara girişen yenilikçi (avant-garde) yazarların Türk romanında köktenci bir değişiklik yaratmalarına neden olmuştur.”⁶⁵ 1980 sonrası Türk romanında genel olarak bireyselleşme ve postmodernizmin de etkisiyle “erotik/pornografik, tarihsel kişi ve olaylar, mistisizm, göç, suç ve suçluluk, özel yaşam, homoseksüellik gibi öğeler üzerinde yoğunlaşarak, sınıfsal olguları ve politik düzeyi dışlayan”⁶⁶ eserlerle karşılaşmak mümkündür. “1980’lerin romanında öne çıkan bir başka konu da eylemcilerin 12 Eylül Harekâtı sonrası yaşayışlarıdır.”⁶⁷ Bu hususta Orhan Pamuk’un “Sessiz Ev”, Ahmet Altan’ın “Sudaki İz”, Adalet Ağaoğlu’nun “Hayır”, Naci Bostancı’nın “Işığın Gölgesi”, Feride Çiçekoğlu’nun “Uçurtmayı Vurmasınlar”, Mehmet Eroğlu’nun “Yüz: 1981” ve Bilge Karasu’nun “Gece” isimli eserleri 12 Eylül 1980 darbesini konu alan edebi ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’nin geçirdiği darbe, darbe girişimi, muhtıra süreçleri ve bu süreçlerin edebiyata yansımaları genel manada irdeledikten sonra 15 Temmuz 2016 darbe girişimine de ayrıca değinmek gereklidir. Teşebbüs aşamasında kalan, halk tarafından durdurulmuş bir hadise olarak 15 Temmuz Darbe Girişiminin Edebiyat Fikir ve Sanat Dergilerindeki Yansıması bu tezin konusudur. Yaşamın aktüel

⁶⁴<https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-132-nisan-2000/2325/romanda-12-mart-suretleri-ve-68-kusagi/3278> Erişim tarihi: 20.10.2022

⁶⁵ Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3 Sevgi Soysal’dan Bilge Karasu’ya**, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 53

⁶⁶ Ahmet Oktay, “1980 Sonrası Romanı Üzerine Birkaç Önvarsayım”, **Hece-Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı**, nr. 90/91/92, İstanbul 2004, s. 442-450.

⁶⁷ Gürsel Aytaç, **Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1999, s. 85.

tutanaklarının süreli yayınlar olduğu hususu göz önüne alınarak kalkışmanın edebiyattaki seyri ve etkisini edebiyat fikir ve sanat dergileri etrafında takip etmek yerinde olacaktır. Bu minvalde tezimizin ikinci bölümünde, seçilen dergilerde var olan yazın türleri (nesir) üzerinden 15 Temmuz Darbe Girişiminin izleri sürülecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KALKIŞMANIN ARDINDAN: İNEMEYEN YUMRUĞUN İZLERİ

Tezimizin birinci bölümünde edebiyatın toplumla olan bağıntısı, toplumsal ve siyasi değişimlerin edebiyata yansıyış şekillerinden bahsederek “tanıklık ve kaydetme” meseleleri üzerinde ayrıca durmuştuk. “Edebiyatın tanıklığı tartışılmaz bir gerçektir. Edebiyat bütün çağların, zamanların, olayların, gelişmelerin şaşmaz tanığıdır. Toplumsal ve insani gerçekliğin bire bir izini süren edebiyat toplumların ve insanların ayak izlerini takip eder, nefes alıp verişlerini hisseder, eylemlerini kaydeder.”⁶⁸ Bu durumda üzerinden altı sene geçmiş olan 15 Temmuz Darbe Girişimi özelinde de edebi bir literatür oluştuğunu görmek ve bu literatür üzerinde çalışmalar yapmak gerekmektedir. Süreli yayınlar özelinde 15 Temmuz Darbe Girişimi irdelenecek olan bu bölümde, seçilen dergilerdeki ilgili yazılar tür bakımından tasnif edilerek değerlendirilecektir. Türler üzerinden tasnife geçmeden önce değerlendirilecek olan dergilerden, dergi kapaklarındaki⁶⁹ mottolar ve dosya konularından da ayrıca bahsetmenin gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

---

⁶⁸ Cemal Şakar, *Kırk Soruda Türk Öyküsü*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2018, s. 51.

⁶⁹ Zeynep Kevser Şerefoglu, “Özü Yüzden Okumak: Büyük Doğu’nun Dergi Kapakları Sempozyumu”, FSM İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, S.2, Güz 2013, s. 441-443.

2.1. “YÜZ”DEN “ÖZ”E 15 TEMMUZ’U KONU EDİNER DERGİ KAPAKLARININ YORUMU

Fotoğraf 1 Türk Edebiyatı Dergisi 515. Sayı ön kapağı

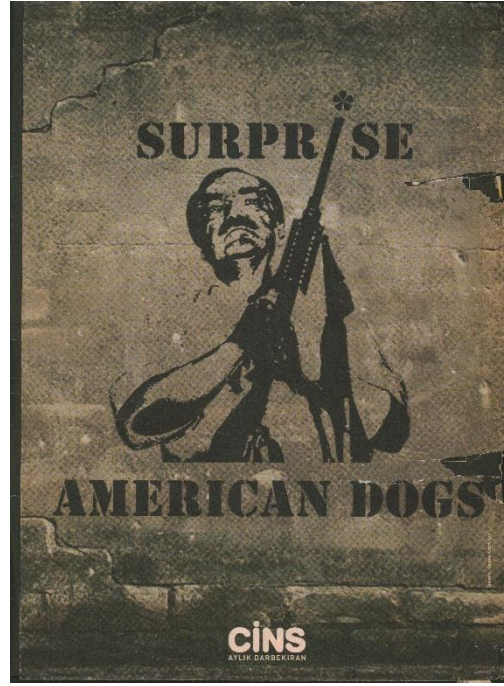
Genel Yayın Yönetmenliğini Bahtiyar Aslan'ın yaptığı Eylül 2016 tarihinde 515. sayısı ile okurlarına ulaşan Türk Edebiyatı Dergisi, Arif Nihat Asya'nın “Kahraman bekleyen yığınlarını, / Kahramansız bırakma Allah'ım!” dizelerini ve Şehit Ömer Halisdemir'i kapağına taşıyarak 15 Temmuz Özel Sayısı çıkartmıştır. Ayrıca tankın üzerine çıkan, kalkışmaya karşı olan vatandaşların fotoğrafı da kapakta yer almaktadır. Sayıda Hasan Ayçin'in konu ile ilgili “Çizgi”leri dikkati çekmektedir. Bunun yanında dergide yer alan “Darbe ve Sanat, Türk Romanının Darbe ile İmtihani, Darbeye Karşı Türk Edebiyatı Tecrübesi, Darbeli Bir Yaz Sona Eerken” başlıklı yazıların da ayrıca irdelenmesi gerekmektedir.

Fotoğraf 2 Mahalle Mektebi Dergisi 31. Sayı ön ve arka kapağı.

Yayın hayatına 2011’de Konya’da başlayan Mahalle Mektebi Dergisi Eylül-Ekim 2016’da basılan 31. Sayısında “Temmuz Direnişi” başlıklı dosyasıyla 15 Temmuz Darbe Girişimini ele almıştır. Ön kapağında Çaldıran Savaşı’nı anlatan görsel ile Arka kapağında yer alan gökyüzü efektli Türk Bayrağı ve “Devletin ve Milletin Yanındayız” ifadesi dikkati çekmektedir. Kapağındaki görsel ve içerikteki yazılarla Anadoluculuk ruhununun 15 Temmuz darbe girişimi ile tekrardan uyanması, halkın birliği ve hareketine işaret edildiği görülmektedir. Temmuz Direnişi dosyasında da özellikle “Artık Dar-be Türkiye Size, Başka Türkiye Yok, Ezanları Düşürmedik, Allah Büyük” gibi yazılar ve özellikle darbe girişiminin yurtdışı basınındaki yansımalarını konu edinen yazı ve değerlendirmeler mevcuttur.

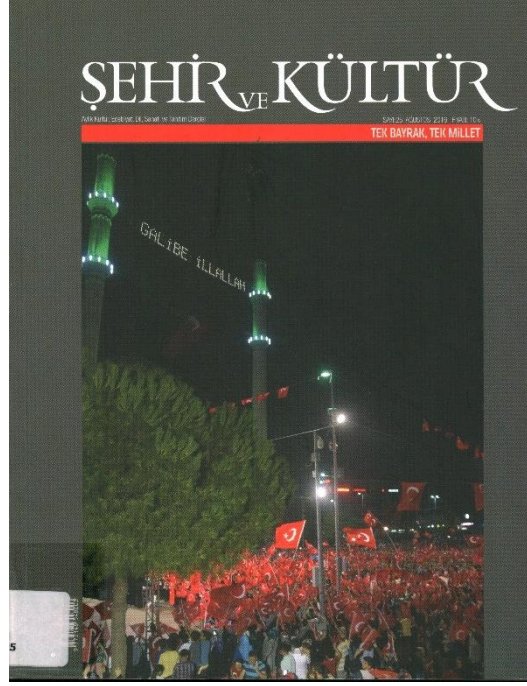
Fotoğraf 3 Cins Dergisi 11. Sayı ön ve arka kapağı.

İsmail Kılıçarslan'ın Genel Yayın Yönetmenliğini yaptığı ve sağ üst köşede “Aylık DarbeKıran” mottosuyla Ağustos 2016’da 11. Sayısını okurlarıyla buluşturan *Cins Dergi* Necip Fazıl Kısakürek’in “Ölsek de sevinin, eve dönsek de / Gün doğmuş, gün batmış, ebed bizimdir” dizelerini kapağına taşıyarak “15 Temmuz Darbe Girişimi Sayısı” oluşturmuştur. Arka kapakta ise “American Dogs” yani Amerikan Köpekleri mottosuyla elinde silah tutan bir adam görülmektedir. Burada darbecilerin Amerika’da yaşaması, Amerika’nın maşası sözgelimi “köpeği” olması, Amerika aklı ile Türkiye’de bir darbe gerçekleştirmek istenmesi durumuna ironik ve telmihli bir gönderme mevcuttur. Ayrıca dergi içeriğinde de “İzzetli, Hürmetli, Devletli Karabudun, Temmuz Direnişinin İlk 11’i Derin Millet Manifestosu, 15 Temmuz’un Kırılma Anları, Darbeye ve Afetlere Hazır Mıyız” gibi yazılar dikatti çekmektedir. Ayrıca dergideki tüm yazıların 15 Temmuz darbe girişimi ile ilgili olduğunun da bilhassa altı çizilmelidir.

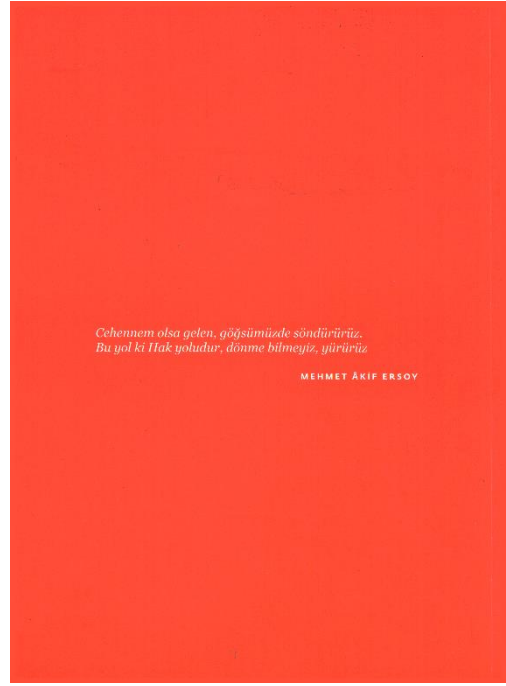
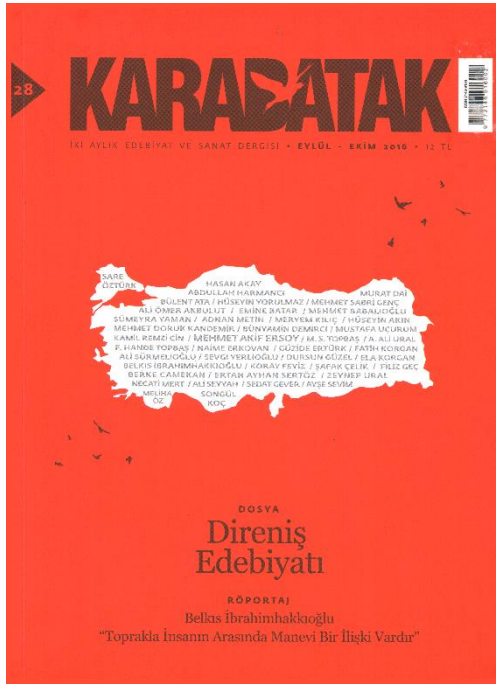
Fotoğraf 4 Nihayet Dergisi 20. Sayı ön ve arka kapağı.

Genel Yayın Yönetmenliğini Fatma Barbarosoğlu'nun üstlendiği Ağustos 2016 sayısında "Fotoğraflardan Bize Kalan Nedir?" dosyası ile tarihinde ilk defa bombalanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni kapağına taşıyan *Nihayet*, İzlek kısmında "Gerçeğin Kaydı Fotoğraflarda Mı?" başlığıyla 15 Temmuz Darbe Girişimini o gece çekilen fotoğraflar üzerinden ele almıştır. Derginin giriş yazısında Ağustos sayısı için fotoğraf dosyası yapmaya karar verdiklerinde Türk milletinin 15 Temmuz gibi bir darbe girişimi sürecinden geçeceğini, darbeye direnen halkın tarihe muazzam kayıt niteliğinde fotoğraflar vereceğini bilmediklerini ifade ederek mesai arkadaşı Mustafa Cambaz'ın şehadetine değinmiştir. 15 Temmuz'da iyiliğin cesaretin ve yiğitliğin fotoğraflarının sunulduğu halkın bir kere daha kenetlendiğini ifade etmiştir. Derginin arka kapağında ise Şehit Erol Olçok'un 2013 yılında yaptığı ve yasaklanan reklama değinilerek "Bu bir reklam değildir" ibaresiyle yasaklanan reklamın bizzat yaşandığı, yaşanan reklam olduğunun altı çizilmiş ve 15 Temmuz gecesinde yaşananlar anlatılmıştır.

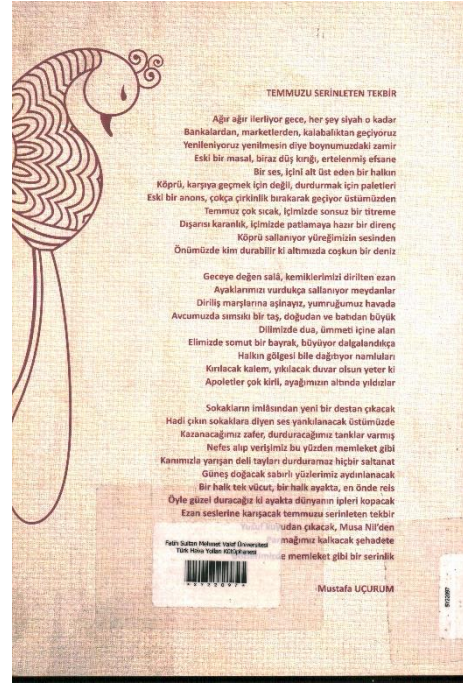
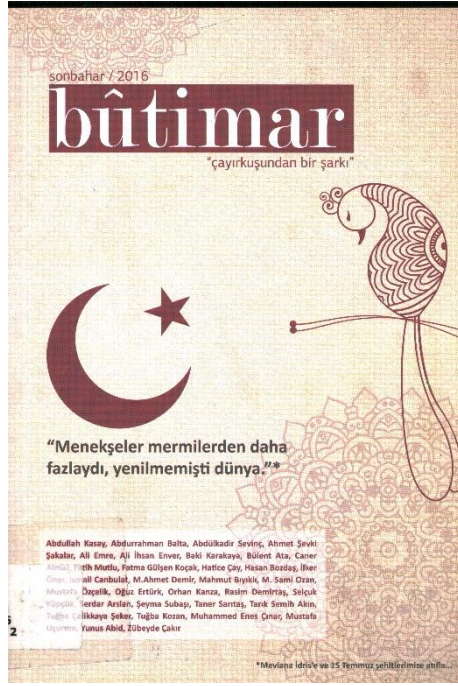
Fotoğraf 5 Şehir ve Kültür Dergisi 25. Sayı ön kapağı.

Genel Yayın Yönetmenliğini Mehmet Kamil Berse'nin yaptığı *Şehir ve Kültür Dergisi*'nin Ağustos 2016'da çıkardığı 25. Sayısında “Tek Bayrak, Tek Millet” mottosuyla Bağcılar Meydanı'ndaki “Galibe İllallah” mahyalı Merkez Cami'yi kapağına taşıyarak 15 Temmuz 'u ele aldığı görülmektedir. Editör yazısında Mehmet Kamil Berse'nin 15 Temmuz gecesi yaşadıklarından ve Türk milletinin tutumundan bahsedilen derginin içeriğinde “Tekerrür Eden Tarih 15 Temmuz 2016, Kalkışmalar, Darbeler, Hainler ve Şehitler, Yaz Ümit ve Acı Mevsimine Dönüştü, Üç Defa Vurulan Şehir” başlıklı yazılar dikkati çekmektedir.

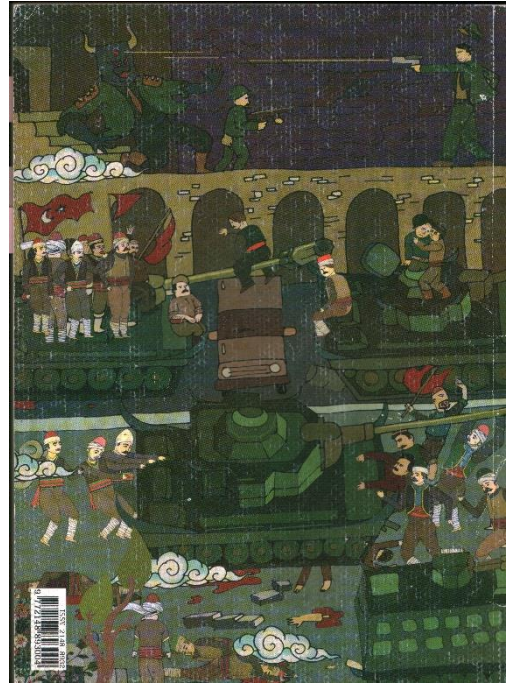
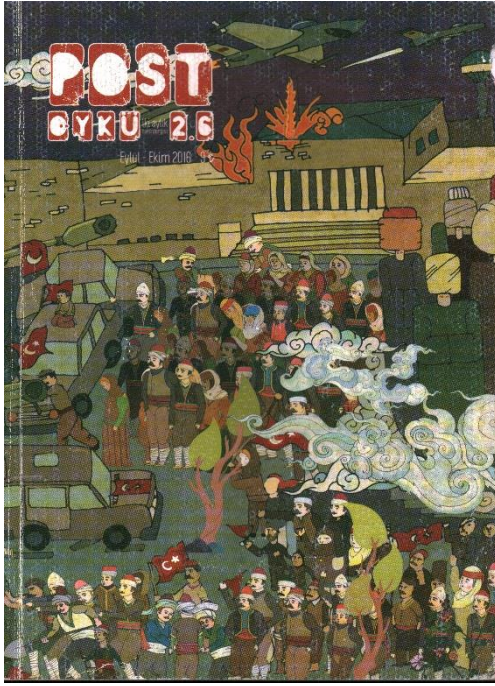
Fotoğraf 6 Karabatak Dergisi 28. Sayı ön ve arka kapağı.

Eylül- Ekim 2016'da 28. Sayısı ile okurlarını selamlayan *Karabatak Dergisi* "Direniş Edebiyatı" dosyası ile edebiyatçıların zor zamanlardaki rolünü irdelemektedir. Kırmızı kapağında Türkiye haritası bulunan dergide, dergiye eser veren kişilerin isimlerinin harita içine yerleştirildiği sayıda Direniş teması üzerinden 15 Temmuz Darbe Girişimi içerikteki birkaç yazı ve şiirlerle ele alınmıştır. Tema minvalinde Mehmet Akif, Türk Milleti ve 15 Temmuz arasında bir üçgen oluşturularak direnişin geldiği nokta ortaya konulmuştur. Dergide 15 Temmuz darbe girişimine dair "Kayıtlı Saatler X, Generaller Niçin Gülümser, Kıyam Et Direnme" başlıklı denemeler ve Belkıs İbrahimhakkıoğlu ile yapılan "Toprakla İnsanın Arasında Manevi Bir İlişki Vardır" başlıklı röportaj dikkati çekmektedir.

Fotoğraf 7 Bûtimar Dergisi Sonbahar 2016 ön ve arka kapağı.

2016 Sonbahar sayısı ile raflarda yerini alan *Bûtimar* Dergisi kapağındaki, ay yıldız ve “Menekşeler mermilerden daha fazlaydı, yenilmemişti dünya” dizeleriyle derginin ikinci sayısı Mevlâna İdris ve 15 Temmuz şehitlerine atfedilmiştir. Derginin arka kapağında Mustafa Uçurum’un kaleme aldığı “Temmuzu Serinleten Tekbir” başlıklı şiir yer almaktadır. Editörlüğünü Şeyma Subaşı’nın yaptığı derginin giriş yazısında hayatımızın “en sıcak temmuzu” nu yaşadığımızı ifade eden Subaşı, her ne kadar dergi bir edebiyat dergisi olsa da yaşananlara kayıtsız kalmanın imkânsız olduğunu, olan bitenin siyaset üstü bir durum olmasına rağmen saflarını belli etmekten herhangi bir endişe ve korku duymadıklarını dile getirmiştir. Ayrıca dergideki “Kalbinde Vatan Büyüten Millet, Ey Güzel Ülkem, Ey Güzel Milletim, Hatıralar ve Hatırlamalar” gibi yazılar dikkati çekmektedir.

Fotoğraf 8 Post Öykü 12. Sayı ön ve arka kapağı.

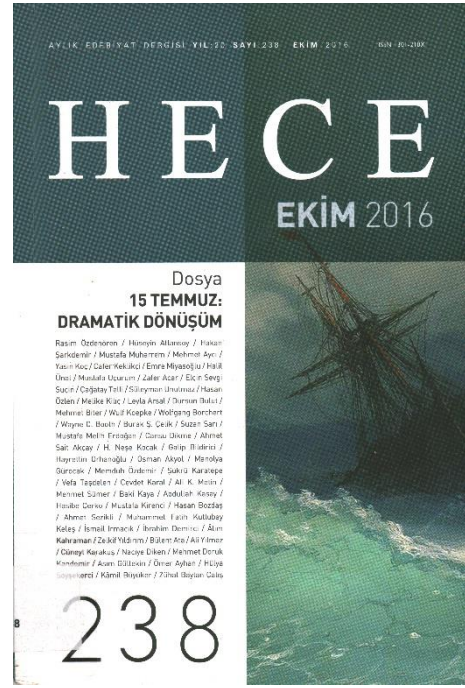
İki ayda bir okurlarıyla buluşan ve yayın yönetmenliğini Aykut Ertuğrul'un yaptığı *Post Öykü* Eylül- Ekim 2016'da çıkardığı 12. Sayının kapağında Ali Can Meydan'ın 15 Temmuz gecesi İstanbul ve Ankara'da yaşananları konu edindiği minyatürü yer almaktadır. *Post Öykü*, Ömer Halisdemir'in şehadetini konu edinen "15 Temmuz'un İlk Kahramanı Şehit Astsubay Ömer Halisdemir" başlıklı çizgi hikâye ve "15 Temmuz Soruşturması" isimli dosyasıyla darbe teşebbüsünü ele almıştır. Ayrıca "15 Temmuz Kahramanları" isimli bir öykü atölyesi oluşturduklarını duyuran *Post Öykü* "Onlar adını kahramanlar defterine yazdılar, şimdi sen türküsünü söyle" diyerek kahramanların öykülerinin yazılması ve bir sonraki sayıda yayınlanması için çağrıda bulunmuşlardır.

Fotoğraf 9 Lacivert Dergisi 27. Sayı ön kapağı.

Eylül 2016’da çıkardığı 27. Sayısıyla kapağında darbe teşebbüsü gecesi halk ve asker fotoğraflarına yer veren *Lacivert Yaşam Kültürü Dergisi* “15 Temmuz ve Türkiye Kazandı” dosyasıyla darbe girişimini konu edinmiştir. Ayrıca kapakta yer alan “Bir Gece Sabahlayıp Geçtik Vatan Dersini”, “Biz Bu Memleketin Delisiyiz”, “En Uzun Gecenin Salâları” başlıkları ile içerikte yer alan yazılara ayrıca dikkat çekildiği görülmektedir. İçerik yönünden yazıların tamamının 15 Temmuz kalkışmasını konu edindiği fark edilen dergide bir muhabir ve şahitlik edasıyla edebi olarak darbe girişiminin nabzı tutulduğu dergide “15 Temmuz Şehitler Köprüsü Direnişi, 15 Temmuz Gecesi Çengelköy’de Neler Yaşandı?, Saraçhane’de Neler Oldu?” başlıklı yazılara da ayrıca değinmek gerekir.

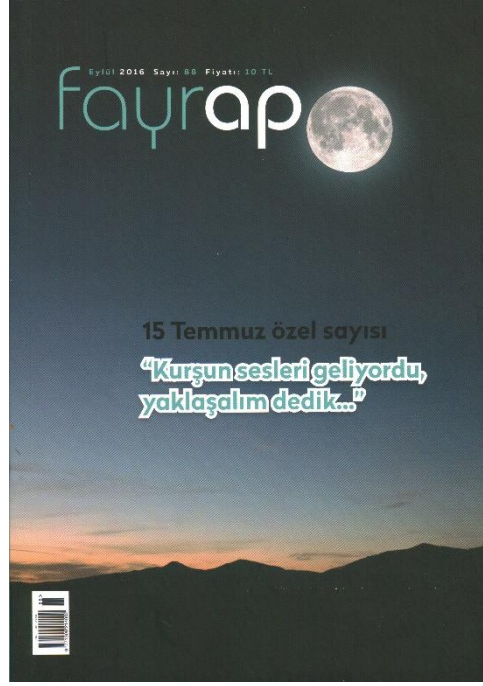

Fotoğraf 10 Hece Dergisi 237 ve 238. Sayı ön kapağı.

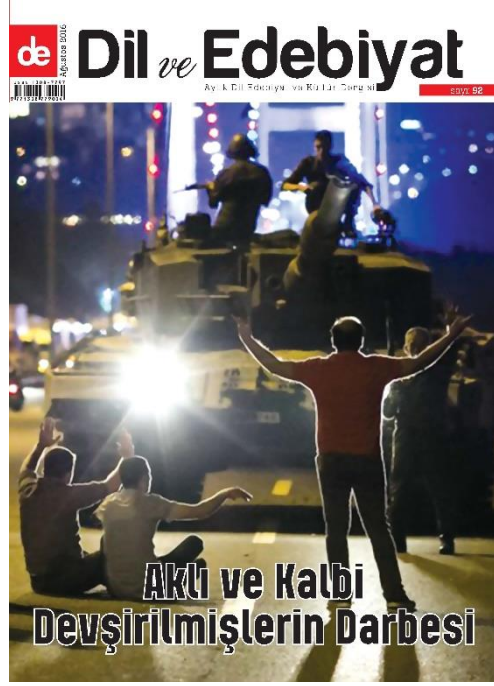
Yayın Yönetmeliğini Rasim Özdenören'in yaptığı ve yazın hayatına 1997'den beri devam eden *Hece* Dergisinin Eylül 2016'da yayımlanan 237. Sayısındaki dosya konusunun "Kara Ütopyaalar" olduğu görülmektedir. Derginin kapağında tankın üzerine çıkan vatandaşlar yer almaktadır. Yine kapakta yer verilen "Şairin 15 Temmuz Notları" başlığı altında da darbe girişiminin ele alındığını söylemek mümkündür. Ayrıca derginin ön yazısında darbe teşebbüsünü yorumlayan "O Gece Neler Oldu" isimli yazısıyla Rasim Özdenören, bir sonraki sayıda 15 Temmuz ile ilgili detaylı bir dosya hazırlamayı düşündüklerini vurgulamıştır.

Ekim 2016'da 238. Sayısıyla karşımıza çıkan *Hece* Dergisinin "15 Temmuz: Dramatik Dönüşüm" başlıklı dosya konusuyla 15 Temmuz Darbe Girişimini detaylı bir şekilde -yaklaşık 80 sayfa- ele aldığı görülmektedir. 15 Temmuz gecesi sokakta olanlardan Türk şiirinin darbe ile imtihanı, darbenin felsefesi, dünü bugünü ve geleceğine dair geniş bir çerçevede ele alındığı görülmektedir.

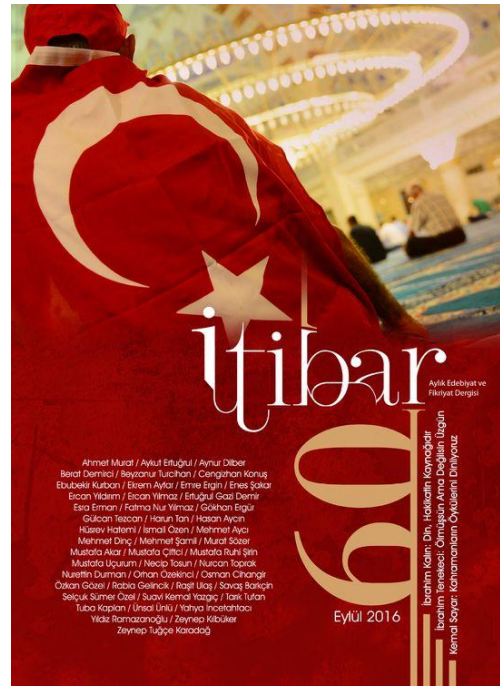
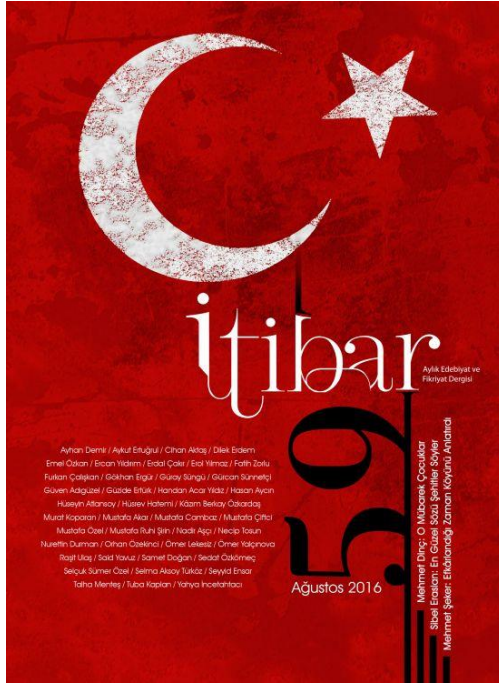
Fotoğraf 11 Fayrap Dergisi 88. Sayısı ön kapağı.

Eylül 2016’da “15 Temmuz Özel Sayısı” ibaresi altında “Kurşun sesleri geliyordu, yaklaşalım dedik...” mottosuyla (derginin içinde yer alan açikoturumun başlığı) 88. Sayısını okurlarıyla buluşan *Fayrap* dergisinin ön ve arka kapağında şafak vakti görseli yer almaktadır. Kurşun seslerinin yaklaşmaya devam etmesine rağmen kendilerinin yürümeye devam ettiklerini ve Türkiye’nin de tehlikenin üzerine yürümenin adı olduğunu ifade eden Elyesa Koytak’ın bu sayıda 15 Temmuz’un Dergilerini değerlendirdiği yazısı yer almaktadır. Editör yazısında Elyesa Koytak, 15 Temmuz’un etkisinin devam ettiği ve daha uzun bir süre devam edeceği, 15 Temmuz’a kelimeleriyle şahitlik etmeyen bir yazarın düşünülmemeyeceği bu minvalde *Fayrap Dergi’si* olarak Türkiye’de ve 15 Temmuz’da oldukları ve tehlikenin üzerine hem bedenleri hem de kelimeleriyle yürümeye devam edeceklerini ifade etmiştir. İçerik yönünden tüm yazılarla kalkışmayı ele alan dergide “Nene Hatun’dan Safiye Bayat’a Türk Kadını, Othelloların Gecesi, Türkiye Suriye Olmayacak” başlıklı yazılar yer almaktadır.

Fotoğraf 12 Dil ve Edebiyat Dergisi 92. Sayı ön kapağı.

Ağustos 2016'da 92. Sayısıyla yayınlanan *Dil ve Edebiyat* Dergisinin kapağında Boğaziçi Köprüsü'nde tankların önünde duran, tankın önünde yolda oturan vatandaşların fotoğrafı mevcuttur. Kapağına içerikteki "Akli ve Kalbi Devşirilmişlerin Darbesi" isimli yazının bağılığını taşıyarak darbe girişimine vurguda bulunan dergide çeşitli yazılara yer verilmekle birlikte editör yazısından sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Gün Olur Asra Bedel" başlıklı yazısı yer almaktadır. Ayrıca dergide "Tanklara ve F Serisi 1 Dolarlık Adamlara Karşı Anne Direnişi, Destanlar Burcunda Hatıralarla Yürümek" isimli yazılarla darbe girişimine dikkat çekilmiştir.

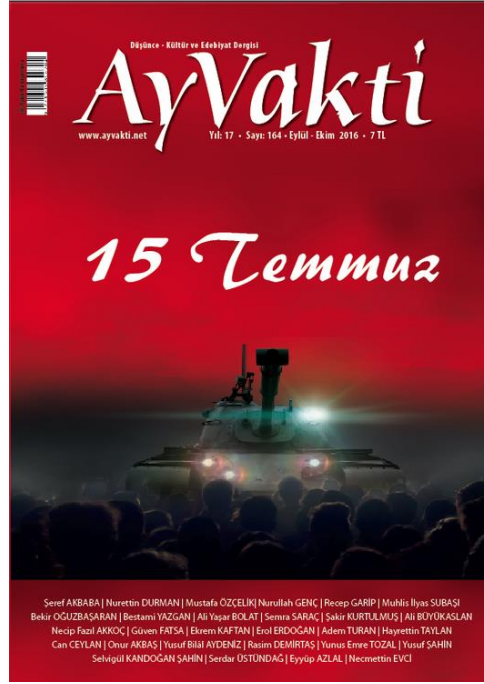

Fotoğraf 13 İtibar Dergisi 59. ve 60. Sayı ön kapakları.

Genel Yayın Yönetmenliğini İbrahim Tenekeci'nin yaptığı ve yazın hayatını Ekim 2011- Ekim 2019 yılları arasında sürdürerek 97. Sayısıyla veda eden *İtibar* Dergisinin Ağustos 2016'da çıkardığı 59. Sayıda Darbe girişimine dair değerlendirme ve irdelemeler mevcuttur. Kırmızı bir fonda ay ve yıldızın bulunduğu kapakta "O Mübarek Çocuklar" ve "En Güzel Sözü Şehitler Söyler" başlıkları dikkati çekmektedir. Kapakta verilen başlıklarla 15 Temmuz şehitlerine dikkati çekmektedir.

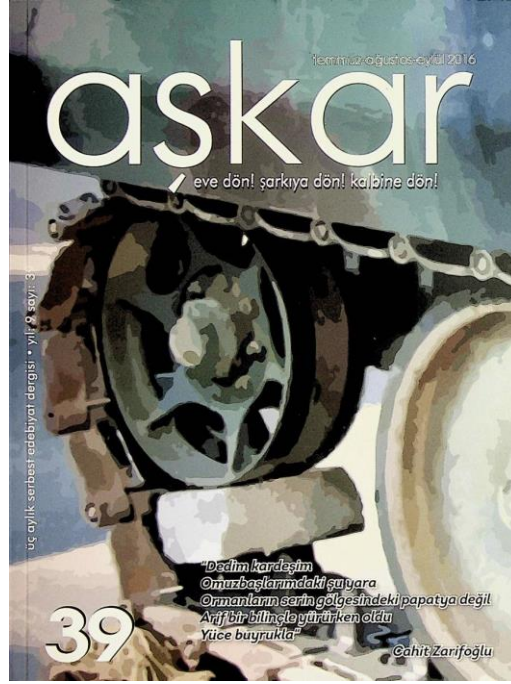
Derginin Eylül 2016'da yayınlanan 60. Sayısında da 15 Temmuz darbe girişimi hususundaki değerlendirmelerine devam eden *İtibar* Dergisi'nin kapağına sırtında bayrakla camide oturan bir vatandaşın taşındığı görülmektedir. "Tarihe Şahitlik Etmek" başlıklı editör yazısında *İtibar* Dergisi'nin şair ve yazarlarıyla 15 Temmuz gecesine çalışmaya devam ettikleri vurgulanan sayıda "Darbe Göstergeleri, Kalbin Direnişi, Meselenin Aslı, Gece Bitti Sabah Oldu" yazıları dikkati çekmektedir.

Fotoğraf 15 Ay Vakti 164. Sayı ön kapağı.

Eylül- Ekim 2016'da 164. Sayısı ile kırmızı kapağına tankın önünde duran vatandaşları taşıyan ve "15 Temmuz" başlığı ile okurlarını selamlayan *Ay Vakti* Dergisi de içerikleriyle darbe girişimini konu edinmiştir. Dergide deneme, hikâye gibi türlerle konu işlenirken "Meydanlardan Yükselen Ses, Salâlarla Gelen Zafer, 15 Temmuz'da Yapılan Aşı, Milletimiz Cesur Yürekti" başlıklı yazılar dikkati çekmektedir.

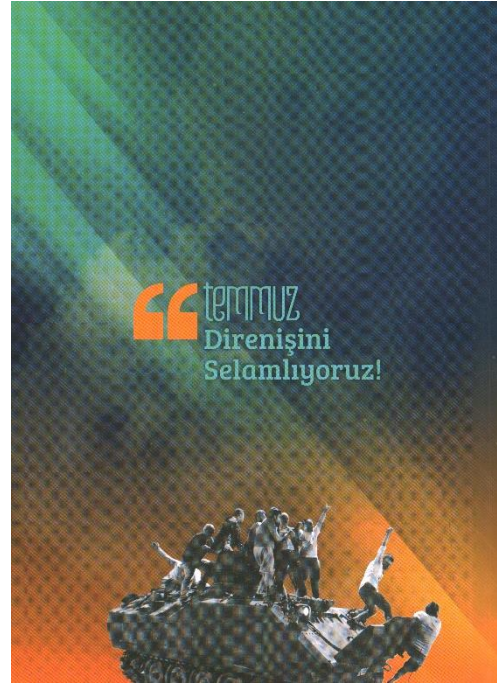
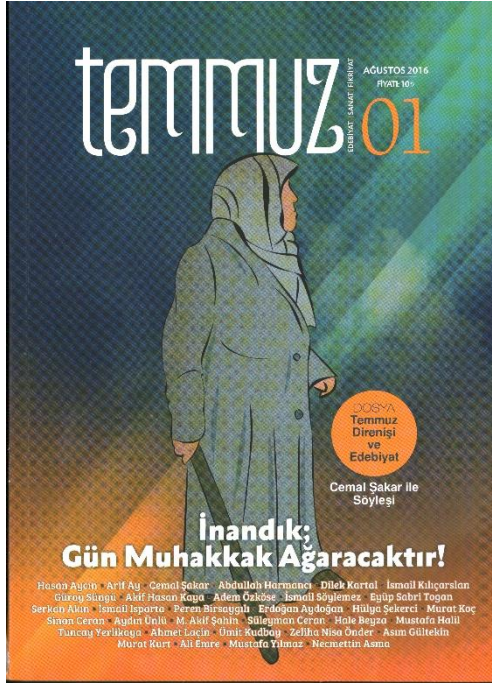

Fotoğraf 16 Aşkar Dergisi 39. Sayı ön kapağı.

Genel Yayın Yönetmenliğini Mustafa Melih Erdoğan'ın yaptığı ve 2008'den beri Sivas'ta yayın hayatına devam eden "Eve dön! Şarkıya dön! Kalbine dön!" mottolu *Aşkar* Dergisi Temmuz- Ağustos – Eylül 2016'da çıkarttığı 39. Sayısıyla 15 Temmuz Darbe Girişimini ele almıştır. Tankın tekerleğini durdurmak için koyulan taşın ön plana çıkarıldığı dergi kapağında Cahit Zarifoğlu'nun

"Dedim kardeşim
Omuzbaşlarımdaki şu yara
Ormanların serin gölgesindeki papatya değil
Arif bir bilinçle yürürken oldu
Yüce buyrukla"

Dizeleri yer almaktadır. Ayrıca dergide söyleşi üzerinden 15 Temmuz'un irdelendiği görülmektedir.

Fotoğraf 17 Temmuz Dergisi, 1. Sayı ön ve arka kapağı.

15 Temmuz 2016'dan sonra yazın hayatına başlayan ve ilk sayısında "Temmuz Direnişi ve Edebiyat" dosyası ile okurlarına merhaba diyen *Temmuz* Dergisinin kapağında Fikriye Temel'e telmihle eli sopalı bir teyzenin tasviri yer almaktadır. Bununla birlikte "İnandık; Gün Muhakkak Ağaracaktır!" mottosuyla 15 Temmuz darbe girişiminin ele alındığını söylemek mümkündür. Dergide "Şehadet Parmacağı, Her Şey Tiyatroydu!, Bir Halil Destanı, Güzel Köprü" gibi yazılar Temmuz darbe girişimini konu edinmesi bakımından önemlidir.

Fotoğraf 18 Yedi İklim Dergisi 318. Sayı ön kapağı.

Eylül 2016'da 318. Sayısı okurlarına ulaşan *Yedi İklim* Dergisinin kapağında ebru üzerine yapılan ikisi gonca ve ikisi büyük dört lale mevcuttur. Kapakta 15 Temmuz'la ilgili doğrudan bir dosya konusu, şiir dizesi, motto vs. bulunmamasına rağmen kapağın sağ tarafında 15 Temmuz Darbe Girişimi ile ilgili şiir ve yazılar alt alta sıralanmıştır. Bu minvalde derginin Eylül sayısında 15 Temmuz Darbe Girişimi konu edildiğini söyleyebiliriz.

2.2. HİKÂYE

2.2.1. 15 Temmuz Kahramanlarını Konu Edinen Hikâyeler

15 Temmuz Darbe Girişimi'nin ardından genç yaşlı, kadın erkek ve çeşitli meslek gruplarından 251 vatanseverin şehit olduğu bilinmekle beraber pek çok gazi de mevcuttur. Darbenin seyrini değiştiren ve darbenin teşebbüs aşamasında kalmasını sağlayan bu kahramanlar arasında şehitlik makamına erişen Astsubay Ömer Halisdemir, Gazeteci/Foto muhabiri Mustafa Cambaz, Reklamcı Erol Olçok, Akademisyen İlhan Varank, Esnaf Halil Kantarcı, Polis Demet Sezen ve Ev Hanımı Sevgi Yeşilyurt gibi isimlerin öne çıktığı görülmektedir. Yayınlanan genelge⁷⁰ ile okul, hastane, karakol, sokak, meydan, kültür merkezi, durak, köprü gibi birçok yere adı verilen şehitlerin süreli yayınlarda da ayrıca hikâyeleştirildiğinin altı çizilmelidir.

Bu hususta ikinci bölümde “Yüz”den “Öz”e 15 Temmuz’u Konu Edinen Dergi Kapaklarının Yorumu” başlığı altında belirlenen kapak ve dosya konuları üzerinden tanıtımları yapılan edebiyat fikir ve sanat dergilerindeki hikâyelerde bahsi geçen “15 Temmuz Kahramanlarına” dikkatli gözle bakılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Türk Edebiyatı Dergisi'nin Eylül 2016 yılında çıkan konu kapsamında değerlendirilen sayısında Özcan Ünlü'nün “*Mustafa*”⁷¹ isimli hikâyesi dikkati çekmektedir. Başlığın altında tamamı büyük harflerle yazılmış “YALNIZ HATIRLADIĞIM BİR ŞEY VAR: BU ÜLKEYİ BİR DAHA VE ASLA DARBECİLERE VE DARBE HEVESKÂRLARINA BIRAKMAYACAĞIZ!” ibaresiyle yazarın Türkiye tarihine kara leke olarak geçen darbelere telmihte bulunarak 15 Temmuz Darbe Girişimine karşı takındığı tavır ve tutumun daha hikâye başlamadan okuyucuya yansıtıldığı fark edilmelidir. Hikâye üç ayrı kısımdan oluşmaktadır.

Mehmet, Mustafa ve anlatıcının Eskişehir-İstanbul arasındaki araba yolculuğu ile başlayan hikâyede Mustafa'nın çeşitli türkülere eşlik ettiği ve ara ara gözlerinin dolduğu sahnelerin betimlendiği görülmektedir.

⁷⁰ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161227-2.pdf>, Erişim Tarihi: 10.11.2022

⁷¹ Özcan Ünlü, “*Mustafa*”, Türk Edebiyatı Dergisi, S. 515, Eylül 2016, s. 92.

“Sigarayı yola fırlatıyor. Camı kapatıyor. Sormazsan konuşmaz, sesinin bütün heybetiyle bağırıyor:

-Amaaaannn ölümüm, zaaalılımmmm ölüüüm...

Mehmet’le göz göze geliyoruz. Biraz daha yükseltiyorum müziğin sesini.

Mustafa, gözyaşlarına karışan sevinç çığlığını andıran detone sesiyle Suzan Kardeş’in performansına soğan doğrayarak eşlik ediyor türküye.”⁷²

Özellikle Rumeli türküleri bahsinde Mustafa’yı türkülere eşlik ettirip konuşturarak okuyucuya Şehit Mustafa Cambaz’ın biyografisi hakkında bilgi verilen satırlar bilhassa dikkati çekmektedir. Bilindiği üzere Batı Trakya Türklerinden olan Mustafa Cambaz 1963 Gümülcine doğumludur. Yunanistan’ın katı politikaları ve Yunan ordusunda askerlik yapmak istemediği için Gümülcine’yi terk ederek asker kaçağı olarak İstanbul’a gelmiştir.⁷³ İstanbul’da ailesiyle birlikte yeni bir hayat kuran Cambaz’ın doğduğu topraklara olan özlemi hikâyenin ilk kısmındaki şu satırlarda işlenmiştir.

“Hele bizim Rumeli türküleri bir başka... Daha sazlar çalmaya başlarken ince bir hüznün kaplıyor insanın içini. Böyle oynamalı filan olanlar da var ama mübadelenin bütün acısını sanki türkülere yüklemiş bizimkiler...

Sizinkiler kim?" diye soruyorum. Aslında biliyorum ama yeniden dinlemek istiyorum.

Ben Batı Trakyalı’yım ya abi." diyerek anlatmaya başlıyor hikâyesini istifini hiç bozmadan. Her seferinde aynı heyecan ve kırık ses tonuyla...”⁷⁴

“Mustafa'nın yüzünde derin çizgiler var. Acının çizgileri. Çektiği fotoğraflarda da aynı çizgiler. Fotoğraf karelerinin bir kenarında, gölgesinde, binasında, dağında, tepesinde...

Bir gün... diyor Mustafa.

Bir gün yeniden ata yurdumuza dönecek miyiz? Kalkıp geldi dedelerimiz. Kimi Kayseri'ye, kimi Sivas'a, kimi İstanbul'a, kimi bilmem nereye yerleştirildi.

---

⁷² Ö. Ünlü, “Mustafa”, s. 92.

⁷³ <https://15temmuzsehitleri.com/tr/sehitlerimiz-111>, Erişim Tarihi: 10.11.2022

⁷⁴ Ö. Ünlü, a.g.e., s. 93.

Bağımız-ocağımız oralarda kaldı. Buraları yurt belledik çünkü ana vatanımız bizim. Ama zor be kardeşler...”⁷⁵

Hikâyenin ikinci yarısı ise anlatıcının havalimanı kavşağına geldiğinde trafiğin ilerlemediğini fark etmesi, sol tarafından geçen iki tankın dikkatini çekmesi ve darbe girişimini öğrenmesi ile başlamaktadır.

“Faydası yok, eve döneyim deyip vazgeçtim. Tam havaalanı kavşağına geldiğimde sol yanımdan geçen iki tank dikkatimi çekti.

Gürül gürül akan havaalanı trafiği durmuştu. Arabayı sağa çekip indim. Üç tank havaalanının nizamiesini kapatmış. Bir asker tankın üstüne çıkmış, elindeki ağır makineli tüfeği havaya kaldırmış külhanbeyi edasıyla bağıyor:

Ordu yönetime el koydu! Herkes evine dönsün! Bu bir darbedir!

Ne olduğunu fark etmem uzun sürmedi. Cep telefonundan son dakika haberlerini açtım:

Boğaz Köprüsü'nün giriş ve çıkışını askerî araçlar ve tanklar kapattı!

Önemli bir terör ihbarı nedeniyle havaalanı ve Boğaz Köprüsü'nde alarm!”⁷⁶

Anlatıcı birden hafızasını yoklayarak 12 Eylül’de darbenin insanları uyurken yakaladığını, insanların yataklarından alındığını, babasının başına gelenleri ve haksız yere yargılanan yahut akıbeti hala belli olmayan insanları okuyucuya hatırlatmıştır. İkinci bölümde 12 Eylül ile 15 Temmuz Darbe Girişiminin kısa bir karşılaştırmasını yapan anlatıcı arabasını benzinliğe çekerek kendisini sokağa atmakla birlikte tankları, tankların içindeki askerlerin polise teslim edilmesini, evlerinde oturan halkın Cumhurbaşkanının çağrısı ile sokaklara döküldüğünü ve o gece yaşananları aktarmıştır.

“O sıra bir şey oldu: Darbecilerin evlerine göndermeye çalıştığı halk sanki bir müjde almışçasına giderek büyüyen bir dalgayla geri dönmeye başlamıştı.

Evlerinde oturanlar da kendini sokağa atmıştı.

Öğrenmemiz uzun sürmedi: Cumhurbaşkanı, katıldığı bir televizyon programında Sokağa çıkın ve direnin! çağrısı yapmıştı.

---

⁷⁵ Ö. Ünlü, a.g.e.,93

⁷⁶ Ö. Ünlü, a.g.e.,94

Bu çağrıyla milyonlar sokağa dökülmüştü artık... Kurşunların önüne atılanlar, tankların namlularını düğümleyenler... "Bir ölür, bin doğarız!" diyerek askerî araçların önüne yatanlar...

Halk karşı devrimi başlatmıştı.”⁷⁷

Hikâyenin üçüncü kısmında merceğin yeniden Mustafa Cambaz’a çevrildiği görülmektedir. Mustafa’nın bilgisayar başında oturduğu, bilgisayarının ekranındaki Dedeâğaç görüntüsü ve arka fonda çalan “Çalın Davulları Çaydan Aşağı Türküsü” eşliğinde “hayatımın işi” olarak nitelediği “Türkiye’nin Ulu Camileri” isimli kitabın fotoğraflarını seçtiği sahneyi betimleyen satırlar karşımıza çıkmaktadır. Mustafa’nın gözü televizyona iliştiğinde Boğaziçi Köprüsü’nün tanklar tarafından kapandığını, havalimanının askerler tarafından işgal altında olduğunu görmüş ve Cumhurbaşkanı’nın da çağrısıyla eşini ve oğlunu evde bırakarak ikamet ettiği Çengelköy’de sokağa çıkmıştır. Mustafa Cambaz’ın sokağa fırladığı anlar hikâyede şu satırlarda betimlenmektedir;

“Tam kapıdan çıkarken eşi "Gitme!" diyebiliyor kısık sesiyle...

Mustafa kararlı, dinlemiyor: "Bu olaylar başlamışken beni evde tutamazsın!"

Yolda yürürken cep telefonundan şöyle bir mesaj yazıp kendisini takip edenlere gönderiyor: "Başkomutan Erdoğan'ın isteği ve emriyle sokağa çıkıyoruz!"

Bir zıpkın gibi Mustafa... Koşar adım ölüme gidiyor gibi...

Çengelköy meydanına indiğinde Kuleli'den gelen başıboş askerlerin tarihî çay bahçesi ve çevresinde toplanan halkın üzerine rastgele ateş açtığını görüyor.

"Dayanın!" diye bağıyor. "Bu sokakları ite çakala bırakmayacağız!"

Silah olarak işaret parmağı var sadece... Önce Çengelköy Börekçisi'ne, sonra Seval Pastanesi'ne, ardından İspir Kurufasulye'ye...”⁷⁸

Genci yaşlısı ile sokağa karışan Mustafa Cambaz’ın şehadetinin anlatıldığı hikâyenin son kısmında Salavatlar ve ezanlar eşliğinde Çengelköy’deki polis karakolunun düşmemesi için verdiği mücadelede şehit olduğu yine şu satırlarla okuyucuya aktarılmıştır:

“Tekbir sesleriyle koşuyor kalabalık.

---

⁷⁷Ö. Ünlü, a.g.e., s. 95.

⁷⁸ Ö. Ünlü, a.g.e., s. 96.

Ve tek bir el silah sesi... Vınlarak kendisine doğru ölüm hızıyla gelen mermiyi görüyor Mustafa...

Kaçmıyor, kaçamıyor!

Ateş topuna dönmüş göğsünün tam üzerine saplanıyor 7 santim uzunluğunda, 24 gram ağırlığındaki kalles G-3 mermisi...

Boylu boyunca yere düşüyor Mustafa... Üzerinden kalabalıklar akıyor.

İki dudağının bulunduğu sağ yanağının bitiminde küçük bir tebessüm: "İyi de agalar... Bu kadar şehit vermişiz... Öleceksek adam gibi ölelim..." diye mırıldanıyor gibi...

Fısıltı hâlinde şehadet getiriyor Mustafa:

"Eş..he..dü..en..lâ..ilâ..he..."

Gözlerini kapatıyor...

Siren ve tekbir sesleri eşliğinde kaldırıyorlar yerden... Bayraklara sarılmış bir arabanın arka koltuğuna uzatıyorlar sıcacık bedenini. Biraz sonra yanına gelecek 18 şehit kardeşini bekliyor..."⁷⁹

Üç kısımdan oluşan hikâyenin ilk kısmında Mustafa, Mehmet ve anlatıcının araba yolculuklarından bahsedilirken, ikinci kısımda anlatıcının 15 Temmuz hadisesini öğrendiği an 12 Eylül darbesi ile içinde bulunduğu durumu kıyaslama ve direnişe katılma, üçüncü kısımda ise Mustafa Cambaz'ın merkeze alınarak ailesini evde bırakıp Çengelköy karakolunun düşmemesi için direnişe verdiği destek ve nihayetinde şehit olduğu görülmektedir. Mustafa Cambaz'ın, 15 Temmuz gecesi "şaşırmaması" ve okuyucuyu da "şaşırtmaması" kahramana yüklenen misyon noktasında önem taşımaktadır. Hikâyede Mustafa Cambaz'ın şehit olduğu anda kullanılan silah ve merminin özelliklerinin öne çıktığı görülmektedir.

"7 santim uzunluğunda, 24 gram ağırlığındaki kalles G-3 mermisi..."⁸⁰

İlk kısımda Mustafa Cambaz'ın hayatı hakkında verilen bilgiler ile hikâyenin biyografik öğeler taşıdığına da dikkat çekilmelidir. Hikâye boyunca arka planda çalmaya devam eden türküler arasındaki ilişkinin ayrıca altı çizilmelidir. Hikâye

⁷⁹ Ö. Ünlü, a.g.e. s. 96.

⁸⁰ Ö. Ünlü, a.g.e. s. 96.

boyunca Mustafa Cambaz'ın ağzından duyulan türkülerin, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın türkü hususundaki yorumlarından hareketle⁸¹ onun hayatını ve muhatabına aktarmada birer izlek noktası haline geldiği söylenebilir. Hikâye Şehit Mustafa Cambaz'ın tekbir, feryat ve sloganlarla gerçekleştirilen cenaze töreninin ardından izleklerin son noktasını temsil eden;

“Aman ölüm zalım ölüm üç gün ara ver
Al başımdan bu sevdayı götür yara ver...”⁸²

Türkü dizeleriyle son bulmaktadır. Ayrıca hikâyenin altında dikkati çeken bir notun da yer aldığı görülmektedir. İlgili notta Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş'un açıklamasıyla 15 Temmuz Darbe Girişimi gecesinde Çengelköy'de şehit olan Yeni Şafak Gazetesi Foto Muhabiri Mustafa Cambaz'ın 15 Ağustos 2016'da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına alındığı belirtilmiştir.

Türk Edebiyatı Dergisi'nin Eylül 2016'da çıkan 515. Sayıda dikkati çeken diğer hikâye Yılmaz Usta'nın anlatıldığı “*Dip Direniş*”⁸³ isimli hikayesidir. Hikâyede bahsi geçen kişiler ahşap oyma sanatçısı Yılmaz Usta ve kızı Hüryam'dır. Hikâye;

“-Temmuz bitti diyordu bir meczup!
Bitmeyecek bir aşkın dip direnişiydik oysa...”

Anekdotuyla başlamaktadır. Yılmaz Usta ve kızı Hüryam Çengelköy'de, penceresi Beylerbeyi ve Boğaziçi Köprüsü'ne bakan bir evde ikamet etmektedirler. Hüryam'ın cumayı cumartesiye bağlayan gecede kabuslar görmesi, yatağında bir sağa bir sola dönmesi, terlemesi ve betimlenen sıkıntılı durumu okuyucuyu 15 Temmuz Darbe Girişimi gecesine hazırlamaktadır.

---

⁸¹ “Türkülerdeki roman”, “Bizim romanımız şarkılarımızdır” gibi ifadelerle Yahya Kemal'den ilhamla türkü ve musikiye dikkat çeken Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Beş Şehir'deki Konya kısmında türkülerle ilgili düşünceleri için ayrıca bkz: Ahmet Hamdi Tanpınar, **Beş Şehir**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 89-91.

⁸² Ö. Ünlü, a.g.e. s. 96.

⁸³ Mehtap Altan, “Dip Direniş”, Türk Edebiyatı Dergisi, S. 515, Eylül 2016, s. 97.

“Hüryam’ın minicik odası bu kasvetli gecenin soluğuyla dolmuştu. Sağına dönüyor ürperiyor; soluna dönüyor, gördüğü kâbusun ateşinde üşüyordu küçük kız. Kısa bir uykuya dalıyor, terleyerek yeniden uyanıyordu. Terden sıırıslıklam olmuş bir halde pencereden dışarı bakıyor, en yakın dostları martılardan haber bekliyordu sanki! Yine de anlam veremediği bir korku doluyordu içine.”⁸⁴

Hüryam tedirginliği ve sıkıntılı ruh halinin devam ettiği sırada kapıda babasını görmesi ile rahatlar ancak bu durum fazla sürmez. Yılmaz Usta’nın darbe girişimini nasıl öğrendiği hususu okuyucunun muhayyilesine bırakılan hikâyede Yılmaz Usta kızını karşısına alarak söylediği sözler, küçük bir kıza ülkenin içinde bulunduğu zor durumu anlatış şekli ve bağımsızlığın sembolü bayrağı anlatırken seçtiği kelimeler dikkat çekicidir.

“Yavrum, şimdi ben dışarı çıkıyorum. Sen uyu. Şayet korkarsan Azize teyze ile konuştum, ona geç, olur mu?

Ama babacığım yarın?

Yavrum, hemen döneceğim zaten...

Nereye babacığım? Sen geceleri dışarı hiç çıkmazsın ki?

Al duvaklı gelinimiz var ya hani? Bayrağımız, şanıımız, şerefimiz, namusumuz... İşte onun rengini soldurmak isteyen ve kendini güneş zanneden bataklıklar var! Vatanımıza sahip çıkmaya gidiyorum, senin gibi küçük kızlar geceleri rahat uyuyun diye.”⁸⁵

Yılmaz Usta ve onun gibi kalbini kalbine vatan zikrini yüklemiş, kurtuluşa koşanlar destanını yazmaya niyetlenen insanların sokağa çıktığı ve vatanını müdafaa ettiği gecede darbe girişimine yeltenen asker görünümlü hainlerle karşılaştığı anda askerlerden birinin milletine silah sıkmayacağını söylemesiyle okuyucu şaşırılmıştır.

“Yılmaz Usta, tankların üzerindeki askerlere baktı bir an. Bir tanesi silahını bırakmıştı. Başındaki o hain rütbeliye dönerek:

---

⁸⁴ Mehtap Altan, “Dip Direniş”, s. 97.

⁸⁵ M. Altan, a.g.e., s. 97.

-Milletime silah sıkamam, sıkamam! Benim annem avuçlarıma; vatanımı, milletimi korumam için kına yaktı." demişti. Askerin son cümleleri olmuştu bu. Darbeye hizmet eden rütbeli, emrine itaat etmeyen mehmetçiği oracıkta vurmuştu."⁸⁶

Hikâyede bu sahneden sonra merak unsuru artırılarak mercek tamamen Yılmaz Usta'ya çevrilmekte ve toprağının güvenliği için gözünü kırpmadan canını feda edecek kahramanın kurşunlara göğüs gererek hainler tarafından vurulan bir teyzeyi ambulansa taşıdığı görülmektedir. Yine diz kapağından vurulan bir gencin alınından öperek yoluna devam eden Yılmaz Usta, köprüde ilerlerken kurşunun göğsünün ortasına saplanmasıyla birlikte dizlerinin üstüne çöker ve kulağında kızı Hüryam'ın sesi yankılanır. Kızının orda olduğunu düşünerek etrafına bakarken kanatlarından kan damlayan bir martıya gözü takılır ve kahraman şehit olur. Hikâyede 15 Temmuz Darbe Girişimi gecesinde yaşananların hikâyeleştirildiği ve şehitlik mertebesinin toprakla olan ilişkisinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

"Kanatlarından kan damlıyordu martının. Yılmaz Usta'nın avucundaki cevşen ve martının kanadından damlayan kan, şehadetine şahitlik ediyordu. Ağzından dökülen son cümle:

Kanatları kanayan kuşlar öptü göğü kızım! Şimdi toprak biz kokuyor..."⁸⁷

Türk Edebiyatı Dergisi'nde yayınlanan "*Yoklama*"⁸⁸ isimli diğer bir hikâyeyi de bu grupta değerlendirmek yerinde olacaktır. Dergi Eylül 2016'da yayınlanmasına rağmen hikâye 18 Eylül 2023 tarihinde yani 15 Temmuz Darbe Girişiminden yedi sene sonra yazılmış gibi gösterilmiştir. Hikâyede ana kahramanın sınıf öğretmeni olduğu fark edilmektedir. Öğretmen masaya oturur, yoklama defterini açar ve öğrencilerinin isimlerini okumaya başlar. İsimleri okudukça duraksayıp yutkunarak yoklama almaya devam eder ve gözyaşları yoklama defterinin üzerine dökülür.

"Fatmanur!

Burada.

Elif!

Burada.

---

⁸⁶ M. Altan, a.g.e., s. 99.

⁸⁷ M. Altan, a.g.e., s. 100.

⁸⁸ Erhan Genç, "Yoklama", Türk Edebiyatı Dergisi, S. 515, Eylül 2016, s. 101.

Ömer Halis!

Burada.

Duraksadım... Yutkundum... Devam ettim:

Feyza!

Burada.

Zeynep!

Burada.

Ömer Halis!

Burada.

Boğazıma bir şeyin takıldığını hissettim.

Devam etmekte zorlandım:

Büş...ra!

Burada.

Şeri...fe!

Burada.

Ö...mer Ha...lis!

Burada.

Devam etmeliyim. Boğazıma oturmuş o kocaman taşa rağmen yoklamaya devam etmeliyim:

Re..şit!

Burada.

Mus...ta...fa!

Burada.

Ö...mer Ha...lis!

Burada kaldım... Boğazımdaki taştan düğüm çözüldü, öğrencilerimin isim listesi üzerine dökülmeye başladı gözyaşlarım.”⁸⁹

Yoklama listesinde üç Mustafa, iki Şerife, dört Ömer Halis yer almaktadır. Öğretmen velileri de sınıfa alarak 15 Temmuz gecesinin kahramanlarının adlarını yaşatan anne babalara seslenerek üzerinden yedi sene geçse de darbe girişiminin ve o

---

⁸⁹ Erhan Genç, “Yoklama”, s. 101.

gece yaşananların unutulmayacağını, kendisinin de o günü ikinci bir İstiklal Savaşı olarak kabul ettiğini, 15 Temmuz kahramanlarının Çanakkale’de şehit olan kahramanlardan farksız olduğunu ve derslerinde her daim anlatarak unutturmayacağını vurgulamaktadır. 15 Temmuz kahramanlarından Şehit Mustafa Cambaz, Şehit Ömer Halisdemir ve Şerife Boz’a telmihte bulunan hikâye öğretmenlerin geleceğin Mustafa, Ömer Halis ve Şerife’lerini yetiştirmedeki rolünün de ayrıca altını çizmektedir.

“Şundan emindim ki bu çocukların bir kısmı toplamada hata yapacaklar, çarpım tablosunu ezberlerken zorlanacaklar, belki bir fen deneyini yaparken kafaları karışacak, bazen ödevlerini unutacaklar... Ama hiçbir zaman vatanlarına ihanet etmeyecekler!”⁹⁰

Mahalle Mektebi Dergisi’nin Eylül- Ekim 2016’da yayımlanan 31. Sayısında Yasemin Karahüseyin’in “*Allah Büyük*”⁹¹ isimli hikayesi de Halil Kantarcı’yı konu edinir. Hikâyede “Köprüye girmenin bir yolu olmalı. Yoksa şimdi denize doğru kıracağım direksiyonu” anekdotu dikkati çekmektedir. Hikâye Halil Kantarcı’nın üç çocuğuna seslenişi ve nasihatleri ile başlarken kendisinin 28 Şubat sürecinde 16 yaşında iken idamla yargılandığı döneme de telmih yapıldığı fark edilmektedir. Bu yönüyle hikâyenin taşıdığı biyografik öğeler öne çıkmaktadır.

“Uçurtmalar rengarenk, masmavi denizler, deniz atı, yunuslar. Bir masalın içinde olacaksınız belki ya da bir çizgi filmin. Yumuşacık bir yastık. Yanaklarınız yastıklara gömülü. Hep böyle kalsın. Rüyalarınız, yanaklarınız ve yastıklarınız. Üç koca yıldız gökten avuçlarıma kaydı, düştü, çok şükür. Size baktıkça size göstermediğim yaralarım, geçti. On altı yaşındaydım. Babalar yaralanır, çocuklar sarar. Nice şubatlar gelir geçer sizi incitmeden.”⁹²

Hikâyede Halil Kantarcı’nın 15 Temmuz gecesini içinde bulunduğu durum ve darbe girişimine bakışı anlatılmakta olup Halil Kantarcı’nın köprüden geçmek için direndiği, köprüden geçerse ülkenin ve ümmetin iyi olacağı vurgusu mevcuttur. Monologlarla kurulan hikâyede dünya ile bağının zayıf olmasına şükreden

---

⁹⁰E. Genç, a.g.e., s. 102.

⁹¹ Yasemin Karahüseyin, “Allah Büyük”, Mahalle Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 103.

⁹² Yasemin Karahüseyin, “Allah Büyük”, s. 103.

Kantarıcı'nın "Korku yok. Nasip. Haber geldi, karakolu basmışlar. Çıkmalıyım. Annen telaş edecek" cümlelerinden sonra eşine seslendiği satırlara yer verilmiştir.

"Çocuklar çok güzel Ayşe. Sabahları gözlerini açtıklarında, dünya yeniden doğuyor, lekesiz. Çocukların gözünde ışırsak arınıyoruz. Allah'a emanettiniz siz, O'nun emri hep güzel. Bilirsin bir parçam yanınızda, daima, İstanbul'da. Ama gözlerim, sabrına, gönlüne, Allah'ın büyüklüğüne şahit olan gözlerim arkada kalmadı hiç. Karakolu basmışlar. Çocukların gözleri dumanlanmasın be Ayşe, gitmeliyim. Dur sana bir daha sarılayım. Haber veririm kaygılanma. Gecenin sahibi, canımın sahibi Allah. Allah büyük. Tasa yok, keder yok."⁹³

Mahalle Mektebi Dergisi'nin aynı sayısında Zeynep Hicret tarafından kaleme alınmış olan "*Şehid Sancaktar*"⁹⁴ başlıklı hikâyede de Halil Kantarcı'nın merkeze alındığı görülmektedir. Hikâyenin giriş kısmında Halil Kantarcı'nın 28 Şubat döneminde yaşadıkları, hapiste geçirdiği zamanlar, hakimler karşısında her seferinde suçsuz olduğunu haykırdığı, kurduğu özgürlük hayalleri ve nihayetinde içine düştüğü umutsuzluk ve şehadeti tatma isteği iç monolog tekniği ile okuyucuya aktarılmıştır. Bu hususta kahramanın şehadet isteğinin derinleştiği ve okuyucuyu 15 Temmuz gecesine hazırlayan satırlar karşımıza çıkmaktadır.

"Tek endişem o seçilmişler zümresinden olabilmek. Şehitler sancağı altında durabilmek. İslam'ın ilk okunu atan, ilk düşman kanı döken Sa'd bin Ebi Vakkas ile yan yana, İslam sancaktarı Büreyde ile omuz omuza... O komutanlar ki canlarını dişlerine takarak, bir milim dahi eğmeden taşıdılar şanlı sancağı. Bir kolu kopunca diğer kolunu devreye sokan, o kolu da kopunca sancağı göğsüne yapıştıran Salim'ler biliyorum. Onlara imrenmekten, ayaklarının tozu olmaktan başka bir şey büyütemedim içimde. Ben de canımı, malımı Allah'a satmaya her kul gibi istekliyim. Sorsalar, Şehit olmak için canımı, malımı, tüm varlığımı gözümü kırpmadan veririm derim. Şüphesiz her müminin kalbi bu istekle doludur. Ancak bendekinin bir istekten çok daha fazlası olduğunu şimdi anlıyorum. Şairin, yolun yarısı dediği yaşıyım."⁹⁵

Yukarıdaki satırlardan sonra hikâyenin seyri Kantarcı'nın 15 Temmuz Darbe Girişimi gecesini sokağa çıkması ile devam etmektedir. Kantarcı'nın sokağa çıkması

⁹³ Y. Karahüseyin, a.g.e., s. 104.

⁹⁴ Zeynep Hicret, "Şehid Sancaktar", Mahalle Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s.105.

⁹⁵ Zeynep Hicret, "Şehid Sancaktar", s. 105.

cephede olmasıyla eşdeğer görülmüş ve elindeki bayrak, gönlündeki iman, dilindeki tekbir ile en sağlam silahları kuşandığı ifade edilmiştir. Bu noktadan sonra Kantarcı'nın çevresinde yaşananların bolca tasvir edildiği satırlar mevcuttur. Kalabalığın içinde kaçışan, bağırان, yaralıları taşıyan insanlar, insanları ezen tanklar, F-16'ların alçak uçuşları ve tüm bu kargaşanın ortasında dimdik ayakta duran, kurşunlara göğüs geren Kantarcı.. Kurşunların yağmur gibi insanların üzerine yağdığı sırada göğsünde bir sızı duyan Kantarcı nereden geldiğini görmediği bir kurşunun etkisiyle kendini yatağa bırakır gibi asfalta kendini usulca bırakır ve hikâyenin kahramanı orada şehit olur.

“Atışlar şiddetlenince çoğunluk cenin pozisyonu aldı, o ise kurşunların hedefindeydi sipersiz, dimdik. Yine de yağmur gibi boşanan kızıl kurşunlara aldırış etmeksizin, ilerleyişini sürdürmek istedi. Ve birden, nereden geldiğini göremediği bir kurşunla, tıpkı Kâinatın Efendisi'nin buyurduğu gibi, göğsünde çimdik sızısına benzer bir sızı duydu. Göğsü bu sızıyla gerçek inşirahla tanıştı. Ve bu inşirahtan öyle kuvvetli bir Allah u Ekber nidası fişkirdi ki, köprünün ayakları kesilecek sandı. Gün yorgunu bedenini yatağa bırakır gibi, usulcacık bırakıverdi kendini asfalta. Elinde şanlı bayrak dalgalanmaktaydı hâlâ.”⁹⁶

Mahalle Mektebi Dergisi'nde yayınlanan bir diğer hikâye Fatma Zehra Sunay'ın “Ömer Halisdemir”⁹⁷ isimli hikâyesidir. Hikâye, Mehmet Akif'in “Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın? / Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın” anekdotuyla başlayarak Çanakkale Savaşı ve şehitlerine telmihte bulunmaktadır.

Hikâye 15 Temmuz gecesinden birkaç gün sonra geçmekte olup anlatıcı Ömer Halisdemir'in taziye defterine Mehmet Akif'in anekdotta verilen dizelerini yazdığını ifade eder. Niğde'nin Bor ilçesine bağlı Çukurkuyu Kasabası'nda geçen hikâyede anlatıcı, Ömer Halisdemir'in ağabeyinin rehberliğinde Halisdemir'in kabrini ziyaret etmekte ve kabrinin başında dua etmektedir. Bu kısımda ağabeyin ağzından Halisdemir'in birkaç özelliği okuyucuya aktarılmaktadır.

“Abisinin mihmandarlığında varmıştık kabrinin başına. Abisi kendisine o kadar çok benziyordu ki, yüzüne bakarken insanın içinden ağlamak geliyordu. Yanında yatan iki şehitten birinin hikâyesini anlatıyordu abisi önce, mezarının

---

⁹⁶ Z. Hicret, a.g.e., s.106.

⁹⁷ Fatma Zehra Sunay, “Ömer Halisdemir”, Mahalle Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 192.

mermerini seve seve. Sonra daha yeni kazılmış, kenarları tuğla ile çevrili minik tepeciğin dibine çöküyoruz. Kardeşim, diyor abisi, şımarıklık sevmezdi, yani şov olsun istemezdi şehitlerin ardından, yalnız o Kur'an okunmasını çok severdi.”⁹⁸

Kabir ziyaretinden sonra şehidin evine taziyeye giden anlatıcı, Halisdemir'in evini ve ailesini gördükten sonra tek katlı, bahçeli, bahçesi tellerle çevrili ve ahır olan bir ev olarak betimlemektedir. Televizyonda görülen şehit ailelerinin evinden bir farkı olmadığını da altını çizerek okuyucuya genellikle şehitlerin kasabalarda betimlenen evlerdeki ailelere mensubiyetinin altı çizilmektedir.

Anlatıcı içeride en metanetli görünen kişiye baş sağlığı dileklerini ilettikten sonra Halisdemir'in annesinin dizinin dibine oturur ve bu kısımdan sonra mercek Ömer Halisdemir'in annesine çevrilir, anne başlar anlatmaya.

“Annemiz bizim kim olduğumuzu öğrendikten sonra başlıyor anlatmaya. "Omar'ım" diyor sonra durup anlamadık sanıp açıklıyor, "Bizim buralarda Ömer'e Omar derler, dedesinin adını koyduyduk. Onun gibi de babayiğit oldu. Efe Omar derlerdi kaynatama, güçlü kuvvatlı adam idi.”⁹⁹

Ömer Halisdemir'in zekasından, öğretmenlerinden aldığı övgüden, zorluklarla eğitim hayatını devam ettirdiğinden, başarılarından, kardeşlerine ağabeylik yaptığından, toprak sevgisinden bahseden annesinden sonra ablasının ağzından Halisdemir'in iki çocuğu olduğu ve ikisinin de en ihtiyaçları olduğu dönemde babalarını kaybettiklerini dinliyoruz.

Son olarak Ömer Halisdemir'in 15 Temmuz gecesi darbeci Semih Terzi'yi alınından vurarak darbe girişiminin başarısız olmasındaki büyük rolünden bahsedilerek tarihe geçtiğini ve bulunduğu yerde darbeciler tarafından şehit edildiği ifade edilirken “Biz onlardan razıyız, Allah da razı olsun” cümleleriyle hikâye sonlandırılmıştır.

Ay Vakti Dergisi'nin 164. Sayısında Yunus Emre Tozal tarafından kaleme alınan “*Tankların İçinden Geçen Çocuk*”¹⁰⁰ başlıklı hikâyeye de değinmek gerekir. Hikâyeye Cahit Zarifoğlu'nun dizeleriyle giriş yapılmıştır.

---

⁹⁸Fatma Zehra Sunay, “Ömer Halisdemir”, s. 192.

⁹⁹ F. Z. Sunay, a.g.e., s. 192-193.

¹⁰⁰ <https://ayvakti.net/?p=3170>, Erişim Tarihi: 12.11.2022.

“Aşk bu
Çölün sarı sofrasında atlılar
Hepsinde
Gererken parçalanan elimde
Çelik yay parçaları
Ağzlarımız kum rüzgârlarıyla yanık
Yiyip içmezik acıkmazık”

Hikâyede darbe girişimini haber alan 34 yaşında olduğunu öğrendiğimiz ancak ismini hikâyeye boyunca öğrenemediğimiz kahramanın dışarı çıkmak için sebepler aradığı ve hayatını sorguladığı görülmektedir. Kahramanın burada gençliğini, üniversite yıllarını, arkadaş ortamlarını, hatıralarını ailesini film şeridi gibi gözünden geçirerek derin bir hesaplaşma içine girdiği görülmektedir. Bu hesaplaşma dışarıya adım atabilmek ve vatan müdafaasındaki safını alabilmek içindir. Kahramanın kendisini dünyaya bağlayan etkenleri ve özellikle bunlardan vazgeçip vazgeçemeyeceğini sorguladığı satırlar okuyucuya iç monolog tekniğinde iletilir.

“Kapıdan dışarı adım atmamak için bir sebep arıyordu; onu dünyada tutacak, dışarı çıkmasını engelleyecek bir sebep. Bir yanda geçmişin hatıraları içinde gezerken, diğer yanda çok büyük bir imkânın eşliğinde olmanın verdiği hazzı yaşıyor, bir an önce evden dışarı çıkacak olmanın lezzetine erebilmeyi düşünüyordu.”¹⁰¹

Kahraman hayatla olan bağını koparabileceğini anladığı anda ölümü düşünerek ölüm hususundaki tedirginliklerini arka arkaya sıralanmaya başlamıştır. Öldükten sonra nereye gidecekti? Gideceği yere kabul edilecek miydi? Herkesin gitmek istediği cennete gerçekten bu kadar yakın mıydı ve şehitler kervanına katılmak bu kadar kolay olacak mıydı? Tüm bu kafasını kurcalayan sorgulamalardan sonra sınav bittikten sonra sınava girilmez düsturuyla abdestini alan kahraman cevşenini takar ve evden çıkar. Sokağa çıkan kahraman kendini savaş meydanında hissetmiş ve sokaktaki durumu şöyle betimlemiştir:

---

¹⁰¹ <https://ayvakti.net/?p=3170>, Erişim Tarihi: 12.11.2022

“Birkaç tane tank meydanın tam da orta yerinde durmuş, bir yanda silah sesleri, diğer yanda üzerinde uçan F16’lar, bağırışlar, her yer feryat figan... Halk tankların etrafına toplanmış, teslim olun diye bağırıyor. Diğer yandan “Asıl mücadele köprüde arkadaşlar!” nidaları iştiliyor. Köprüye doğru yürümeye başladığında daha fazla tank görmeye başlıyor. Yaklaşmayın, yaklaşmayın! Kaldırım köşesinden eline kapıldığı 3-5 taşla köprüye doğru ilerlemeye devam ediyor.”¹⁰²

Elindeki taşlarla tankların üzerine yürüyen ve tanklara taş atan kahramanın üzerine gelen tanktan kaçamayınca daha önce hiç görmediği bir ışık hüzmelerinin içine girdiği, ışık hüzmelerinin sanki onu çağırıldığı, canı acısa da ışık hüzmelerinin yaydığı hoş koku ile kendinden geçtiği uhrevi bir yer betimlemesi yapılan satırlarda kahramanın şehit olduğu okuyucuya söylenmeden hissettirildiği görülmektedir.

“Bir boşlukta buluyor kendini. Her yer bembeyaz. Kalbinden bir ses duyuyor, vuslata ulaşmak isteyen aşkın bütün ağırlıklarından kurtulması gerekli diye fısıldıyor. Utanıyor... Şimdiye kadarki işlediği günahları gözünün önünden bir perde gibi geçiyor. Onun utanması, kendi iç çelişkileri, zaafı, vuslatıyla arasındaki engelleri... Gözlerini özgürlüğe, şanlı bir direnişe, bir daha esaret altına girmeyecek; bu yolda ölüme dahi meydan okuyabilecek bir milletin zaferine açıyor.”¹⁰³

İncelenen 15 Temmuz Darbe Girişiminin diğer kahraman hikayelerine kıyasla ismini bilmediğimiz bir kahramanla karşı karşıya olmamız ve kahramanın dışarı çıkmak konusundaki tereddütü dikkati çekmektedir. Kimi kahramanların sorgulamadan canlarını hiçe sayarak bedenini vatanına siper ettikleri görülürken kimi kahramanların da daha önce yapmadıkları hesaplaşmalar sonucu idrake ulaştıkları ve nihayetinde şehit olduklarını vurgulamak gerekmektedir.

Ay Vakti Dergisi’nde yayınlanan ve bu kategoride değerlendirilecek olan diğer hikâyeye ise “*Otuz Yağlı Kurşun*”¹⁰⁴ dur. Temmuzun kavurucu sıcaklığı ve bunaltan neminden dolayı yağmur ve ferahlık istenilen dua satırlarıyla başlamaktadır hikâyeye. Başlığı ile Ömer Halisdemir’i konu edindiği anlaşılabilir hikâyede; Ömer Halisdemir’in, eşinin, çocuklarının ve annesinin iç monologlarda ayrı ayrı ve sırayla konuşturulduğu görülmektedir.

¹⁰² <https://ayvakti.net/?p=3170>, Erişim Tarihi: 12.11.2022

¹⁰³ <https://ayvakti.net/?p=3170>, Erişim Tarihi: 12.11.2022

¹⁰⁴ <https://ayvakti.net/?p=3168>, Erişim Tarihi: 12.11.2022

Hikâyenin odak noktası Zeki Paşa'nın emriyle Ömer Halisdemir'in vatan haini Tuğgeneral Terzi'yi alnından vurduğu sırada etrafını saran 10 koruma tarafından ateş edilerek bedenine 30 kurşun isabet ettiği ve şehadete eriştiği andır. Bu andan sonra okuyucuya iç monolog tekniği ile yine Halisdemir'in ağzından babasına, kızına, oğluna, eşine, ailesine ve Türk halkına seslendiği satırlar yer almaktadır.

“Baba, o kasketini eğip de bakma bana öyle. Baba senin gri temiz gözlerinden benim yaralı bedenime, otuz kurşun yemiş bedenime akan bakışların ağlamasın. Ağlamasın baba. Elifnur'um, güzel kızım... Körpe yavrum otuz kurşun nedir ki... Vatan sağolsun. Siz sağolun. Yiğit oğlum sen de eğme başını, sıkma öyle kendini, dök gözyaşlarını, dök ve rahatla... Bacım benim başını eğip öyle mahzun durma, akıt pınarlarını, tuzlu sıcak... Savrulsun, vurulsun güvercinler, aksın şerha şerha kanım...

Dursun zaman. Helalim son defa çevir gözlerini gözlerime Firdevsler bizi bekler. Delsin yağlı kurşunlar bağrımı ağlama. Dağıt kederlerini, dök dertlerini Çukurkuyu'nun sessiz akan ırmaklarına. Sarıl yavrularıma, ana ol sıcacık.”¹⁰⁵

“Onurluca, dirilişe öylece akıyorum ey halkım. Hadi silin gözyaşlarınızı... Haydi, bayram vaktidir... Haydi, salalar aksın şehir-i istanbul'un ve dâhi Ankara'nın, Erzurum'un, Van'ın, Edirne'nin üzerine... Haydin buluşalım yarınların esenliğinde... Otuz yağlı kurşun aktı bedenime, otuz diriliş kuşu uçtu göklere...”¹⁰⁶

Temmuz Dergisi'nin ilk sayısında Güray Süngü'nün kaleme aldığı “*Şehadet Parmağı*”¹⁰⁷ başlıklı kısa hikâye vatanını müdafaa eden komutan ve komutanın darbe girişiminin içinde bulunan üssü arasında geçen bir kesiti anlatmaktadır. Hikâye kısa olmasına karşın mevcut diyalogları ile etkili bir anlatıma sahiptir. Komutan elindeki silahın namlusunu ince, kavruk tenli ve kısa adam olarak betimlenen üssüne doğrultur ve üssünden o silahın kendisinin olduğu ve ona vermesi gerektiğine dair iki kez uyarı alır. Devamında hem komutanın hem de üssünün vurulduğu hikâyede Ömer Halisdemir'e telmihte bulunulduğu söylenebilir.

“Komutan, o silahı bana ver, o silahın sahibi benim. İnce, kavruk tenli, kısa adamın sesi o an gökten geçmekte olan demirkuşun sesini yuttu. Komutanın

¹⁰⁵ <https://ayvakti.net/?p=3168>, Erişim Tarihi: 15.11.2022

¹⁰⁶ <https://ayvakti.net/?p=3168>, Erişim Tarihi: 15.11.2022

¹⁰⁷ Güray Süngü, “Şehadet Parmağı”, Temmuz Dergisi, S. 1, Ağustos 2016, s. 28.

omuzundaki yıldızlar dağıldı. Silahı eriyip elinden aktı. İnce, kavruk tenli, kısa adam da komutana uzattığı kolunu, kolunun ucundaki elini, elinin doğrulttuğu şehadet parmağını indirdi. O kolun ucundaki el, ince, kavruk tenli, kısa adamın yanındaki evladının eline uzandı, o minik eli tuttu.

Ellerden biri soğuktu.”¹⁰⁸

Temmuz Dergisi’nde yayınlanan “*Bir Halil Destanı*”¹⁰⁹ isimli bir diğer hikâyede de Halil Kantarcı’dan bahsedilmektedir. Hikâyede 28 Şubat döneminde on altı yaşında olan ve lise ikiye giden Halil Kantarcı’nın meydanlarda olduğu ve geri çekilmeden direndiğinden bahsedilmektedir. Kantarcı on altı yaşında zindana düşmüş; Metris, Niğde, Bandırma, Eskişehir ve Bolu Cezaevinde yatmıştır.¹¹⁰ Kantarcı’nın hayatının öyküleştirildiği ve biyografisine dair bilgiler verildiği hikâyenin ikinci kısmında 28 Şubat’ta meydanlarda olduğu gibi 15 Temmuz Darbe Girişimi gecesinde de Çengelköy sokaklarında olduğu görülmektedir.

“Gün kıyamete kadar unutulmayacak bir Halil destanının son demleriydi. Halil yine en öndeydi. Halil yine kavga meydanındaydı. Halil 28 Şubat’ta meydanlarda, esir düştüğünde zindanlarda yazdığı destanı şimdi de Çengelköy sokaklarında sürdürüyordu.”¹¹¹

İlerleyen satırlarda Halil’in göğsünden giren kurşunun sırtından çıktığı ve şehit olduğu ifade edilmektedir. Destan gibi yaşayan Halil’in şehitliği de bir destan yazmalı, hafızalara kazınmalı ve unutulmamalı ve unutturulmamalıdır. Hikâyede destana dönüşen Halil’in kahramanlıklarla dolu hayatı ve kahramanca verdiği mücadelenin ayrıca altı çizilmiştir.

“Halil hayatı boyunca kurduğu şehadet düşüne ulaşip meleklerin kolları arasında gökyüzüne doğru yükselirken ondan geriye bir tekbir, bir ezan, bir vatan, bir millet, bir de destan kaldı. Bu; kıyamete kadar, milletimiz, ümmetimiz var oldukça unutulmayacak olan bir Halil destanıdır.”¹¹²

---

¹⁰⁸ Güray Süngü, “Şehadet Parmağı”, s. 28.

¹⁰⁹ Adem Özköse, “Bir Halil Destanı”, Temmuz Dergisi, S. 1, Ağustos 2016, s. 37.

¹¹⁰ <https://15temmuzsehitleri.com/tr/sehitlerimiz-111>, Erişim Tarihi: 16.11.2022

¹¹¹ Adem Özköse, “Bir Halil Destanı”, s. 38.

¹¹² A. Özköse, a.g.e., s. 38.

2.2.2. Darbe Girişimini Konu Edinen Hikâyeler

15 Temmuz Darbe Girişiminin süreli yayınlardaki yansımalarını hikâyeler üzerinden ele aldığımız bu kısımda; darbe girişimi gecesini, direniş mekânlarını, mekânlarda olan olayları ve vatandaşın tepkilerini ve hissettiklerini anlatan hikâyelere de değinmenin gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

Bu noktada Karabatak Dergisi'nin Eylül- Ekim 2016 sayısında Direniş Edebiyatı dosyası içerisinde Meliha Öz'ün "*Kıyam Et Direnme!*"¹¹³ başlıklı hikayesi dikkati çekmektedir. Uzun soluklu ve birinci tekil şahısın ağzından, ismini bilmediğimiz kahramanın ağzından dinlediğimiz hikâye anlatıcının annesinin kanlar içinde yere yığıldığı 12 Eylül göndermesi ile başlamaktadır. 12 Eylül'ü yaşayan insanların ve kendisinin 15 Temmuz gecesi evvela hesaplaşma için, yastığa başlarını huzurla koymak için, kurulan konseyleri ve cuntaları reddetmek için dışarı çıktığı satırlara yansımaktadır.

Anlatıcı sokağa çıktıktan sonra yol üstündeki markette insan kalabalığı görür ve anlamlandıramaz. Maltepe ve Bostancı köprülerinde yol kesilmiştir, yan yoldan ilerleyerek Libadiye'ye varır. Bu sefer de benzin istasyonlarındaki kalabalığa anlam veremez çünkü mücadele başarılı olmaz ve sokağa çıkma yasağı ilan edilirse insanlar depolarındaki benzin ile ne yapabileceklerdir. İlerlemeye devam ettikçe yolda elinde bayrak dillerinde marşlar olan insanların çoğaldığını ve sokağa çıkın çağrısı yapıldığını öğrenir. Kısıklı'da genç yaşlı herkesin sokağa döküldüğünü, F-16 uçaklarının kurşunlar yağdırdığını, tankların insanların üzerine yürüdüğünü ve tüm bu olumsuzlukların karşısında halkın tekbirler ve salavatlarla İstiklal Marşı'nın vücut bulmuş haline geldiğini ifade eder. Kısıklı'dan Acıbadem Köprü'ye kadar yürüyen kahraman o gece gördüklerini şu satırlarla ifade eder:

"İnanmış adamların nasıl mevziler tutup bekleştiğini yahut kararlı adımlarla gülümseyerek yürüdüklerini gördüm. Bakışlarını gördüm yollar boyunca. "Biz neden bura- da bekliyoruz, Köprüye gidelim, en fazla ölürüz." diyerek akın akın gittiklerini gördüm. Okul yaşı gelmemiş çocukların kaldırımlarda Kur'ân-ı Kerim okuduklarını

---

¹¹³ Meliha Öz, "Kıyam Et Direnme", Karabatak Dergisi, S. 28, Eylül – Ekim 2016, s. 72.

gördüm. Bir duvar dibine çökmüş ihtiyarların dualarını gördüm. Komiserlerinin küçücük polislere, "Korkmayın, öleceksek beraber öleceğiz," dediğini gördüm.”¹¹⁴

Ayrıca hikâyede 15 Temmuz gecesinin unutulmaması ve ders alınması için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bir kısmının onarılmamasını, o gece halkın üzerine sürülen tankların şehirlerin meydanlarına konulmasını tavsiye edilmektedir.

Ay Vakti Dergisi'nde yayınlanan “*Kalkışma*” *Demıştik*¹¹⁵ isimli hikâyenin de darbe girişimini konu edindiği, o gece yaşananları satırlarına taşıdığı görülmektedir. İşten eve yorgun dönen anlatıcının Boğaz Köprüsü'nü gören balkonuna çıkarak köprü trafiğinde bir tuhaflık fark etmesi ile başlayan hikâye, anlatıcının darbe girişimini televizyondan öğrenmesi ve eşini evde bırakarak sokağa fırlaması ile devam eder. Bu kısımdan sonra anlatıcının sokaklarda olan biteni tasvir ettiği, darbe girişimine dair şahitliği okuyucuya sunulmaktadır.

Arabasına atlayarak Üsküdar'a doğru yola koyulan anlatıcı genç yaşlı birçok insanın sokaklarda olduğunu görür. Meydana vardığında dört tankın halk tarafından durdurulduğunu ve insanların tankın üzerine çıktığını vurgular.

“Artık o tank kendi cesedini de çiğnemedi hareket edemeyecekti. Bu sırada meydana hiç polisin bulunmaması halkın omuzlarındaki mesuliyeti daha fazla artırıyor, ikinci tankın içinden çıkan bir asker, bizi kandırdılar! Saldırı var dediler! Yoksa bizler kendi halkımıza nasıl ateş ederiz diyordu. Sözleri ‘En büyük asker! Bizim asker!’ Nidalarıyla kesiliyordu.”¹¹⁶

Tanktaki askerler polis tarafından çıkarıldıktan sonra anlatıcı arabasına atlar ve yönünü köprüye çevirir. Yolda arabasına binmek isteyen kişilerle karşılaşınca durur ve kendisi dahil arabada on üç kişi olarak yola devam ederler. Köprüye yaklaşınca arabayı park edip inerler ve peş peşe gelen mermileri, asfalta yığılan insanları, halka ateş açan helikopterleri ve gözünü kırpmadan şehit olan gecenin kahramanlarını bir muhabir edasıyla aktarmıştır. Gecenin sonunda evine dönen anlatıcı “hayatı boyunca ne kendisinin ne ülkesindeki milyonların ne de dünyanın jandarmalığına soyunmuş süper güçlerin unutamayacağı büyük bir zafere şahit

---

¹¹⁴ Meliha Öz, “Kıyam Et Direnme”, s. 74.

¹¹⁵ <https://ayvakti.net/?p=3167>, Erişim Tarihi: 17.11.2022

¹¹⁶ <https://ayvakti.net/?p=3167>, Erişim Tarihi: 17.11.2022

olmuştu. Çanakkale’de 250 bin şehit ile destan yazan ecdadın torunları olarak 250 şehitle bu vatani hainlere teslim etmemişti.”¹¹⁷

Konu ile ilgili Temmuz Dergisi’nin ilk sayısındaki Asım Gültekin’in “*Güzel Köprü*”¹¹⁸ isimli hikâyesi dikkati çekmektedir. Hikâye kısa pasajlar barındıran altı kısımdan müteşekkildir. Birinci kısımda köprünün sınırları aşma mahiyetinde bir yapı olarak insanlar tarafından inşa edildiği ifade edilerek 15 Temmuz gecesinde köprüyü kapatanların insanların sınırlarını aşma isteğine engel olduklarını vurgulanmaktadır. Bu kısımda öncesinde şekli, yapısal özellikleri ve trafik yüzünden sevmediği köprünün adının artık Şehitler Köprüsü olduğu için sevdiğini söyleyerek anlatım zamanının 15 Temmuz Darbe gecesinden sonra olduğu tespiti yapılabilir. İkinci kısımda arkadaşları ile maratona katılan ve köprüyü geçerken Cahit Zarifoğlu şiirlerinden 120 tane okuduğunu belirten, dördüncü kısımda Mostar ve Galata köprüsünün Şehitler Köprüsü’ne kardeş olup olamayacağını sorgulayan anlatıcı üçüncü kısımda 15 Temmuz gecesi köprüdeki durumu ve şehadete koşan kahramanları aktarmıştır.

“Köprüyü köpekler kapatmıştı. Köpeklerin kısıtılacağını, orayı terk etmek zorunda kalacağını hissedebiliyordum. Köprüye gitmedim o melun darbe girişimi gecesi. Çabuk kısıtılacaklarını düşünmüştüm. Kısıklı’yı terk etmemek lazım diye düşündüm.”¹¹⁹

“Köprüdeki canilere yapılacak en güzel karşılık onları muhatap almamak olabilirdi belki ama köprü şehitlerimiz en güzelin daha güzelini, emsalsiz güzel olanını yaptılar. Köprüden cennete uçtular. Bir bir uçtular. Köprüye giden insanlarımızın köprüye akışını engellemek imkânsız gibiydi.”¹²⁰

İtibar Dergisi’nin 59. Sayısında Güray Süngü tarafından kaleme alınan “*Gece*”¹²¹ isimli kısa hikâye de darbe girişiminin ilk saatlerini ve darbe gecesi yaşananlara dair birtakım ipuçları taşımaktadır. Hikâye aile içinde yaşanan kısa bir zaman dilimini anlatması hususunda kesit hikâyesi olarak görülmeli ve bu gruptaki diğer hikayelerden farklı olarak yaşanan durumu daha çok muhatabının

¹¹⁷ <https://ayvakti.net/?p=3167>, Erişim Tarihi: 17.11.2022

¹¹⁸ Asım Gültekin, “Güzel Köprü”, Temmuz Dergisi, S. 1, Ağustos 2016, s. 40.

¹¹⁹ Asım Gültekin, “Güzel Köprü”, s. 40.

¹²⁰ A. Gültekin, a.g.e., s. 41.

¹²¹ Güray Süngü, “Gece”, İtibar Dergisi, S. 59, Ağustos 2016, s. 52.

muhayyilesine telmihlerle aktarmaktadır. “15 Temmuz 2016 akşamı girişilen darbe kalkışması pek çok gösterenin gösterilenini değiştirmiş, zenginleştirmiş ve yepyeni anlam alanları ilave etmiştir.”¹²² Gece hikayesinin de bu yeni anlam, ironik dil ve alanlardan faydalanılarak kaleme alındığı ayrıca vurgulanmalıdır.

Hikâye, televizyon karşısında çekirdek çitleyip televizyonda ünlüler ve gönüllülerin yarıştırıldığı Survivor izleyen bir aileyle muhatabını karşılarken programdaki gönüllüleri yani ünsüzleri tutan anlatıcı ile o gece sokağa çıkan “gönüllü” halk arasında bir köprü kurulmaktadır. Reklam arasında kanalları gezen anlatıcı köprünün tanklar ve askerler tarafından trafiğe kapatıldığını öğrenir. Bu andan itibaren kahramanın iç hesaplaşması başlar.

“Hemen anladım. Terör istihbaratı vardı. Kesin. Hemen TRT Habere zıpladım. Hava durumu sunuyordu devlet kanalı. Biraz bekledim. Değişmedi. Öbür kanala baktım. Bayağı ciddi ciddi tankları gösteriyordu uzaktan, ne olduğu belli değil diyorlar tartışıyorlar anlamaya çalışıyorlardı. Trt habere baktım tekrar. Trt’de bi cacık yoktu. Çok akıllı bir adam olmasam da anında düşündüm”¹²³

Kahramanın düşündüğü noktada uyanışı ve durumu idrak ediş süreci başlar, tıpkı diğer hikâyelerdeki kahramanlarda da olduğu gibi. Beynine bir şaplak inen anlatıcı kucağındaki çekirdek tabağını halıya fırlatarak eşine sokağa çıkmaları gerektiğini söyler. “15 Temmuz’a kadar ensesine yediği şaplaklar karşısında aciz kalan, her ensesine vurulduğunda ekmeğini elinden bırakma pozisyonuna razı gelen “Gece” nin kahraman/lar/ı, o akşam direk beyne inen “şaplak” ile uyanıp, iradesi, ekmeği ve özgürlüğünü ellerine alırlar. Beyne inen şaplak imajı ile aynı zamanda, 15 Temmuz’da yaşananların hiç beklenmedik olduğu ve ne büyük bir etki yarattığı da vurgulanır.”¹²⁴

Dedesinin oğluna, babasının da kendisine darbe hikâyeleri anlattığını vurgulayan kahraman için iki seçenek vardı ya oğluna darbe anlatacak ya da bir

---

¹²² Dursun Ali Tökel, “Darbeyi Yeni Gösterilenlerle Okumak”, Üsküdar, S.3, s. 81.

¹²³ Güray Süngü, “Gece”, s. 52.

¹²⁴ Sevim Zehra Can Kaya, **15 Temmuz Hakkında Yazılmış Hikâyelerden Güray Süngü’nün “Gece” sini Tahlil Denemesi**, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, S.9, 2017, s. 277.

kahramanlık hikâyesi anlatacaktı. “İşte oğlum her şey böyle başladı”¹²⁵ cümlesiyle sona eren hikâye aslında okuyucunun zihninde henüz başlamıştır.

İtibar Dergisi'nin 60. Sayısında “15 Temmuz Gecesi Çanakkale”¹²⁶ isimli hikâye darbe girişimi gecesi Çanakkale’de olan anlatıcının gözünden İstanbul’da gerçekleşen olayları aktarması bakımından önemlidir. Darbe girişiminin yaşandığı sırada Çanakkale Devlet Hastanesi yoğun bakım servisinde olan anlatıcı, hastanenin kantinindeki televizyondan köprüünün kapatıldığı haberini gördüğü sırada İstanbul’daki yeğenin kendisini araması ve darbe girişimi olduğunu haber vermesi ile bir süre daha haberleri ekrandan takip etmektedir. TRT’deki darbe bildirisi, Cumhurbaşkanı’nın sokağa çıkın çağrısının ardından kahraman kendini Çanakkale sokaklarına attığı görülmektedir.

“İlk an caddelerde olağanüstü bir durum görünmüyor. Köşede bir polis aracı var. Fakat meydanlarda insanlar yok mu ne? Hissine kapılıyorum. Fakat ayaklarım beni İskele Meydanı'na götürüyor. İskelele yaklaşıkça araçlar ve insan kalabalığı "çok şükür" dedirtiyor. İskeledeki coşkulu kalabalık tekbirler eşliğinde bu kalkışmayı lanetliyor. Ben de bu insan seline akıyorum. "Allahüekber!" Biri "enişte" diye kolumu çekiyor. "Oy Musa. Maşallah." Çoluk çocuk meydandanlar.”¹²⁷

Okunan Kur’an’lar, darbe karşıtı konuşmalar, salavatlar, selalar meydanları doldurmuş ve kahraman darbe girişiminin teşebbüste kalması sonucu gönül rahatlığı ile hikâyenin başladığı hastaneye dönmüştür.

2.2.3. Kalkışmayı Destekleyen yahut Kalkışmaya Duyarsız Kalanların Hikâyelerdeki Yansımaları

15 Temmuz Darbe Girişiminden sonra bir taraftan ismi bilinip bilinmeyen nice kahramanlar, şehitler ve o gece yaşananlar hikayelere yansırken diğer taraftan da darbe girişimini destekleyen, olayın bir tiyatro olduğunu düşünen ya da kalkışmaya karşı sessizliği tercih eden tip ve karakterlerin de hikâyelere konu olduğu görülmektedir.

---

¹²⁵G. Süngü, a.g.e, s. 52.

¹²⁶ Ekrem Aytar, “15 Temmuz Gecesi Çanakkale”, İtibar Dergisi, S. 60, Eylül 2016, s. 58

¹²⁷ Ekrem Aytar, “15 Temmuz Gecesi Çanakkale”, s. 59.

Mahalle Mektebi Dergisi'nin 31. Sayısında yer alan "*Nefes Al Ölmeyeceksin*"¹²⁸ başlıklı hikâye bu minvalde dikkati çekmektedir. Hikâye tatildeki bir aileyi anlatarak, Körfez'deki triplex villasında güneşlenen Aylin Hanım ve eşi Kamil Bey arasındaki şu diyaloga odaklıyor okuyucu;

"Hayatım artık yavaş yavaş toparlan. Aniden bir haber gelirse gitmemiz gerekebilir.

Ama hayatım biliyorsun bu son günümüz. Geç saate kadar kalalım karayolu ile döneriz hadi nooooooluuuuuuur.."129

Kızları Yeliz ve Sermin ile yazlığın bahçesinde vakit geçiren Kamil bey salona geçerek kumandayı aramaya başladı. Aniden gelecek bir haberle gitmesi gerekebileceği düşüncesi ve kumandayı aradığı sırada tedirgin oluşu, yüz hatlarının sertliği, istemsizce ellerinin titremesi aslında okuyucuya Kamil beyin bu girişimden haberdar olduğunun sinyalleri ikinci kez okuyucuya verilmektedir.

"Kamil Bey bunu bekliyordu ama şaşkındı. Artık yerinde duramıyordu. Elindeki suyu bir dikişte bitirdi yüreğinde derinlerde bir yerlerde bir sızı. Bacakları titremeye başlamıştı. Kalkışmayı nihayet yaptılar demek. Ekranda tankların altında ezilen arabalar vardı. Sonra feryatlar, kurşun sesleri, hanımına, çocuklara bunu nasıl izah edeceğini düşünüyordu. Böyle aniden nasıl olur. Nasıl haberi olmazdı. Buna da anlam veremiyordu."¹³⁰

Kamil'in haberinin olmadığına inanmayan Aylin öfke patlamasıyla yıllardır eşinin zoruyla cemaatin içinde çektiklerini haykırırken ilgili pasajlardan Kamil'in cemaate ve darbe girişimini yapanlara körü körüne bağlı olduğu anlaşılmaktadır

"Ya sen bizi hiç mi düşünmedin... Yıllardır ben boşuna mı uğrıyorum. Yok o toplantı yok bu kermes. İki kuruşluk insanlarla az mı uğraştım. İçeride kapan, dışarıda açıl. Dengemiz bozuldu dengemiz. Ya sen benim yıllarımı çaldın, gençliğimi çaldın... Fakülteye gelirken süslen de gel, yok anlaşılmasın cemaatten olduğumuz. Yıllarca paranoya olduk paranoya... Anlıyor musun hey anlıyor musun?..."¹³¹

¹²⁸ Selvigül Kandoğmuş Şahin, "Nefes Al Ölmeyeceksin", Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 24.

¹²⁹ Selvigül Kandoğmuş Şahin, "Nefes Al Ölmeyeceksin", s. 24.

¹³⁰ S. K. Şahin, a.g.e., s. 25.

¹³¹ S.K. Şahin, a.g.e., s. 26.

“Sus sen anlamazsın. Aç mı kaldın, açıkta mı kaldın. Öyle gerekti öyle yaşadık. Muhterem Hocaefendi nasıl istediye öyle yaşadık. Şu çocukları bile zor doğurdun. Anlamadın beni anlamadın... Mahcup oldum koca camiaya. Bir üçüncüyü doğuramadın. Sus ve otur.. Sakin ol...”¹³²

Televizyonda okunan darbe bildirisi, gelen şehit haberleri, kurşun sesleri ve tanların altında kalan insanları gören Yeliz’de babasına karşı “Yettiniz baba yettiniz... Tiksiniyorum sizden... O ağlak hocanızdan... Burnu sümüklü hep yere bakan hocalarınızdan... Katillerrrrrr... Katiller... Görmüyor musun kadınlar tankların altında kaldı. Yazıklar olsun yazıklar olsun. Bu masumlardan ne istiyorsunuz. Bak 25 tane polis vuruldu deniliyor. Sizler nesiniz ya... Şimdi ne olacak... Hadi kurtar kendini baba... Yaktın yaktın bizi... Şu çocuğa bak şu çocuğun gözlerine bak yüreğin yetiyorsa... Aşağılık insanlarsınız, siz benim ailem olamazsınız... Yok... Yok... Siz benim ailem olamazsınız.”¹³³ Diyerek hikâyenin gerilimini ve Kamil’in tepkisini artırmıştır.

Önce eşinin sonrasında kızının tepkisine rağmen Kamil’in hala aynı kanıda olduğu, cemaate hizmet ve itaat noktasında tavrının değişmediği kızına verdiği cevapta aşıkardır. “Sus sus diyorum sana... Sen ne anlarsın. Bu bir dava. Dava için evet gerekirse öldüreceksin... Hocamız ne derse o olur. Kâinatın imamı ne derse o olur. Sus sus ve git başımdan... Git artık git almayayım ayağımın altına...”¹³⁴ diyerek kızına şiddet uygulayan Kamil davasına mensup olmadığını ve cemaatle aynı gemide olmadığını düşündüğü kızını evden kovar. Yeliz “Direnmeye gidiyorum. Bak çağırıyor Cumhurbaşkanı... Gidiyorum ben... Korkmuyorum senden, sizden korkmuyorum. Ben Paralelci değilim, ben Fetöcü değilim, yettiniz yettiniz... Ben sizin gibi değilim...”¹³⁵ diyerek kedinin sokağa atar.

Kamil telefon bekliyor ancak telefon bir türlü çalmıyordu. Darbenin başarısız olduğunu görünce daha da telaşlanıyor isminin birilerine verileceğini düşünerek nereye kaçabileceğinin muhasebesini yapmaya çalışıyordu. Darbe girişiminin beklediğinden erken olması ve tarihin kendisine söylenmemesini kabullenemiyordu. Acaba o çok güvendiği ve sırtını yasladığı cemaat onu satmış mıydı? Kafasında

---

¹³² S.K. Şahin, a.g.e., s. 26.

¹³³ S.K. Şahin, a.g.e., s. 27.

¹³⁴ S.K. Şahin, a.g.e., s. 27.

¹³⁵ a.g.e., s. 27.

sorularla cebelleşirken hayal meyal kendisine hesap soran babasını görüp yere yığılıyor. Ve Kamil'in akıbeti okuyucunun muhayyilesine bırakılıyor. Ayrıca hikâyede kahramanın isminin Kamil olması, fonetik olarak ağırbaşlı, olgun gibi manaları çağrıştırmaya karşın hainlerle aynı safta olması arasında bilinçli bir tezatlık oluşturulduğu da fark edilmelidir.

Post Öykü Dergisi'nin Kasım- Aralık 2016'da yayımlanan sayısında 15 Temmuz Öykü Atölyesi kısmında Remzi Şimşek'in kaleme aldığı "*Zor Zamanda Dışarı Çıkmak*"¹³⁶ isimli öyküsünü de bu grup içinde değerlendirme yerinde olacaktır.

Günlük tarzında yazılan hikâyede çevirmenlik yapan ve sekiz dil bilen Nahit'in 8 Temmuz'dan 15 Temmuz'a kadar yaşadıkları anlatılmıştır. Başlığın altında sağ tarafta yer alan anekdotta "agora" ve "fobi" kelimelerinin tanımlandığı dikkati çekmekle birlikte hikâyenin ilerleyen bölümünde Nahit'in psikolojik sorunları ve agorafobisi olduğu anlaşılmaktadır.

Hikâye 8 Temmuz Cuma günü Nahit'in camdan bakarken sokakla evi arasındaki mesafede bir köpeğin pislediğini görmesiyle başlar. Psikoloğuyla telefonda konuştuğu tahmin edilen satırlarda diyalog, iç monolog ve ara ara bilinç akışı tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Nahit'i rahatsız eden bu durum şöyle ifade edilmiştir.

"Hangi pencereden bahsediyorsun. Her zaman oturduğum koltuğu biliyorsun hani bir yandan televizyon izleyip bir yandan dışarıyı seyrettiğim. Tamam. İşte bu pencere. Arka taraf değil yani. Beni dinlemiyor musun ön taraf diyorum gözümün önü diyorum sinirlerim altüst diyorum. Tamam sakin. Sakinim tamam. Ne zaman oldu. Dün gece sanırım sabah kalktığımda gözümün önündeydi. Peki dışarı çıkıp herhangi bir şeyle atmaya düşündün mü. Hayır tabii ki. Neden. Bir bok beni dışarı çıkaramaz da ondan daha büyük sorunlar olduğunda bile evimde kaldım bir bok yüzünden dışarı çıkmak istemiyorum."¹³⁷

Hikâyenin bu kısmında Nahit'in rüyalarını soran doktora verdiği cevap da dikkat çekicidir. Nahit diğer rüyalarından farklı olarak bu hafta Kalabalıkların ve

¹³⁶ Remzi Şimşek, "Zor Zamanda Dışarı Çıkmak", Post Öykü, S. 13, Kasım- Aralık 2016, s. 56.

¹³⁷ Remzi Şimşek, "Zor Zamanda Dışarı Çıkmak", s. 56.

çoluk çocuk herkesin sokağa döküldüğü boğucu ve can sıkıcı bir rüya gördüğünü ifade ederek okuyucuya 15 Temmuz'un sinyallerini verdiği söylenebilir. 9 ve 10 Temmuz'da yine pencere karşısına geçerek köpeğin pisliğini gören ve rahatsız hisseden Nahit 11 Temmuz'da aynı yere bir köpeğin daha pislediğini görür. "Ağır ağır gelip hemen diğerinin yanına yeni bir tane bıraktı. Nutkum tutuldu, hareket edemedim, pencereyi açıp kovalayamadım yani. Bıraktığı iğrenç şey diğeri kadar iğrenç durmuyordu daha farklıydı. Birdi iki oldular, resmen kâbusum oldular..."¹³⁸

Salim ile cuma günü randevusu olmasına rağmen dışarıdaki pislikten duyduğu rahatsızlıkla psikoloğunu arayan ve ulaşamayan Nahit, cuma gününe kadar beklemek durumunda kalır ancak bu sefer de Salim beyin kızı hastalandığı için acil çıkmak zorunda kalmıştır. Salim nöbet geçirir ve nöbeti ilaçsız atlatamaz aklında hala dışarıdaki pislik vardır. Darbe girişimini öğrenen Nahit "Televizyondan gördüğüm kadarıyla garip şeyler oluyor. Tanklar görüyorum...TRT'de dizi devam ediyor... İnsanlar sokaklara, meydanlara çıkmaya başlamış...Ürkek bir kadın diğer TRT'de bildiri okuyor... Ölüler var diyor başka bir sunucu...Neler oluyor böyle çok saçma, yıl olmuş 2016..."¹³⁹ diyerek sokaktaki pisliği takıntı haline getirmeye devam etmekte ve Salim'in onu aramasını beklemektedir. Salim'in kendisini araması ve darbe girişimini haber vermesiyle Nahit;

"Bok herifler memleketin içine edecekler..."

Tıpkı hayatımın ortasına kâbus gibi çöken bok gibi çökmüşler memleketin üzerine bir de kurşun sıkıyorlar... İnsanlar hâlâ dışarıya çıkıyor. İnsanlar neden dışarı çıkar?"¹⁴⁰

Diyerek dışarı çıkan insanları ve amaçlarını sorgulamaya başladığı görülmektedir. Darbe girişimini duyan Nahit'in bir an dışarıya fırlamasını beklerken kendisi sekiz gündür pencerenin önünde duran pisliği temizlemek için zorlukla dışarı çıkıp geldiğini ve kendini kahraman ilan ettiğini ifade eden hikâyenin sonunda ezbere bir bilinçle söylediği cümleyi ve eylemsizliğini ironik bir şekilde okuyucuya aktarır.

---

¹³⁸ a.g.e., s. 58.

¹³⁹ a.g.e., s. 60.

¹⁴⁰ a.g.e., s. 60.

“Teşebbüsü öğrendiğimde ilk söylediğim cümleyi hatırladım; "Bok herifler memleketin içine edecekler." Ezbere söylenmiş bir cümleydi benimkisi... Edemediler!”¹⁴¹

Bu minvalde değerlendirilecek bir diğer hikâye Post Öykü’de aynı sayıda yayınlanmış M. Nezihi Pesen tarafından kaleme alınan “*Başka Bir Ömer*”¹⁴² başlıklı hikâyedir. Hikâye Ahmet Murat’ın “15 Temmuz, bozkırdaki çekirdeği harekete geçirdi. Bin senelik hafıza, bin senelik tecrübe bir daha uyandı.” anekdotuyla başlayıp “Bazıları biraz geç uyanmış olsa da” vurgusuyla devam eder.

Melda ile nişanlanmak üzere olan Ömer’in 15 Temmuz gecesi sokağa çıkmadığı için duyduğu huzursuzluk hikâyenin ilk kısmında flashback ile okuyucuya aktarılmış ve sonrasında hikâye zamanına yani bir gün öncesine dönerek kahramanın başına gelenler anlatılmaya başlanmıştır.

Melda ile nişanlanmak üzere olan Ömer’in ODTÜ mezunu olduğunun vurgulandığı hikâyede Boğaziçi Köprüsü’nden geçerken askerlerin nişan aldıklarını ve karşılarında silahsız kişilerin olduğunu aktarılmaktadır. Tekbir sesleri duyan Ömer frene basarak arabadan inmeyi düşünür ve beş yıldır hissetmediği bir duygu ve çağrı ile karşılaşır. “Çok derununda çağıldayan bir çağrı. Sanki cennet çağrısıydı. 3 yıldır, 5 yıldır, kaç yıldır böyle bir şey olmuyordu. Heyecanlandı. Çok uzaktan geliyormuş gibi olsa da gönlünün çağılışıydı bu. Çağrı, bozulmamış bölgeden geliyordu. Ömer tam içinin bu çağrısına evet demek üzereyken”¹⁴³ Melda arar ve Kadıköy’de beklediğini söyler. Melda’nın çağrısı ile okuyucuyu şaşırtarak kendinden bekleneni yapmayan Ömer yoluna devam eder. Uzun zamandır duymadığı içinin çağrısına karşılık Melda’nın çağrısını onaylamıştı ve bu durum karakteri bir paradoksa sürüklemektedir.

Hikâyenin ikinci kısmında Melda’nın kalkışmaya ve duruma bakışı okuyucuya sunulmuştur. Melda’nın yaşananların gerçek olmadığına dair cümleleri ve sokağa çıkan insanları aşağıladığı görülmektedir.

“Korkmaya gerek yoktu. Bu yaşananlar gerçek değildi. İnsanları anlamıyordu Melda. Neden sokağa çıkmışlardı ki. Hiç kafaları basmıyordu bunların. Kalkışanlara

---

¹⁴¹ a.g.e., s. 60.

¹⁴² M. Nezihi Pesen, “Başka Bir Ömer”, Post Öykü, S. 13, Kasım- Aralık 2016, s. 70.

¹⁴³ M. Nezihi Pesen, “Başka Bir Ömer”, s. 71.

karşı konulmamalıydı Melda'ya göre. Ömer, Köprü'deki insanları anlatınca iyice şaşırıldı ve kızdı Melda. Ne zaman toparlanıp çıkmışlardı? Nasıl böyle çabucak toparlanıp, haberleşip meydanlara ve köprüye yürümüşlerdi? Bu işte bir iş var, dedi Melda. Dedi de dedi, konuştu da konuştu.”¹⁴⁴

Anlatıcı Melda'nın ifadelerini odağının nişan olmasına ve nişanlanamayacaklarından korkmasına bağlayarak Ömer'in gözünde onu aklamaya ve masumlaştırmaya çalışmıştır. Ancak darbe girişimi başarılı olsa zaten ortak bir yuva evlilik hayallerine de zeval gelecektir. Dolayısıyla girişimin gerçekleşmemesi için bir şeyler yapabilmek bu durumda daha efdaldir.

Hikâyenin son kısmında Melda'nın evinden dönen Ömer içsel sorgulamalarıyla baş başa bırakılırken -anlatıcı ve muhatabının karakteri cezalandırması olarak düşünülebilir- radyoda Ömer Halisdemir'in kalkışma gecesindeki kahramanlığı ve şehadet hikayesi anlatılmaktadır. Hikâyede anlatıldığı ve başlıkta da işaret edildiği gibi darbe girişimi gecesinde şehadete koşan kahraman Ömer'lerin yanında içindeki sese kulak vermeyen ve vicdanıyla yüzleşmekten eyleme geçemeyen Ömer'lerin de varlığını bir kez daha hatırlamak gerekmektedir.

Darbe girişiminin tiyatro olduğunu ifade edenlerin bakışlarını anlatan ve bu noktada değerlendirmek gerektiğini düşündüğümüz diğer örnek de İsmail Isparta'nın *“Her Şey Tiyatrodu!”*¹⁴⁵ başlıklı Temmuz dergisinde yayınlanan hikayesidir. Hikâye bir anne ve kızın 15 Temmuz gecesini sahneleyen tiyatroya gitmelerini konu alır. Perde açılır ve sahnede on sekiz üniformalı askerin vatan müdafaası için canlarını feda etmeyi göze aldıkları vurgulanır. Perde kapandığı anda homurdanmalar başlar.

“Bunun için mi getirdin beni buraya! Bu kadar işin gücün arasında...

Anne çok sıkıldım! dedi kız da. İllallah ettirdiniz ayol. Sizi buraya getirende kabahat..”¹⁴⁶

Perde yeniden açıldığında sahnede kartondan yapılan bir tank ve tankın üzerinde askerler vardır. Elinde kartondan bir silahla tanklara kafa tutan askere karşı

---

¹⁴⁴ a.g.e., s. 72.

¹⁴⁵ İsmail Isparta, “Her Şey Tiyatrodu!”, Temmuz Dergisi, S. 1, Ağustos 2016, s. 33.

¹⁴⁶ İsmail Isparta, “Her Şey Tiyatrodu!”, s. 33.

bir tank daha gelmiş sahne daha da kalabalıklaşmış ve silah patlama sesi duyulmuştur. 15 Temmuz gecesi yaşananları gerçekçi bir şekilde tiyatro sahnesinden izleyen kalabalıkta yine bir homurtu başladı.

“Perde kapandı.

Üfff, bu ne böyle! Bizi tiyatro diye ne- reye getirdin? Bu saçmalıklara daha fazla dayanamam! dedi adam.

Evet, anne ben de çok sıkıldım!" dedi kız. "Anne gidelim. Sörvayvır başlayacak birazdan dedi oğlan.

Size iyilik yapanda kabahat... Bir daha sizinle dışarı çıkarsam ne olayım! dedi kadın öfkeyle.

Yürüyün diyerek ayağa kalktı ve son perdeyi izlemeden salondan ayrıldılar.”¹⁴⁷

15 Temmuz gecesi ne kadar gerçekçi olursa olsun, verilen şehitlerin, yaralanan gazilerin, genç yaşlı sokağa çıkan halkın, direnişin ve sözgelimi yeniden yaşanan ve yazılan “Millî Mücadele”yi “tiyatro” olarak nitelendirenlerin bakışı, bu hikâyede işlenmiştir.

2.3. RÖPORTAJ

15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi diğer yazın türlerine yansıdığı gibi konu ile ilgili edebiyat fikir ve sanat dergilerinde yapılan röportajların da yer aldığı görülmektedir.

Karabatak Dergisi’nde yer alan Naime Erkovan’ın Belkıs İbrahimhakkıoğlu ile yaptığı “*Toprakla İnsanın Arasında Manevi Bir İlişki Vardır*”¹⁴⁸ isimli röportaj dikkati çekmektedir. 27 Mayıs dahil bugüne kadar yapılan tüm darbelere şahit olduğunu, gençliğinin sağ sol çatışmalarının ortasında geçtiğini vurgulayan Belkıs İbrahimhakkıoğlu’na 15 Temmuz ihanetinin kendisinde bıraktığı etki ve kendisine kazandırdığı bakış olup olmadığını sormuşlardır. Belkıs İbrahimhakkıoğlu, 15 Temmuz gecesinin birdenbire oluşan bir hadise olmadığını ifade ederek ardının sorgulanması gerektiğine dikkat çekerek insanları erdemli yetiştirmek konusunda seferberlik başlatılması gerektiğini yoksa bu sıkıntıların devam edeceğini ifade

¹⁴⁷ A.g.e., s. 35.

¹⁴⁸ Naime Erkovan, “Toprakla İnsanın Arasında Manevi Bir İlişki Vardır”, Karabatak Dergisi, S. 28, Eylül – Ekim 2016, s. 37.

etmiştir. 15 Temmuz şehitlerinin kıymetinin bilinmesi gerektiği ve düşmanlara, ötekileştirme çabasında olanlara fırsat vermememiz gerektiğini tavsiye etmiştir.¹⁴⁹

15 Temmuz özelinde biraz daha durmak istediğini söyleyen Naime Erkovan İbrahimhakkıoğlu'nun Ömer Halisdemir'in ailesini ziyaret etme isteğini ve Halisdemir'i farklı kılan noktaların neler olduğu sorusunu yöneltmiştir. İbrahimhakkıoğlu cevaben; Ömer Halisdemir'in henüz olay netleşmeden direnişe geçmesi, tek başına olmasının yanında öleceğini bilmesine rağmen geri adım atmaması, teslimiyet ve saf inancın sembolü haline gelmesi hususlarının onu farklı kıldığını aktarmaktadır.¹⁵⁰

Bu hususta değerlendirilecek olan diğer bir röportaj 15 Temmuz Soruşturması başlığı altında Post Öykü Dergisi'nin Abdullah Harmancı, Bünyamin Demirci, Güray Süngü, Handan Acar Yıldız, Naime Erkovan, Sedat Demir'in de içinde bulunduğu toplamda yirmi öykücüye yönelttiği dört sorudan müteşekkildir. Öykücülere yöneltilen sorular şunlardır;

1. "15 Temmuz gecesi, büyük bir hikâyeye, Karakoç'un deyimiyle "destanın uyanışına" şahitlik etmek bir öykü yazarı olarak size ne hissettirdi?"
2. Bu gibi büyük toplumsal olaylar karşısında öykücünün sorumluluğu nedir? Ne olmalıdır?"
3. Bu tür olayları haklı olarak öyküleştirmek isteyen öykücüleri ne gibi handikaplar beklemektedir? Bu durumun avantaj ve dezavantajları ne olabilir?"
4. Bu dönemde sığağı sığağına yazılan metinlerin esas şartı nedir?"¹⁵¹

Abdullah Harmancı, 15 Temmuz gecesinde darbe girişimini öğrendiği sırada daha çağrı yapılmadan kendisinin dışarı çıktığını ve öncesinde yaşanan olaylarda üstüne düşeni yapmamış ya da yapamamış olmanın içinde bir patlama ve isyana dönüştüğünü ifade etmiştir. Harmancı kendi kuşağından gelen öykücülerin Nuri Pakdil gibi sorumluluk bilinciyle yazmadıklarını ancak 15 Temmuz Darbe Girişiminin şiiri, romanı, hikayesinin yazılması gerektiğini söyler ve Gezi

---

¹⁴⁹ Naime Erkovan, "Toprakla İnsanın Arasında Manevi Bir İlişki Vardır", s. 41.

¹⁵⁰ a.g.e., s. 42.

¹⁵¹ 15 Temmuz Soruşturması, Post Öykü Dergisi, S. 12, Eylül- Ekim 2016, s. 95.

olaylarında Türk solunun yayınlar çıkardığını ve envanter oluşturduğunu söylemiştir. Öykücülerini bekleyen avantaj ve dezavantajlar meselesinde de şu an mümkün olduğunca tutanak çalışmalarının yapılması gerektiği edebi çalışmaların ardından geleceğini ifade ederek 15 Temmuz'un hamasetini değil edebiyatı yapmayı teklif etmiştir.¹⁵²

Bünyamin Demirci o gece en çok ezan ve salalardan etkilediğini ve tepkisinin sadece öykü yazmak olmadığını, zor günlerde nasıl hissetmişse yine aynı duygular içinde olduğunu söylemektedir. Öykücünün sorumluluğu bahsinde sanatçının muhabir olmadığı dolayısıyla sanatından ödün vermemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bu tür olayları öyküleştirmek isteyen öykücülerin bu durumu bir fırsat olarak görmemesi gerektiği, ödev-görev bilinciyle hareket edilmemesini ve son olarak da yazılan metinlerin hislerin paylaşımından ibaret olmayıp düşüncüyü üretmenin yollarını aramayı öğütlemektedir.

Güray Süngü 15 Temmuz gecesinin kendisinde öykü yazarı olarak bir şey hissettirmediğini ve bir yazar olarak meseleye yaklaşmanın o an problemlili olabileceğini ifade ederken sanatçının sorumluluğu meselesinin kendisinde sonradan devreye girdiğini ifade etmektedir. Bu noktada hikâyeye yazmadan önce hikâyenin parçası olmanın önemine işaret eden Süngü, büyük laflar söylemenin ve hamaseti ön plana çıkarmanın bir handicap olabileceğini vurgulamıştır. Son olarak sığağı sığağına yazılan metinlerin esas şartının toplumsal hafızaya hizmet olduğunu söyleyen Süngü vasat sanatçının dilediği kadar yazabileceğini, büyük sanatçının ise bin yıl sonra okunsa dahi anı yaşatacak, aydınlatacak metinler kaleme alacağını altını çizmiştir.¹⁵³

Naime Erkovan o gece bir öykü yazarı gibi değil kardeşlik ve merhamet duygusuyla kuşanmış gibi hissettiğini ifade ederek öykücünün sorumluluğunun kişisel kavgalarından arınarak bir üst bakış geliştirmeleri olduğuna dikkat çekmiştir. Bu tarz durumlarda öykü yazmak isteyen sanatçılara sığağı sığağına duygulara teslim olarak bir şeyler kaleme almanın yanlışlığından ve bu metinlerin de başarısız olacağından bahsederek aceleci olmamalarını tavsiye etmiştir.

---

¹⁵² Post Öykü Dergisi, s. 98.

¹⁵³ a.g.e., s. 108.

Son olarak bu dönemde olabildiğince not alınarak gerçek manada olgunlaşmış bir metin ortaya çıkacağına altını çizmiş ve Seri üretim ve klişelerle kimsenin kalbine ulaşamayacağı, kalbe giden yolun mesafeden geçtiğini ve biraz zamana ihtiyacımız olduğunu söylemiştir.¹⁵⁴

Post Öykü Dergisi'nin 15 Temmuz Soruşturması başlığı altındaki diğer bir röportaj ise Temmuz Dergisi ile yapılması bakımından dikkati çekmektedir. Darbe girişiminin ardından yayın hayatına başlayan dergiyle "*Temmuz Dergisi'ne Sorduk*"¹⁵⁵ başlığı altında gerçekleştirilen röportajda ilk olarak derginin çıkış maksadı sorulmuştur.

Derginin isminin belirlenmesi noktasında sürecin etkili olduğu ancak derginin hazırlıkları devam ederken niyetlendikleri diğer isimlerin neler olduğu merak konusudur. Otuza yakın ismin üzerinde durulduğu ve tüm risk ve itirazları göze alarak Cemal Şakar'ın hoşuna giden Mecaz ismi üzerinde yoğunlaştıkları sırada hayatın karşısına bir öneri çıkardığını kendilerinin de öpüp başına koyduklarını ifade etmişlerdir.

Hece Dergisi'nde "*Otomatların Marşı'na dair Nagihan Yeşilyurt ile Kısa Kısa*"¹⁵⁶ adı altında yayımlanan röportajda Gökçe Özder'in Nagihan Yeşilyurt'a "15 Temmuz'un şiirini yazsan başlığı ne olurdu?" sorusunun sorduğunu görülmektedir. Yeşilyurt; 15 Temmuz'un şiirini yazdığını ancak ne zaman biteceğini bilemediğini söyleyerek başlık konusunda henüz bir fikrinin olmadığını ancak devrim, darbe, kahramanlık kelimelerinin geçmeyeceği bir başlık koyabileceğini ifade ederken toplumlara bir araya getiren şeylerin aynı zamanda ayrıştıran şeylere de dönüşebileceği noktasını vurgulamaktadır. Nagihan'dan şiirin ilk mısrasını söylemesi ve spoiler vermesi istendiğinde ise hem mısralar hem de 15 Temmuz'a dair açıklamaları dikkati çekmektedir.

"Yalan, yalan, yalan, yalan, yalan, doğru, yalan, yalan, yalan / Doğru mu? O da ne! Hurraa." şeklinde. Benden beklenen bir şekilde başlamıyor. Onca yalanın içerisine bir doğru koydum. Her mısrada yalanlar biraz daha mısra başına, işin başına yaklaşıyor. Sorular ve cevaplar evriliyor ama en sonunda doğru diyemiyor artık

---

¹⁵⁴ A.g.e., 115.

¹⁵⁵ Temmuz Dergisi'ne Sorduk, PostÖykü Dergisi, S. 12, Eylül- Ekim 2016, s. 125.

¹⁵⁶ Otomatların Marşı'na dair Nagihan Yeşilyurt ile Kısa Kısa, Hece Dergisi, S. 237, Eylül 2016, s. 173.

insan, "Korkuyorum" diyor. Yani belki bizim darbe girişiminde yaşadığımız şey bu."¹⁵⁷

Lacivert Dergisi'nin 27. Sayısında diğerlerinden farklı olarak 15 Temmuz gecesinde sokağa çıkan ve gazi olan Safiye Bayat ile yapılan röportaj dikkati çekmektedir. Kastamonu Bozkurt'lu ve otuz dört yaşında iki çocuk annesi olan Safiye Hanım'a öncelikle darbe girişiminin olduğu gecenin nasıl başladığı sorulmuştur. Safiye Hanım yaşanan durumu işgal olarak nitelediğinin altını çizerek Köprü'nün kapatıldığını televizyondan öğrendiğini, çantasına yara bandı, sargı bezi, powerbank ve tespih koyarak eşinden habersiz Köprüye gitmek üzere sokağa çıktığını aktarmıştır.

Sizi gören askerler ne yaptılar sorusuna ise "Askerler, gelme ateş açarız, gelme vururuz diyorlar. Onları duymazlıktan gelerek yanlarına kadar gittim, söylene söylene. Komutan müsveddesi, Buradan git bak, yoksa vururum dedi. Ben de senden korkmuyorum. Sizin burada ne işiniz var? Benim köprümü siz niye kapatıyorsunuz, bu askerin, bu tankların burada ne işi var, amacınız ne?" dedim. Sadece git, vururuz diyerek beni tehdit etmeye çalıştılar."¹⁵⁸ Diyerek üzerlerine ateş açtıklarını söylemiştir.

Kendisine ne zaman yaralandığı sorulan Safiye Bayat, yaralı bir kadını taşımaya çalışırken kurşunun isabet ettiğini, canının yanmadığını yalnızca ara ara bilincini kaybettiğini, daha fazla kurşunun isabet etmemesi için birinin üzerine siper olduğunu ve zorluklarla hastaneye getirildiği cevabını vermiştir.

Dönüp ardına baktığında "Biz millet olarak nerede neler yapacağımızı insanlara gösterdik. Bir yeri dağıtmadık, bir askere zarar vermedik. Zalimler mutlaka ortaya çıkarlar ve bizim gibi olamazlar. Son diyeceğim, vatan sevgisi imandandır, imanınızı halis tutun. O zalimlerin duası buluta kadar gider, masumun duası arşı alayı geçer Allah'a uzanır. Biz tüm İslam coğrafyasının son kalesiyiz."¹⁵⁹ Diyerek o günün yahut benzerinin tekrar yaşanmaması temennisinde bulunmuştur.

---

¹⁵⁷ H. Sena Kural, "Yüz Yüze" Lacivert Dergi, S. 27, Eylül 2016, s. 16.

¹⁵⁸ H. Sena Kural, "Yüz Yüze", s. 17.

¹⁵⁹ A.g.e., s. 17.

2.4. DENEME

15 Temmuz Darbe Girişimi'nin edebiyat, fikir ve sanat dergilerindeki yansımaları deneme türü üzerinden de ayrıca incelenebilir. Bu konuda dergilerde fazlaca deneme yazıldığı fark edilmektedir. Yazılan denemeler daha çok yazarların gözünden 15 Temmuz darbe girişimini yansıtan, siyasi fikirler ekseninde 15 Temmuz'a bakışların ifadesi ve halkın mücadelesini konu edinen denemeler olarak karşımıza çıktığı tespit edilmiştir.

2.4.1. Yazarların Gözünden 15 Temmuz Darbe Girişimini Konu Edinen Denemeler

Karabatak Dergisi'nde Emine Batar tarafından kaleme alınan "*Kayıtlı Saatler X*"¹⁶⁰ isimli deneme Emine Batar'ın gözünden 15 Temmuz'un anlatımı hususunda önem taşımaktadır.

Kurgusal bir biçimde yazılan denemede karakter, yazdığı öyküyü nasıl bitireceğini düşünürken eşinin kendisine seslenmesiyle tankların köprüyü kapattığını öğrenir. Biraz zaman geçtikten sonra TRT'de okunan darbe bildirisine şahit olur ve balkona çıkarak darbe yapıyorlar diye bağırır. İlk şoku atlattıktan sonra daha sakin düşünmeye başlayan kahramanın gözünden 15 Temmuz gecesi yaşananlar gerek kendi ailesi gerek tanımadığı insanlar çerçevesinde aktarılmaya başlanır.

Örneğin; karakter yakınlarındaki bir kahveden okey taşı sesi duyar ve dayısını arar. Dayısı kahvede okey oynamaktadır ve oyunu yarım bırakmak istemediklerini ancak oyun bitince meydana inceklerini söyler. Karakter ablası ile konuşur. Ablası iki çocuğunu evde bırakıp çoktan dışarı çıkmıştır bile.

Eşi ile meydana çıkan karakter ölmeye hazır olduğunu, ancak arada ağlama nöbetleri de geçirdiğini, meydanlardaki insanların gözlerini kırpmadan şehadete yürüdüğünü ifade ederken bir noktanın da ayrıca altını çizmektedir. Öğretmen olduğunu anladığımız ve öykü yazan denemenin ana karakteri 15 Temmuz'a tanıklık ve bunu edebi literatüre aktarma hususunda bir sorgulama yapmıştır. Bu sorgulamanın bir benzeri ilgili kısımda yazılan Post Öykü Dergisi'nin röportajında da görülmektedir.

---

¹⁶⁰ Emine Batar, "Kayıtlı Saatler X", Karabatak Dergisi, S. 28, Eylül – Ekim 2016, s. 20.

“Okuduğum savaş romanlarını düşündüm.

Edebiyat, hakikatin; yapraklarını dökmeyen ağacı değilse neydi?

Edebiyat nezaket ve zarafetin içinde sağlam bir duruş kazandırmıyorsa neydi? Aydınların konuştuıkları, kulağımıza çalınıp giderken şu sıradan halkın tankın önüne atlayışındaki sarsıcılık mıydı edebiyat?

Ölüme koşan çobanın bildiği şey, aydınların kelimelerinde anlattığından daha mı güçlüydü?

Ey peşine düştüğüm ve mürekkebine saatlerimi bandığım edebiyat!”¹⁶¹

Temmuz Dergisi’nde İsmail Kılıçarslan’a ait olan “Ne Büyüksün ki Kanın Kurtarıyor Tevhidi ya da O Gece Büyük Türk Şairi”¹⁶² isimli denemesi dikkati çekmektedir. Deneme Türklerin beş bin yıldır kesintisiz yaptığı üç şeyden birinin şiir yazmak/söylemek olduğu mevzusuna değinerek merceğini 15 Temmuz darbe girişimi gecesine çevirir. Evdekilerle helalleşip kısa sürede Boğaz Köprüsü’ne ulaştığını, ilk ateşte vurulanlar olduğunda kendisinin de orada olduğunu aktarmıştır. Kılıçarslan o gece Mehmet Akif’in, Yunus Emre’nin, Süleyman Çelebi’nin torunlarının sokaklarda olduğunu seferberlik ilan ettiklerini ve ölüme yürüdüklerini ifade ederken “şuara loncasına aidiyet” konusunda artık tek kriterinin olduğunu söyler ve cesaret ile şairlik arasında sıkı bir bağ olduğunu vurgulayarak satırlarını noktalar.

“15 Temmuz’u 16 Temmuz’a bağlayan gece ne yapıyordun? Sokakta mıydın, sokakta değilsen bile kalbin sokakla mı atıyordu, sokağa destek veriyor muydun? Yoksa perdelerini sıkı sıkı kapatıp olacakları mı bekledin? Yahut daha da kötüsü, 15 Temmuz’da yapılmak istenen şeyin başarıya ulaşmamış olmasına üzüldün mü?

Bir kez daha dikkat isterim: Zoru geldiğinde halkın, milletin, vatanın yanında durmayan adam şiir yazabilir. Hatta çok iyi şiirler yazabilir. Ancak ona artık "Türk şairi" denemez. Pir Sultan’ın, Köroğlu’nun, Namık Kemal’in, Nâzım Hikmet’in

---

¹⁶¹ Emine Batar, “Kayıtlı Saatler X”, s. 21.

¹⁶² İsmail Kılıçarslan, “Ne Büyüksün ki Kanın Kurtarıyor Tevhidi ya da O Gece Büyük Türk Şairi”, Temmuz Dergisi, S. 1, Ağustos 2016, s. 29.

yaptığını yapa- mayan adamın şair olarak anılmaya hakkı var mıdır ki? Cesareti olmayanın şairliği var mıdır ki?”¹⁶³

Cins Dergisi’nde Güray Süngü tarafından kaleme alınan “Kavramlar Kelimeler ve Acaip Hakikatler”¹⁶⁴ isimli denemede darbe, ihanetin suretleri ve yöntemleri 15 Temmuz gecesi yaşananlar üzerinden ele alınmıştır. İlk olarak darbenin kelime manasını irdeleyen hem temel hem de mecaz anlamıyla beraber üç tanımlama yapan Güray Süngü ilerleyen satırlarında kendi tanımlamalarına yer verir. Kendi gözünden bir tanımlamayla darbenin ihanetin namluya sürülmüş hali olduğunu ifade ederek darbecilerin klasikleşmiş eylemlerinden ve planlarından bahseder ve ortaya şu maddeler çıkar:

1. Köprüleri tutarlar
2. Karargâhları tutarlar
3. Hava alanlarını tutarlar
4. İletişim ağlarını tutarlar¹⁶⁵

Köprüler darbeciler tarafından tutulur ancak unuttukları bir şey vardır köprü kalptir ve kalbi olanlar köprüye çıkararak ölüme yürür ve direnirler.

Karargâhlar darbeciler tarafından tutulur ancak karargâh kalptir ve karargâhlarını kalplerine kuran insanlar direnirler, vurulursalar dahi düşmezler, azalırlar ama bitmezler aksine çoğalırlar.

Hava alanları darbeciler tarafından tutulur ancak karşılarında ayağı yerde alını gökte olan insanlar vardır.

İletişim ağları darbeciler tarafından tutulur ancak bir şiir bir cümle yeter birlik olmaya insanları topyekûn birbirine bağlamaya.¹⁶⁶

“Kansızlar her bir şeyi tutarlar da insanı tutamazlar. Çünkü insan kandan ve kalpten müteşekkildir. Kandan ve kalpten müteşekkil olan mekanik değildir. Mekanik olmayanın bir çalışma sistematığı yoktur. Çıldır dersin âlim olur, sus dersin

---

¹⁶³ İsmail Kılıçarslan, “Ne Büyüksün ki Kanın Kurtarıyor Tevhidi ya da O Gece Büyük Türk Şairi”, s. 30.

¹⁶⁴ Güray Süngü, “Kavramlar Kelimeler ve Acaip Hakikatler”, Cins Dergisi, S. 11, Ağustos 2016, s. 26.

¹⁶⁵ Güray Süngü, “Kavramlar Kelimeler ve Acaip Hakikatler”, s. 26.

¹⁶⁶ G. Süngü, a.g.e., s. 26.

çığlık atar, ayağına basarsın kolunu kırar, vur dersin çiçek sunar, affet dersin dua eder, kork dersin ölür, öl dersin yaşatır, mekanik değildir hesap edilemez.”¹⁶⁷

Mahalle Mektebi Dergisi’nde yer alan “*Başka Türkiye Yok*”¹⁶⁸ başlıklı deneme 15 Temmuz gecesi yaşananları Ceyda Lama’nın gözünden aktarmaktadır. Denemede 15 Temmuz akşamı 22.00 sıralarında darbe teşebbüsünün başladığı Atatürk Havalimanı, Boğaziçi Köprüsü ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsü’nün trafiğe kapatıldığı, TRT’de darbe bildirisinin silah zoruyla okunduğu, F-16’lar tarafından TBMM’nin ve Türk halkının bombalandığı ifade edilmiştir. Ceyda Lama’nın diğer denemelerde de değinilen klasik 15 Temmuz gecesi notlarından farklı olarak yurt dışında ve sosyal mecralarda darbe girişiminin yansımalarına değinmesi önemli bir husustur.

Bu minvalde Lama, Üsküp, Bosna, Fransa ve Kosova’da Türkiye’de meydana gelen darbe girişimini kınamak için Türk Konsoloslukları önünde eylemler yapıldığını, İslam coğrafyalarındaki insanların dua ve temennilerini aktarmıştır.

“Başka Türkiye yok” cümlesinin gerçekleri yüzüne çarptığını, tüm farklılıkların bir kenara bırakılarak Türkiye için birlik olma ve mücadele etmenin altını çizmiştir.

“Türkiye zor bir dönemden geçiyor şimdi, ağır acılı bir dönemden. Asfaltlara kan lekesi bulaştı, gök kubbeye kadar ağlayışlar yükseldi. Biz Üsküp'ten bile duyabildik hıçkırıkları, göz pınarlarımızı yaşarttı, kalbimizi sıkıştırdı, nefesimizi kesti, içimizi çok acıttı.

Sen güçlü ol Türkiye'm. Güçlü ol ki kaçmasın uykularımız. Güçlü ol ki biz de güçlü olalım. Alnımız ak, koltuklarımız kabarık yürüyelim. Sen sadece Türklerin değil tüm ümmetin umudusun! Sen bizim kıymetlimizsin!”¹⁶⁹

İtibar Dergisi’nde Kemal Sayar tarafından kaleme alınan “*Kalbin Direnişi*”¹⁷⁰ isimli denemeyi de bu kısımda incelemek yerinde olacaktır. Kemal Sayar, sıradan insanların kahramana dönüşerek ülkenin kaderini değiştirdiği sıra dışı

¹⁶⁷ G. Süngü, a.g.e., s. 26.

¹⁶⁸ Ceyda Lama, “Başka Türkiye Yok”, Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 90.

¹⁶⁹ Ceyda Lama, “Başka Türkiye Yok”, s. 90.

¹⁷⁰ Kemal Sayar, “Kalbin Direnişi”, İtibar Dergisi, S. 60, Eylül 2016, s. 52.

bir zamandan geçtiğini belirterek 15 Temmuz gecesi ile Millî Mücadele ruhu arasındaki bağı işaret etmektedir. Ardını düşünmeden kendini tankların önüne atan kişilerin hesapsızca, kalplerine dokunan ilahi bir nağme ile yapılan kötülüğe kaşı dik duruş sergileyerek bizlere bir vatan armağan ettiklerini vurgulamıştır. Felsefe, psikoloji ve mekanik kuralların işlemediği 15 Temmuz gecesinde cesaret, samimiyet, vicdan ve yiğitlik gibi sıfatların galip geldiği, kalbi olanların yenilmediği ifade edilmiştir.¹⁷¹

“O uzun gecede kötülüğün dibini gördüğümüz gibi insanın yücelişine de tanıklık ettik. İstiklal ve hürriyetin bizim için artık ekmek ve su kadar aziz ve vazgeçilmez olduğunu yaşayarak bildik. İnsan som akıldan ibaret değil, türkülerin ve derviş kıssalarının mayaladığı bir irfanın çocukları tarihe her an sürpriz yapabilir. Çünkü kalp kötülüğe direnir. Çünkü kalbi olanlar yenilmez.”¹⁷²Bu hususta Güray Süngü’nün “Kavramlar Kelimeler ve Acaip Hakikatler” isimli denemesiyle “Kalbin Direnişi” denemesinin ortak noktalara değindiği, bakış benzerlikleri taşıdığı fark edilmelidir.

2.4.2. Halkın Mücadelesini Konu Edinen Denemeler

Cins Dergisi’nde Fatma Şengil Süzer’in “İzzetli, Hürmetli, Devletli Karabudun”¹⁷³ isimli denemesi de dikkati çeken ve bu grupta değerlendirilmesi gerekli olan bir denemedir. Deneme Dede Korkut Hikâyesi’nde geçen Bayındır Han’ın ve Dirse Han hikayesinde geçen bir alıntı ile başlamakta ve nihayetinde Dede Korkut Hikayelerindeki Karabudun kavramı ile 15 Temmuz gecesinde halkın durum ve tutumuna odaklanmaktadır.

15 Temmuz gecesinde akbudun dışında kalan “karabudun” yani avam görülerek itibarsızlaştırılan, küçük görülen ve beli bükülen halkın İstiklal kelimesiyle yeniden doğduğuna işaret etmektedir.

“O gece sarf edilen şu kelimeler mühimdi: "Bu ülkede, bu milletten daha büyük gücü olan yok. Ben şu anda tüm milletimizi meydanlara davet ediyorum." Emir değildi; karabuduna kendi gücünü, büyüklüğünü, "izzetli-hürmetli-devletli”

¹⁷¹ Kemal Sayar, “Kalbin Direnişi”, s. 52.

¹⁷² K. Sayar, a.g.e., s. 53.

¹⁷³ Fatma Şengil Süzer, “İzzetli, Hürmetli, Devletli Karabudun”, Cins Dergisi, S. 11, Ağustos 2016, s. 9.

oluşunu hatırlatan; en dipteki kelimelerine dokunan hürmetli bir davetti ve karabudun, davete icabet etti.”¹⁷⁴

“İzzetli, Hürmetli, Devletli Karabudun” isimli denemeden de hareketle 15 Temmuz gecesi meydana gelenlerle birlikte göstereni ve göstergeleri değişen kelime ve kavramların fark edilmesi ve fark ettirilmesi hususu ehemmiyet taşımaktadır.

Türk Edebiyatı Dergisi’nde “*Büyük ve Beyaz Kelimeler*”¹⁷⁵ başlığıyla yayınlanan denemede 15 Temmuz gecesinde tanklara karşı direnen Safiye Bayat ve eşinin kamyonun şoför koltuğuna geçerek Taksim’deki direnişe katılan Şerife Boz üzerinden darbe girişiminde Türk halkının mücadelesi anlatılmıştır. Denemede Safiye Bayat’ın köprüde tankların önünde, Şerife Boz’un kırmızı kamyonetin içinde direksiyon başında -kamyonetin üstünde elleri bayraklı çocuk ve gençler mevcut- 15 Temmuz gecesinde çekilmiş fotoğrafları yer almaktadır. Her iki fotoğrafta da büyük cümlelerin yer almadığı ancak fotoğraftaki kişilerin davalarının, inançlarının ve cesaretlerinin o gece kullanılan teknolojiye, tanka, F-16’ya, silaha karşı galip geldiği vurgulanmıştır.

“Bu iki fotoğraf, o meşum saatlere direnen kadın kahramanlara ait. Onlar gibi binlerce örnek vardır elbette. Köprüye giden iki çocuk annesi, meme kanseri, bankacı Ayla Kasarcı, temizlikçilikle evine destek olan dört çocuk annesi Ayla Aşkın da büyük ırmağın kollarından.”¹⁷⁶

Mahalle Mektebi Dergisi’nde yer alan “*Şiiri Bitiren Mısralar*”¹⁷⁷ başlıklı deneme de bu başlık altında değerlendirilmesi gereken denemelerden biridir. Gerek yazım tarzı gerekse kullanılan ifadelerin toplamında 15 Temmuz gecesi halkın mücadelesini konu alan denemede devrik cümlelerle yazılmış ve sonu “şiiir” kelimesiyle biten her paragraf kendi içinde bir 15 Temmuz kahramanına atfedilmekte telmihte bulunmaktadır. Örneğin;

---

¹⁷⁴ Fatma Şengil Süzer, “İzzetli, Hürmetli, Devletli Karabudun”, s. 9.

¹⁷⁵ Ertan Örgen, “Büyük ve Beyaz Kelimeler”, Türk Edebiyatı Dergisi, S. 515, Eylül 2016, s. 60.

¹⁷⁶ Ertan Örgen, “Büyük ve Beyaz Kelimeler”, s. 62.

¹⁷⁷ Ertuğrul Fındık, “Şiiri Bitiren Mısralar”, Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 110.

“Bir adam, yanında 16 yaşında oğluyla tanklara kafa tutarken düşüyor asfalta. Şiir.”¹⁷⁸ Cümlesi ile Şehit Erol Olçok ve 16 yaşındaki oğlu Abdullah Tayyip Olçok’a telmihte bulunmaktadır.

“Bir kadın, cakalı bir şekilde yürüyüp tek başına bir manga üniformalı yavşağı ittirip hesap soruyor. Ateş açıyorlar. Kıpırdamıyor. Şiir.”¹⁷⁹ Cümlesi ile Köprüde tankların önüne çıkan Safiye Bayat’a telmihte bulunmaktadır.

“Bir adam, öleceğini bile bile birliğini teslim almaya gelen vatan hainini alınının ortasından zımbalıyor. Şiir.”¹⁸⁰ Cümlesiyle Ömer Halisdemir’e telmihte bulunmaktadır.

“Bir adam, bozulsun görüş açıları gözü çıkasıcalarının diyerek tarladaki mahsulünü yakıyor, şiir. Yetmiyor, devlet zararını karşılamak isteyince, yardımı reddediyor. Okkalı şiir.”¹⁸¹ Cümlesiyle Hicabi Bitik’e telmihte bulunmaktadır.

Telmih yapılan cümle toplamından oluşan deneme Türk milletinin yazdığı destanı yücelterek mısrasına kan bulaşmış kahramanların şiirlerinin yanında ne yazılırsa yazılsın sönük kalacağıının altını çizmektedir.

Hece Dergisi’nde Mustafa Kirenci tarafından kaleme alınan “*Çağrılanlar ya da Çağrıyla Alanlar*”¹⁸² başlıklı denemede de halkın mücadelesi konusu işlenmiştir. 30 yaşına yaklaşmış iki çocuk babası yeğeni Zekeriya’nın darbe girişimine tanıklığı ve yaşadıklarını denemenin ilk kısmında anlatan Kirenci, Zekeriya’nın hikayesi falancı filancının hikayesiyle birlikte bir milletin direniş hikayesinin ortaya çıktığını ifade etmektedir. 15 Temmuz’la birlikte unutulduğunu kaybıldığını sandığımız faziletlerin, ideallerin, vatani koruma bilincinin milletin hafızasından meydanlara taşıdığına şahit olduk. “Vatana daima sahip çıkacak ve onu koruyacak olanlar da ne para ne bin bir çeşit silahtır. Onu korumak yüreklerdeki samimiyet ve hiçbir maddi beklentiye ve ödüle talip olmayan fedakârlıkla mümkün. Bu samimiyet ve fedakârlık olduktan sonra onu ne şeytani hilelere sahip olanlar ne de kapitalizmi yedeğine almış emperyalizm yıkabilir. Şükürler olsun ki milletimiz bunu gösterdi.”¹⁸³

¹⁷⁸ E.Fındık, “Şiiri Bitiren Mısralar”, s. 110.

¹⁷⁹ E. Fındık, a.g.e., s. 110.

¹⁸⁰ E. Fındık, a.g.e., s. 110.

¹⁸¹ E. Fındık, a.g.e., s. 110.

¹⁸² Mustafa Kirenci, “Çağrılanlar ya da Çağrıyla Alanlar”, Hece Dergisi, S. 238, Ekim 2016, s. 126.

¹⁸³ M. Kirenci, “Çağrılanlar ya da Çağrıyla Alanlar”, s. 128.

Yedi İklim Dergisi'nde yayınlanan “*Olmak ile Ölmek Arasında Bir Gece Süreği*”¹⁸⁴ başlıklı denemenin merkezine de halkın mücadelesinin alındığı görülmektedir.

Denemede ülke ve milletlerin hamurundaki ölmek ve olmak arasındaki sıkı bağa işaret edilerek ölmek, olmak kelimelerinin Osmanlıca yazılışlarındaki aynılıktan ve tarihsel daire içindeki ortak paydalarından bahsedilerek 15 Temmuz darbe girişimine hazırlık yapılmıştır.

15 Temmuz gecesi darbe girişiminin karşısında tekbir ve besmelelerle birbirinden habersiz ve silahsız insanların karşı duruşları ve topyekûn direnişlerine dikkat çeken İsmail Demirel, 246 kahramanın şehadete yürürken tereddüt dahi etmediklerini çok sayıda gazinin de olduğunu vurgulamıştır. 15 Temmuz gecesinin millet olma yolunda önemli bir dönüm noktası olduğunun bilhassa altı çizilmiştir.

“15 Temmuz gecesi, 'millet olamamanın sancısını çeken ve millet olma arzusunu taşıyan insanlar', tankların önüne dikildiler ve döktükleri kanlarıyla bizlere millet olmamız gerektiğini ifade ettiler. Merhum Akif Çanakkale kahramanlarına 'Ne büyüsun ki kanın kurtarıyor tevhid'i' diyerek seslenmişti. Bedir'de, Uhut'ta, İstanbul'un fethinde, Malazgirt'te, Sakarya'da, Çanakkale'de döktüğümüz kanlar nasıl kurtardıysa tevhidi, 15 Temmuz'da döktüğümüz kanlar da kurtardı tevhidi. Acı olan, bizleri şehit edenler, bizden görünen hainlerdi. Bizim ekmeğimizi yiyenler, bizim suyumuzu içenler, bizim kisvemizi giyenlerdi. Feraset ve basiretimiz nasıl da bağlanmış! Basiret ve feraseti bağlanmayıp millete bu tehlikeyi işaret edenlere, şairlere ve şiir gibi yaşayanlara selam olsun!”¹⁸⁵

Bu minvalde milletin üzerine düşen görevi yaptığı gerek şehitlik gerekse gazilik ile sorumlulukların yerine getirildiği, vatana olan borcun ödendiği ifade edilmektedir. 15 Temmuz darbe girişimi gerçekleşmiş olsa idi Türkiye'nin Suriye ve Irak'tan farkının kalmayacağı göz önünde bulundurularak artık sorumluluğun devletin eline geçtiği, devletin üstüne düşeni yapması gerektiği hususuna değinilerek deneme sonlandırılmıştır.

---

¹⁸⁴ İsmail Demirel, “*Olmak ile Ölmek Arasında Bir Gece Süreği*”, Yedi İklim Dergisi, S. 318, Eylül 2016, s. 52.

¹⁸⁵ İsmail Demirel, “*Olmak ile Ölmek Arasında Bir Gece Süreği*”, s. 53.

2.4.3. Siyasi Fikirler Ekseninde Darbe Girişimini Ele Alan Denemeler

Mahalle Mektebi Dergisi'nde Harun Sönmez'in kaleme aldığı "*Artık Dar-be Türkiye Size*"¹⁸⁶ başlıklı deneme yazarın gençliği ve meslek hayatından belli kesitler sunarak okuyucuyu geçmiş- şimdi- gelecek üçgeninde bir sorgulamaya davet etmektedir.

Yazar 1992 yılında Kahramanmaraş'ta atandığı okuldaki örneklem üzerinden ülke genelindeki paralel yapının örgütlenmelerinden bahsederken seçtiği kırk öğrenci ile bolca vakit geçirdiği, sosyal ve dini aktivitelerle öğrencilerine doğru yola sevk ettiği satırlar dikkati çekmektedir. Bu minvalde öğrencilerinin dershaneye gitmelerini yasaklamadığını ve onlara verdiği eğitimle hakikate kendilerinin karar vermeleri gerektiğini öğütlediği görülmektedir.

Harun Sönmez 15 Temmuz'dan yirmi beş yıl önce de cemaat ve paralel yapı tartışmaları gündeme geldiğinde ve eleştirildiğinde tepki gördüklerini ve suçlandıklarını şu satırlarla ifade etmektedir:

"Biraz ağır olmuyor mu? Alnı secdeye gelenlere bu cümleler haksızlık değil mi? Deniliyor hatta kendilerince ayar vermeye çalışılıyordu. Tarih bugün bir kez daha o keskin bakışlı yüce insanları haklı çıkardı ve bu kalkışmanın ardından birçok siyasetçi, bürokrat, fikir adamı ve kanaat önderleri nihayet kandırıldıklarının farkına varıp açıklama yaptılar. Şimdi, mali ve insan kaynaklarına mı acıyayım, ödenen ağır faturalara mı üzüleyim yoksa duru ve diri zihne sahip ehl-i ilmin, ehl-i hikmetin, ehl-i basiretin ve ehl-i ferasetin uyarılarına kulak asmayanlara mı hayıflanayım? Hayatımız hep seraplarla, yanılgılarla, ayartılmakla, kanmak ve kandırılmakla, nihayetinde ödenen bedellerle dolu."¹⁸⁷

Son olarak gelecekte aynı durumu yaşamamak adına tavsiyelerde bulunan Sönmez; dostun ve düşmanın keskin çizgilerle birbirlerinden ayrılması gerektiği, paralel yapı ile mücadele ederken yola devam edilen kişiler özelinde bir temizlik yapılması gerektiği, benzer derin yapıların her zaman olacağına akıldan çıkarılmaması ve teyakkuzda olunması gerektiği, kişilerin temsil ettiği grup ve cemiyetler üzerinden tanımlanmasının önüne geçilmesi gerektiği son olarak belki de

¹⁸⁶ Harun Sönmez, "Artık Dar-be Türkiye Size", Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 68.

¹⁸⁷ Harun Sönmez, "Artık Dar-be Türkiye Size", s. 68.

en önemlisi çocuk ve gençlere çeyrek asrın anlatılması ve idrak ettirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.¹⁸⁸

Yedi İklim Dergisi'nde "Darbenin Dar Beyinleri"¹⁸⁹ başlığı ile yayınlanan denemede de darbenin batı dillerindeki karşılığında başlanarak Türkiye tarihindeki süreci ve nihayetinde 15 Temmuz örneğinin ele alındığı görülmektedir.

Denemede Ziya Gökalp ve onun yetiştirdiği, yol gösterdiği jenerasyonun darbe karşısındaki çelişkili tutumlarına dikkat çekmektedir. İlgili çelişkinin bir taraftan halkı ve halkın değerlerini yüceltirken diğer taraftan da halkı bir çocuk gibi görüp elinden tutarak nereye çekerse oraya gitmesi gerektiğini düşünür ve küçümser. Yazar bu çelişkinin her on yılda bir gerçekleşen darbe ve muhtıraların da temelinde yatan düşünce olduğu kanaatindedir.¹⁹⁰

Ernest Gellner de Türk aydınlarının içinde bulunduğu bu çelişkiyi fark ettiği ve 27 Mayıs darbesi sonrasında bu çelişki ile ilgili bir yazı kaleme aldığı bilinmektedir. Bu hususta yapılan çalışma ve tespitlerin de çoğalmasıyla 2011'den sonra girilen sosyal ve siyasi süreçten öncesinin artık "eski Türkiye" olarak anıldığının altı çizilerek mesele 15 Temmuz darbe girişimine bağlanmıştır. 1960, 1971 ve 1980'de darbe yapanların- darbenin dar beyinlerinin- 2016'da da cahil gördükleri halkı ellerinden tutarak istedikleri noktaya getirebileceklerini zannettiklerini ifade etmiştir.¹⁹¹

"Bizim 15 Temmuz akşamı karşı karşıya kaldığımız hadise ise, halkın siyasi tercihleri ile askeri/politik elitin müdahaleleri şeklindeki eski ikilemden çok daha farklı başka bir parametrenin işlediğini göstermektedir. Söz konusu parametre, "cahil" halkın tercihleri sonucu rejimi Kemalist mirastan uzaklaştırmak şeklindeki alıştığımız bir "tehlike" üzerine değil, İslamcı bir iktidarın küresel güçlerin dünya siyasetinde belirlediği doğrultudan sapmak tehlikesi üzerine işleme sokulmuştur. Bir diğer husus ise darbe, eski Türkiye'de olduğu gibi seküler asker eliyle değil, Batıcı

---

¹⁸⁸ H. Sönmez, a.g.e., s. 69.

¹⁸⁹ Mehmet Sümer, "Darbenin Dar Beyinleri", Yedi İklim Dergisi, S. 318, Eylül 2016, s. 39.

¹⁹⁰ Mehmet Sümer, "Darbenin Dar Beyinleri", s. 39.

¹⁹¹ M. Sürer, a.g.e., s. 40.

bir "İslâmi" cemaat eliyle yapılmıştır. Bu iki ana husus, yeni parametrenin de belirleyici unsurları olarak not edilebilir.”¹⁹²

Cins Dergisi’nde Berat Tekindağ tarafından kaleme alınan “60, 80, 28 Şubat, 28 Nisan ve Nihayet 15 Temmuz”¹⁹³ isimli denemede de siyasi süreçlerle birlikte 15 Temmuz’a değinildiği görülmektedir. Yazarın babasının askeri hastanede berber olması dolayısıyla askeriyeyle dair bildikleri ve anılarıyla başlayan deneme, 1960 ve 1980’de yapılan darbelere ne kadar kızılrsa da toplumun peygamber ocağı olarak nitelediği askerlerin her daim sevildiği, kalplere aşılana asker ve bayrak sevgisi vurgulanmıştır. ¹⁹⁴

“Ancak o kadar çalkantılı yıllar geçirmiş bir ülke halkı olarak, bizler genel manada hiç arkamızı dönmedik askere. Bunca dar- be, halkı reddetme haline karşı hiçbir zaman direkt askeri hedef alan bir eylem yapmadı bu halk. Hep askerin kıymetini bildi. Ama asker içine Sızmış bir hain ve lain güruh maalesef hep var oldu. Dönemin konjonktürüne göre bir itirazları ve kabul etmeyişleri oldu. Bizler, yani asker için çorbasını ve çorabını paylaşan bu aziz halk; 80 darbesinden sonra ancak "bu kadarı fazla" demeyi öğrenmeye başladık.”¹⁹⁵

Bu minvalde Berat Tekindağ, 28 Şubat döneminde mücadele etmeye başladığını, 27 Nisan ile mücadelesinin devam ettiğini ve hep teyakkuzda olduğunu ancak ülkede derinleşen ve yönetimi ele geçirmeye çalışan paralel yapının da 15 Temmuz için güç topladığını ifade etmiştir.

Denemede 15 Temmuz gecesi yaşadıklarına da yer veren Tekindağ, gezi olaylarına da atıf yaparak “tek bir taşkınlığa sebep olmadan, tek bir yağma yapmadan, sokağa çıkmak tek bir "bahşiş" almadan, tek bir otelden tek bir su almadan, tek bir lüks otelin lobisini "revire" döndürmeden, tek bir sanatçı / şarkıcı / şaklaban 'dan Elhamdülillah destek almadan”¹⁹⁶ halkla beraber mücadele ettiğinin altını çizmiştir.

---

¹⁹² M. Sürer, a.g.e., s. 40.

¹⁹³ Berat Tekindağ, “60, 80, 28 Şubat, 28 Nisan ve Nihayet 15 Temmuz”, Cins Dergisi, S. 11, Ağustos 2016, s. 52.

¹⁹⁴ Berat Tekindağ, “60, 80, 28 Şubat, 28 Nisan ve Nihayet 15 Temmuz”, s. 52.

¹⁹⁵ B. Tekindağ, a.g.e., s. 53.

¹⁹⁶ B. Tekindağ, a.g.e., s. 53.

Konu ile ilgili Hece Dergisi'nde yer alan “*Öbür Türü*”¹⁹⁷ başlıklı denemede dünya siyasi tarihinde darbeler ve darbelerin izleri, darbelerin hazırlık süreçleri, toplumsal ve siyasi mekanizmaların süreç içindeki kullanımları ve nihayetinde Türk tarihindeki darbelerden bahsedilerek 15 Temmuz darbe girişimi üzerinde durulmuştur.

Denemede 15 Temmuz darbe girişiminin teşebbüs aşamasında kalmasının etkenlerinden birinin medyanın refleksi olduğu vurgulanmıştır. Darbe girişiminde bulunanların ise devletin resmi kanalından hareketi ilan etmesi toplumsal baskılama ve psikolojik üstünlük kurma çabası olarak yorumlanmıştır. Burada “imge etkisi” kavramı öne çıkarılmıştır. Ana akım unsurlarının geçmişte olduğu gibi propaganda aracı olarak kullanılmasıyla beraber darbe süreçlerinin yapısal özellikleri ve çıkış noktaları dikkate alınarak aynılık ve farklılıklar üzerine çıkarımlar yapılmıştır.

“Modern olanın geleneksel olanın karşısına konumlandırıldığı yeni dünya ikonunda, darbelerin de buna mukabil yeni hareket alanları üretmesi ve kitle kontrol mekanizmalarını yeniden biçimlendireceği mutlaklıdır. Bunun için elbette bir zihni hazırlık süreci bulunan darbelerin, daha uzun vadeli ve stratejik yönelimleri unutulmamalıdır. Zira ülkemizde yaşanan son hadise, bu yazıya bahsi tutulan materyallerin sadece görsel ya da işitsel olanla sınırlı olmayacağını tabiri caizse disiplinler bir tutum izleyerek dinî, sosyal, kültürel tüm değerleri işleyerek ve bunu kendi alanına evirerek amacı doğrultusunda bir yönelim izlediğini göstermiştir”¹⁹⁸

2.5. ANI

2.5.1. Tanıklıktan Kahramanlığa: 15 Temmuz Hâtıraları

Otobiyografik bir anlatımla kaleme alınan anılarda 15 Temmuz 2016 darbe girişimi gecesinde yaşananlar ve kişilerin halet-i ruhiyeleri karşımıza çıkmaktadır. Mevcut anılarda 15 Temmuz darbe girişiminin 1960 ve 1980 darbelerinden farklı bir olgu olarak kahramanlıkla sonuçlanması ve halkın müdahalesiyle teşebbüs aşamasında kalması, başarıya ulaşamaması konu edinilmiştir. Bu çerçevede;

¹⁹⁷ Abdullah Kasay, “*Öbür Türü*”, Hece Dergisi, S. 238, Ekim 2016, s. 120.

¹⁹⁸ Abdullah Kasay, “*Öbür Türü*”, s. 122.

Cins dergisinde “Darbeye ve afetlere Hazır Mıyız”¹⁹⁹ başlığıyla Abdullah Kibritçi tarafından kaleme alınan anıyı bu başlık altında değerlendirmek mümkündür. Afet durumlarında olay merkezinden uzakta olmanın avantajından bahseden Kibritçi'nin darbe durumunda olay merkezine yakınlığın darbeyi önlemek için avantaj oluşturduğunu ifade ederek satırlarına başladığı görülmektedir. Darbe girişiminden haberdar olduğunda evde olduğunu; dışarıya çıkmadan önce abdest alarak fotoğraf makinesi, tablet, telefon, batarya ve yaralılara müdahale edebilmek için ilkyardım malzemelerini çantasına koyduğunu bununla birlikte ilk hedefinin “yaşananları kaydetmek ve insanlara ulaştırmak” olduğunu söylemiştir.²⁰⁰

Mustafa Cambaz ve Halil Kantarcı'nın şehit olduğunu öğrenen Kibritçi, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne gitmeye karar verir. Vardıklarında emniyet binasından silah sesleri geldiği ancak ilk etaptaki tehlikenin de atlatıldığını asker kıyafetli teröristlerin yakalandığını gören ve halkla birlikte çatışmaya girip o anları kaydedemeyen Kibritçi yaşananları kaydedip insanlara ulaştırma noktasında kendini eksik hissettiğini ve direniş gecesi amacındaki yarım kalmışlığı şu satırlarla aktarmaktadır:

“Vakit kaybetmeden İBB'ye doğru yola çıktık. Twitter'dan aldığımız haberlere göre orada çatışma devam ediyordu. Ancak ulaştığımızda çatışma yeni sonlanmış ve teröristler teslim alınmıştı. Araçlar birbirine girmiş, askeri araçlar tahrip edilmiş, camlar kırılmış, asfalt mazotla parlamıştı. Bir kere daha çatışmanın içine girmek ve o anları kaydetmek şansını kaçırmıştım. O günden sonra sürekli makinemi çantamda taşıdım ve merkezi yerlerde konakladım. İkinci bir kalkışma yaşanmadı ve ben de geceleri halkı fotoğrafladım.”²⁰¹

Ayrıca 15 Temmuz gecesi halkın direnişi ve gösterdiği kahramanlıklar karşısında sıradan insanların da eğitim almadan, organize olmadan başarabildiklerinin altını çizilirken ileride yaşanabilecek durumlara karşı önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.

---

¹⁹⁹ Abdullah Kibritçi, “Darbeye ve Afetlere Hazır Mıyız?”, Cins Dergisi, S. 11, Ağustos 2016, s. 55.

²⁰⁰ Abdullah Kibritçi, “Darbeye ve Afetlere Hazır Mıyız?”, s. 55.

²⁰¹ a.g.e., s. 55.

Konu özelinde Cins Dergisi'nde yayınlanan ve bu kategoride değerlendirilecek olan bir başka anı ise “*Tarık Tufan: Darbe mi Oluyo La?*”²⁰² dır. 15 Temmuz sabah saat 10.00’da başlayan yazı 16 Temmuz 06:20 ile sona ermektedir. Yaklaşık bir günü saat saat not düşülerek anlatılan anıda 15 Temmuz sabahından akşam 22:40’a kadar Bekir Cantemir’in rutininde ilerlerken 22:30’da whatsapp mesajlarını kontrol ederken darbe olduğunu öğrenmesi ve 22:40’ta “Cihat Gökdemir adını koydu, Ersin Çelik habere girdi, Yavuz Yaman haber geçiyor. Net tanım Mustafa Şen’den geldi: Reis hayatta, darbeye karşı sokaklara...” notuyla darbe girişimi ile ilgili yaşananlar aktarılmaya başlanmıştır.²⁰³

Evdeki çocuklarına darbeyi açıklamaya çalıştıktan sonra dışarı çıkarak arabasıyla önce Kısıklı ardından da yürüyerek köprüye giden anlatıcı; milletin direnişinden, vatan uğruna ölümü göze alışlarından, gelen şehit haberlerinden, F-16 ve tankların halkı kurşunlayışından, yurt içi ve yurt dışındaki arkadaşlarıyla olan görüşmelerinden an be an bir röportör edasıyla bahsetmiştir.²⁰⁴

“**Saat 03.00:** Uçaklar ses bombası etkisi ile uçuyor. Bu kadar korkmasalar bize bu kadar korku veremezler, vermeye çalışmazlar. İnancım artıyor. Köprüye gelen sayısı artıyor, ölüm çok, korku çok. Ama zillet içinde yaşamaktansa onurlu bir ölümü tercih eden de çok.

Saat 04.00: Millet su bulmuş abdest alıp namazını kılıyor. Elhamdülillah... Gazi Çengelköy'den haberler kötü, ama önünde saygı ile selamlanacak bir esnaf direnişi var. Hani bir ara esnaf Üzerinden şiddet analizi yapılıyordu ya; Çengel esnafı ahilik kültürünü ortaya koyuyor. Bu Moğol sürüsüne karşı ahi bilinci bu işte!”²⁰⁵

15 Temmuz gecesine tanıklık edecek ve an be an not edilerek kayıt teşkil edebilecek nitelikteki metin 06:20’de halkın direnişinin başarılı olduğu ve geçmişteki darbelere ve cuntalara telmihle halkın darbeye el koyduğunun kalın punto ve kırmızı renkle yazarak sonlandırılmıştır.

Mahalle Mektebi Dergisi’nde Hâcer Özdemir tarafından kaleme alınan “*15 Temmuz Şahitliğim*”²⁰⁶ de bu kısımda değerlendirilecek bir başka anıdır. Hâcer

---

²⁰² Bekir Cantemir, “Tarık Tufan: Darbe mi Oluyo La?”, Cins Dergisi, S. 11, Ağustos 2016, s. 58.

²⁰³ Bekir Cantemir, “Tarık Tufan: Darbe mi Oluyo La?”, s. 58.

²⁰⁴ a.g.e., s. 58-59

²⁰⁵ a.g.e., s. 59

²⁰⁶ Hâcer Özdemir, “Darbe Şahitliğim”, Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 123.

Özdemir'in şahitlik olarak nitelediği anda kendisinin darbe girişimini whatsapp'tan gelen bir mesajla öğrendiği ve ailesine söylediğini görmekteyiz. Sosyal medya ve diğer ağlarda darbe söylemleri yayılırken TRT'de aynı hava durumunun tekrara dönmesi ve nihayetinde Tijen Kardeş'in darbe bildirisini okuması ve F-16'ların alçak uçuşları Özdemir'in kaygılanmasına, korkmasına rağmen sokağa fırlamasına engel olamamıştır.²⁰⁷

Sabaha kadar okunan selaları ilk kez dinliyormuş gibi hissettiğini vurgulayan Özdemir, darbe girişimi gecesinde yaşananlar ve kendi tutumunun yanında bu konuda değerlendirilen diğer anılardan farklı olarak gece dışarı çıkmayanlar, vatan müdafaasına katılmayanlar ve girişimi tiyatro olarak görenleri şu şekilde ifade etmiştir:

"Gece mışıl mışıl uyuyanlar sabaha tiyatro dediler bütün bunlara. 239 canımızı oyun olsun diye vermişiz gibi. Bir Berkin ölürken, "ekmek almaya yüzünü kapatıp elinde sapanla mı gider insan" denilince kıyameti koparanlar 239 kere can yanan halka tiyatrolar gününüz kutlu olsun dedi. Ama sonra hatırladılar tabii! Kardeşlerini gözleri önünde şehit eden asker kılıklıya vurdular diye "bu barbarlık" nutukları atıldı klavye savaşçıları tarafından.

Tiyatro diyenler, sessizliğe gömülenler, kazananın kesinleşmesini bekleyenler günler sonra bizimle aynı meydanları paylaşıp verdikleri pozları "nöbetteyiz" selfileri ile paylaştılar sosyal medya hesaplarından. Biz şehitlerimizi gömerken telefonları çekmiyor olmalıydı."²⁰⁸

Diğer dergilerden farklı olarak Lacivert Dergisi'nde yayınlanan anılar "15 Temmuz Kahramanları"²⁰⁹ başlığı altında o gece darbecilere karşı direnen çeşitli meslek gruplarından insanların şahitliklerinin aktarılmasıyla teşekkür edilmiştir.

Öğrenci olduğu belirtilen Muhammed Emin Özdemir, abdest alıp meydana çıktığını ve Kısıklı'daki kalabalığın mahşer yerini andırdığını, selalar ve tekbirlerle köprüye ulaşmaya çalışan insanların karşısında Kısıklı'yı okçular tepesine benzeten ve terk edilmemesi gerektiğini söyleyen insanların olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında milletin askerinin yine millete kurşun sıktığını ve F-16'ların insanlara

²⁰⁷ H. Özdemir, "Darbe Şahitliğim", s. 123.

²⁰⁸ H. Özdemir, "Darbe Şahitliğim", s. 124.

²⁰⁹ Lacivert Yazı İşleri, "15 Temmuz Kahramanları", Lacivert Dergi, S. 27, Eylül 2016, s. 21.

kurşun yağdırmasına hayret eden Özdemir'in şaşkınlığını gizleyemediği satırlar dikkati çekmektedir.

“Aslına bakarsak hiçbirimiz köprüye doğru ilerlerken askerimizin bizi tanklarla, tüfeklerle karşılayacağını hiç düşünemedik, ta ki köprüye girene kadar. Köprüye girdikten sonra esasen oradan geri dönmek aklımızın ucundan bile geçmedi çünkü oradaki halkı yalnız bırakamazdık. Orada halk ‘bir’ olmasaydı bugün halimizi düşünmek bile istemiyorum.”²¹⁰

Bu kısımdaki bir başka anı Akın Şakar’a aittir. Darbe girişimi haberini aldığıında Tuzla Marina’da arkadaşları ile oturduğunu ifade eden Şakar, alternatif güzergahlardan köprüye ulaşmak için hareket ettiğini ve köprüye geldiğinde saatin gece yarını geçtiğini söylemiştir. Köprüdeki her kesimden insanın varlığının altını çizen Şakar, yapıları kabullenemeyip hazmedemeyen herkesin orada olduğunu ve orada yaşananları bir film sahnesinde izlemiş olsak abartı olduğunu düşüneceğimizi ayrıca vurgulamıştır. O gece yaşadığı kırılma noktasını “hepimiz toplumsal olaylarda alınabilecek en büyük riskin “tazyikli su, gaz bombası, polis copu” ile karşı karşıya kalmak olduğunu düşünüyorduk. Köprüde ise bize döndürülmüş ve ateş alan gerçek silahlar vardı, yanımızda insanlar ölüyor, yaralanıyordu. O gece oraya gelen insanlar gibi ben de askerleri konuşarak ikna etmeyi, kalabalık oluşturarak tankların ilerlemesini durdurmayı düşünmüştüm. Üzerimize ateş edileceğini aklımızdan geçirmemiştik.”²¹¹ Sözleriyle aktarmıştır. Tüm bu yaşananlara rağmen kaçmayı, geri dönmeyi asla düşünmediğini ve o gece yazılan kuşaklar boyunca anlatılacak destanın bir parçası olduğunun altını çizmiştir.

Bu minvalde Çengelköy’de esnafılık yapan Erdoğan Sarı’nın ortağıyla beraber kafenin üst katında otururken televizyonda köprünün tek taraflı olarak trafiğe kapatıldığını gördüğünü ve intihar girişimi olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir. Ancak arkadaşından gelen bir telefonla darbe girişimi haberini aldığını ve Çengelköy karakoluna gittiğini aktarmıştır. Polis karakolunu işgal etmek isteyen biri yüzbaşı 4 askerin havaya ve toplanmaya başlayan halka karşı ateş açmasıyla çatışmaların başladığı vurgulanmıştır. Erdoğan Sarı’nın geceye ve yakalanan darbeci askerlere

²¹⁰ Lacivert Yazı İşleri, “15 Temmuz Kahramanları”, s. 21.

²¹¹ Lacivert Yazı İşleri, a.g.e., s. 22.

dair kalın puntolarla altı çizilmesi gereken kısmı “bu komutanın yüz hatlarını iyi tanıyalım.” ifadesidir. Aynı şeylerin tekrarlanmaması adına unutmamak ve unutturmamak hususu ayrıca vurgulanmıştır.²¹²

Bu noktada değerlendirilecek olan bir diğer anı İtibar Dergisi’nde yayınlanan “*Köprüde Türk Gecesi*”²¹³ dir. Darbe girişimini öğrendiğinde kucağındaki altı aylık oğlunu öpüp koklayan Furkan Çalışkan, sokağa çıktığını ve arkadaşlarıyla beraber köprü’nün Kısıklı çıkışında barikat kurduklarını ve üstlerine yağın mermiler yüzünden asfalta kapandıklarını ifade etmiştir. İsmail Kılıçarlaslan, Bekir Cantemir ve İbrahim Ertan ile beraber olduklarını ve ateş açıldığı sırada birbirlerini kaybettiklerinden bahsetmiştir. Sabaha karşı evine döndüğünde ise Erol Olçok ve oğlu Abdullah Tayyip Olçok’un, Mustafa Cambaz’ın ve Halil Kantarcı’nın şehadet haberini aldığını satırlarına taşırken Türk milletinin cesaretini ve direnişini hainlere karşı sen değil ben Türk askeriyim cümlesini tokat gibi çarpışına işaret ederek durumun hala nihayete ermediğini ve her yerde olduklarını ifade ederek teyakkuzda olmamız gerektiğini hatırlatmıştır.²¹⁴

İtibar Dergisi’nde yayınlanan diğer bir “*Akıldan Geçip İmanla Yürüyenlerin Gecesi*”²¹⁵ başlıklı anıyı da bu kısımda ele almak yerinde olacaktır. Askerin köprüyü kapattığı haberi ile darbe girişiminden haberdar olan Raşit Ulaş, Ankara’dan Mücahit isimli bir arkadaşının araması ve Ankara’daki durumu öğrenmenin vahametiyle neye kızdığını bilmeyerek küfürlerle karışık ağladığını ancak zamanla insanların dışarıya çıkarak direnişe geçtiklerini görerek cesaretlendiğini söylemiştir.²¹⁶

Darbe girişimi gecesi Ümraniye’de olan Ulaş, gelişebilecek aksi bir duruma karşı sivil halkın araçlarını Ümraniye Polis karakolunun önüne çektiğini ve halkın karakolları karargah bellediği, düşmemesi için her türlü savaşı vereceğini ve ölüme yürüyeceğini ifade ederken hükümete karşı yapılan eylemlerde dışarıda olup darbe girişimi gecesinde sesleri çıkmayan kişiler karşısında “onlar biber gazının, copların, tazyikli suyun değil; G3 silahının, Leopard tanklarının, F16’ların ve Skorsky helikopterlerinin karşısına çıktılar meydana. Belki de hayatları boyunca siyaseti

---

²¹² Lacivert Yazı İşleri, a.g.e., s. 26-27.

²¹³ Furkan Çalışkan, “Köprüde Türk Gecesi”, İtibar Dergisi, S. 59, Ağustos 2016, s. 31.

²¹⁴ Furkan Çalışkan, “Köprüde Türk Gecesi”, s. 31-32.

²¹⁵ Raşit Ulaş, “Akıldan Geçip İmanla Yürüyenlerin Gecesi”, İtibar Dergisi, S. 59, Ağustos 2016, s. 40.

²¹⁶ Raşit Ulaş, “Akıldan Geçip İmanla Yürüyenlerin Gecesi”, s. 40.

sandıktan sandığa, çocuğunun ver dediği partiye oy veren, ondan öte siyaseti düşünmeyen kahraman teyzeler çıktı meydana.”²¹⁷ İfadeleriyle Türk milletini yüceltirken sessizliği tercih edenlere iddialı ve imalı bir yorum getirdiği görülmektedir.

2.6. ARAŞTIRMA YAZISI

15 Temmuz’u konu edinen araştırma yazıları gerek darbe girişimini kayıt altına almak gerekse girişim sonrasında yapılması gereken ve yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi açısından oldukça önemlidir. Konu özelinde edebiyat, fikir ve sanat dergilerinde değerlendirmeye tabi tutulacak olan araştırma yazılarında genellikle iki kol üzerinden ilerlediği tespit edilmiştir. İlgili yazılar bu kısımda iki alt başlıkta değerlendirilecektir.

2.6.1. 15 Temmuz Darbe Girişimi Üzerine Tespitler

Türk Edebiyatı Dergisi’nde Alâaddin Karaca tarafından kaleme alınmış olan “*Türk Edebiyatının Darbelerle İmtihani*”²¹⁸ bu konuda dikkati çeken araştırma yazılarından. Alâaddin Karaca’nın sırasıyla İkinci Meşrutiyet, 31 Mart İsyanı, 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart Muhtırası, 12 Eylül 1980 Darbesini öncelikle siyasi açıdan sonrasında ilgili olayların edebiyata yansıyış şekillerine değindiği ve konu hakkındaki tespitleri oldukça önemlidir. ²¹⁹

1908 ile başlayan askeri müdahale ve darbelerin Türk Edebiyatına yansıdığı, bu izlerin literatürü takip ederek ortaya koyulabileceği ancak 1980 darbesine kadar da aydınların ortak bir noktada buluşamadığının altı çizilmiştir.

“60'ta sol, darbeyi destekler, genelde muhafazakâr kesim darbeye şiddetle karşı çıkarken 12 Mart Muhtırası’nda sol, bu kez feryat etmiş, ama genelde sağ edebiyatçılar bu kez suskun kalmayı yeğlemişlerdir. 1980 Eylül’ünde darbeye karşı sağ da sol da "ortak" bir karşı duruş sergilediler denebilir. Ama yine de her kesim, kendi ideolojik zaviyesinden bakmayı yeğlemiştir. Böyle de olsa Türk edebiyatı adına olumlu bir gelişmedir bu!”²²⁰

---

²¹⁷ R. Ulaş, a.g.e., s. 40.

²¹⁸ Alâaddin Karaca, “Türk Edebiyatının Darbelerle İmtihani”, Türk Edebiyatı Dergisi, S. 515, Eylül 2016, s. 20.

²¹⁹ Alâaddin Karaca, “Türk Edebiyatının Darbelerle İmtihani”, s. 20-25.

²²⁰ A. Karaca, a.g.e., s. 25.

15 Temmuz 2016 da bu tavrın yıkılarak halkın birlik olduğu, darbeye dur dediği vurgulanmış ve canı pahasına mücadele veren Türk halkının darbeyi engellediği ifade edilmiştir. Son olarak böylesi bir direnişin edebiyat sanat ve çeşitli alanlara yansması hususunda hamasete yer vermeden edebi, fikri ve estetik kaygıların öncelenerek eserler meydana getirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.²²¹

Mahalle Mektebi Dergisi'nde yayınlanan "15 Temmuz Darbe Girişimine Tarihsel Bir Bakış"²²² başlıklı yazıyı da araştırma yazısı kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Saygın Bedri Gider kaleme aldığı yazıda "Darbelerin İç Mekaniği" başlığı altında toplumların darbeye hazırlanma süreçlerini 1960, 1980 ve 15 Temmuz 2016 örnekleri üzerinden; sosyal, siyasi, ekonomik özellikler ve liderler çerçevesinde benzerlik ve farklılıklara dikkat çekerek irdelemiştir.²²³

İlgili yazıda Tarihsel açıdan darbelerin kökeni ve günümüze kadar seyri hususunda III. Selim döneminden başlanılarak detaylıca incelenmiş ve 15 Temmuz Darbe Girişimi hakkında şu tespitler yapılmıştır:

1. 15 Temmuz darbe girişimi bir günlük bir kalkışma değildir. Oslo görüşmelerinin deşifre edilmesi, gezi olayları, 17-25 Aralık soruşturması, 2014'teki Cumhurbaşkanlığı seçiminde Erdoğan'ın %52 alarak seçimi tek turda kazanması, Doğu illerinde başlayan çatışmalar minvalinde 15 Temmuz darbe girişimi idrak edilmelidir.
2. Diğer darbe ve darbeciler dahil olmak üzere Türkiye 15 Temmuz'u inşa edenlerden daha büyük bir hain görmemiş ve tanımamıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk kez halk yeniden bir araya gelmiş ve ülkenin bekası halk tarafından kontrol altına alınmıştır.
3. 15 Temmuz ile Türk tarihinde yeni bir sayfa yeni bir dönem açılmış ve bu dönemle birlikte daha dikkatli olmanın, devlete sızan darbecilerin temizlenmesi hususu sürecin tekrarlanmaması açısından hayatiyet arz etmektedir.

---

²²¹ A. Karaca, a.g.e., s. 25.

²²² Saygın Bedri Gider, "15 Temmuz Darbe Girişimine Tarihsel Bir Bakış", Mahalle Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s.77.

²²³ Saygın Bedri Gider, "15 Temmuz Darbe Girişimine Tarihsel Bir Bakış", s. 78.

Lacivert Dergi’nde Süleyman Arif Özkurt tarafından kaleme alınan “*Kısa Darbeler Tarihi*”²²⁴ başlıklı araştırma yazısı da 15 Temmuz 2016’ya kadar geçen sürede darbe teşebbüsleri ve Türkiye’nin darbe süreçlerini aktörleri, nedenleri, dış bağlantıları ve sonuçları itibariyle ele alması bakımından önemlidir.

İlgili yazıda sırasıyla Kuleli Vakası, Sultan Abdullaziz’in tahttan indirilmesi, Ali Suavi olayı- Çırağan baskını, 31 Mart Vakası, Bâb-ı Âli baskını, 1960 darbesi, Talay Aydemir Cuntası, 1971 Muhtırası, 1980 darbesi, 28 Şubat ve 27 Nisan E-Muhtırasına değinilmiştir.

İtibar Dergisi’nde Ercan Yıldırım tarafından kaleme alınmış olan “*Darbe Göstergeleri*”²²⁵ isimli yazıda da halk tarafından engellenen darbenin Türk milletini geleceğe taşıyacak olan önemli göstergelerinin olduğuna işaret etmiştir.

Bu minvalde ilk olarak göstergelerden biri belki de en önemlisi olan facetime üzerinde durmuştur. Gençliğin cep telefonu kullanımı üzerinden eleştirildiği dönemde kültürün elektronik cihazlar üzerinden aktarıldığına değinilen kısımda cep telefonlarının yüz yüze görüşme imkânı sağlaması ile iyi kötü birçok şeyi facetime, Skype ve Messenger gibi uygulamalara borçlu olduğumuz vurgulanmıştır. 15 Temmuz gecesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın CNN Türk canlı yayımına facetime ile bağlanarak halkı darbe girişimine karşı sokağa çağırması facetimein aklanmasına ve milletin kaderini değiştiren teknoloji harikası olarak adlandırılmasına imkân sağladığı vurgulanmıştır.²²⁶

İkinci göstergenin ise cepten canlı darbe görüntüleri olduğu ifade edilmiştir. 1960 ve 1980 darbelerinde böyle bir imkânın olmadığı, o dönemleri yaşayanların tank, asker, silah ve darbeciler tarafından yapılan zorbalıkları ancak hatırlayabildiklerine dikkat çekerek 15 Temmuz’da halkın bu göstergeleri kullanarak darbecileri püskürttüğüne dikkat çekilmiştir.²²⁷

Üçüncü göstergeyi tekbir, sala ve bayrak olarak nitelendiren Yıldırım, gerek 15 Temmuz gecesinde gerekse sonrasındaki miting ve demokrasi nöbetlerinde

---

²²⁴ Süleyman Arif Özkurt, “Kısa Darbeler Tarihi”, Lacivert Dergi, S. 27, Eylül 2016, s. 10.

²²⁵ Ercan Yıldırım, “Darbe Göstergeleri”, İtibar Dergisi, S. 60, Eylül 2016, s. 33.

²²⁶ Ercan Yıldırım, “Darbe Göstergeleri”, s. 34.

²²⁷ E. Yıldırım, a.g.e., s. 34-35.

sıklıkla tekrarlanan tekbir, sela ve ellerdeki bayrakların birlik ve beraberliğin harcını kararak millet bağına yapılan çimento gibi olduğuna dikkat çekmiştir.²²⁸

Vatana ihanet eden ve darbe girişiminde bulunanların hainlik kültürü vasfı taşıması, tank durdurma taktikleri, halk ordusu ve sivil militarizm, birbirine silah sıkan kimliklerin kim olduğu hususunun sorgulanması diğer göstergeler olarak belirtilirken milletin varlığının simgelerden daha çok öze ve birlikteliğe dayandığını vurgulayan Ercan cevabın geleceğimizi etkileyeceğini düşündüğü bir soru ile yazısını sonlandırır. “15 Temmuz çözüme sürecinden çıkıp millet olma aşamasına geçmemiz için yeni bir başlangıç olabilir mi?”²²⁹

Yedi İklim Dergisi’nde Osman Bayraktar tarafından kaleme alınan “15 Temmuz: Öncesi ve Sonrası”²³⁰ başlıklı yazıda da darbe girişiminin oluşum süreci, sonuçları ve geleceğe yönelik etkileri incelenmiştir.

Hiçbir darbenin ansızın ortaya çıkmadığını vurgulayan Bayraktar iktidarı ele geçirmeye çalışan kişi ve grupların darbeyi gerçekleştirmeye yönelik ortam ve eylemleri planladıktan sonra meşru bir zemine oturtma çabası içine girdiklerinin altını çizmektedir. Bu minvalde 15 Temmuz darbe girişiminin meşruiyetini oluşturma çabalarının 2013 yılına 17- 25 Aralık sürecine kadar getirilebileceğini ifade etmiştir. Bununla birlikte 1960 ve 1980 darbelerinden farklı olarak 15 Temmuz darbe girişiminin başarısız olmasındaki en büyük etken insanların meydana çıkması ve darbecilere dur demesi olarak görülmüştür.²³¹

Ayrıca yazıda darbe girişimi ya da darbelerin neden olan faktörler ordunun büyüklüğü, değerler uyumsuzluğu, şizofrenik devlet yapısı, darbeyi planlayan iç ve dış aktörler olarak sıralanmıştır. Darbe girişiminin başarısız olması da toplum nezdinde bir öğrenme, bütünleşme, başkanlık, askeri yapının yeniden inşası gibi sonuçları ortaya çıkarması bakımından değerlendirilmiştir. Gerek 15 Temmuz sonrası gerekse benzer durumlarla karşılaşmamak için temelde üç ilke adalet, liyakat, medeniyet eksenli yaklaşım üzerinde titizlikle çalışmalar yapılması gerektiği kanaatindedir.²³²

---

²²⁸ E. Yıldırım, a.g.e., s. 35.

²²⁹ E. Yıldırım, a.g.e., s. 39.

²³⁰ Osman Bayraktar, “15 Temmuz: Öncesi ve Sonrası”, Yedi İklim Dergisi, S. 318, Eylül 2016, s. 26.

²³¹ Osman Bayraktar, “15 Temmuz: Öncesi ve Sonrası”, s. 28.

²³² O. Bayraktar, a.g.e., s. 29-32.

2.6.2. 15 Temmuz'un Medyadaki Yansımaları Üzerine Araştırma Yazıları

Mahalle Mektebi Dergisi'nde yayınlanan "*Balkanların Türkiye Nöbeti*"²³³ isimli yazıda 15 Temmuz darbe girişiminin Balkan medyasına yansması konu edinilmiştir. Darbe girişiminin Üsküp, Gostivar, Kırçova, Ohri gibi şehirlerde yapılan mitinglerle kınandığına ve yapılan mitinglere Türklerin yanı sıra Arnavut, Boşnak, Romanların da katıldığı vurgulanmıştır.²³⁴

Özellikle Balkanlarda yapılan algı operasyonu ve 15 Temmuz darbe girişiminin Makedonya medyasında geniş olarak ele alındığını söyleyen Mehmet Arif, Makedonya'daki muhalif medyanın darbe girişimine karşı okuyucuyu şaşırtan bir tavır sergilediğini ifade etmiş ve basına yansıyan haberlere yazısında yer vermiştir.

"Darbe yanlısı medya organlarında "Korkak Erdoğan", "Demokraside ve diktatörlükte yapılan darbeler arasında fark var", "Darbeyi başaramayan bir ülkeye lanet olsun", "Tebrikler, darısı bizim başımıza", "Korkak Erdoğan telefonla çağrı yaparak halkın arkasına gizlendi", "Türkiye yeni 'Sultanı'na kavuştu", "Erdoğan'ın görünüşteki zaferi", "Erdoğan adım adım mutlak güce yaklaşıyor" vs. ifadeler kullanıldı."²³⁵

Darbe yanlısı haber yapan medya organlarının yanı sıra Makedonya'da Türkçe yayın yapan TIMEBALKAN haber portalı da Türkiye'deki gelişmeleri okuyucularına aktarmış ve darbe girişimini destekleyen haberleri eleştirmiştir.

"Sitede yayınlanan bir analizde Makedonya'nın önemli münevverlerinden Prof. Dr. İsmail Bardhi ile muhalefet medyasının darbeci tutumunu "Türkiye'ye taş atan kimi gazeteci veya analist şarlatanlar hakkında konuşmak israftan öte bir şey değildir" ifadeleriyle eleştirdi."²³⁶

15 Temmuz Darbe girişiminin medyadaki yansımaları üzerine değerlendirilecek olan bir diğer yazı Salim Kokmaz tarafından kaleme alınan ve

²³³ Mehmet Arif, "Balkanların Türkiye Nöbeti", Mahalle Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 91.

²³⁴ Mehmet Arif, "Balkanların Türkiye Nöbeti", s. 91.

²³⁵ M. Arif, a.g.e., s. 92.

²³⁶ M. Arif, a.g.e., s. 92.

Mahalle Mektebi Dergisi'nde yayınlanan "15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası"²³⁷ başlıklı araştırma yazısıdır.

Darbe gecesi Amerikan MSNBC haber kanalı Erdoğan'ın uçağına İstanbul'a iniş izni verilmediğı ve Erdoğan'ın da Almanya'ya sığınma talebinde bulunduğı hakkında haber yaptığı, STRATFOR'un da Twitter hesabından Erdoğan'ın uçak rotasını anlık olarak paylaştığına dikkat çekilmiştir.²³⁸

Darbe girişiminin başarısız olmasından sonra uluslararası medyanın Türkiye'ye karşı yanılıcı ve yanılı tutum içinde haber yapmaya devam ettiğı vurgulanan yazıda İngiliz, Amerikan ve Rus basında çıkan haberlere yer verilmiştir.

Sözgelimi The Independent'ın darbe girişiminin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bir oyunu olduğı ve Türkiye'nin Suriye'ye döndüğüne dair manşet atarak ön sayfasının tamamını 15 Temmuz darbe girişimine ayırdığı görülmektedir. The Guardian'da ise Türkiye'deki darbe girişiminin sonrası baskıcı ve kanlı olacak başlığıyla yayınlanan makalede muhaliflere karşı baskıcı bir politika uygulandığı haberi yapılmıştır.²³⁹

Amerikan medya kuruluşu The Daily Beast Erdoğan'ın Almanya'dan sığınma talebinde bulunduğı iddiasını okuyucularıyla paylaşmıştır. Amerikan Fox News haber kanalında ise Emekli Yarbay Ralph Peters darbecileri iyi ve gerçek vatanseverler olarak tanımlayarak darbe başarılı olursa İslamcılar kaybeder biz başarılı oluruz ifadeleriyle doğrudan doğruya darbecileri desteklemiştir. The Business ise darbe girişimini değerlendirirken Erdoğan'ın mevcut durumu kendi lehine çevirerek gücünü artıracığı yönünde haberler yapmıştır.²⁴⁰

Rus yayın kuruluşu Sputnik darbecilerle mücadele için sokağına dökülen halkı darbeyi kutlayan ve destek verenler şeklinde çarpıtarak servis etmiş ve TRT'de zor kullanılarak okutulan darbe bildirisini de resmi bilgiler olarak yansıtmıştır.²⁴¹

Genel manada Türkiye'deki darbe girişiminin dış basında çarpıtılarak ve yanılış bilgilerle oluşturulan haberlerle özetlendiğı yazıda Batı medyasının darbe girişiminin lideri olan Fetullah Gülen'e de ayrı bir ilgi gösterdiği, kendisi ile

---

²³⁷ Selim Korkmaz, "15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası", Mahalle Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 143.

²³⁸ Selim Korkmaz, "15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası", s. 143.

²³⁹ S. Korkmaz, a.g.e., s. 144.

²⁴⁰ S. Korkmaz, a.g.e., s. 144.

²⁴¹ S. Korkmaz, a.g.e., s. 145.

doğrudan röportajlar yapıldığı ve medya organları vasıtasıyla Gülen'in aklanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Mahalle Mektebi Dergisi'nde yer alan "15 Temmuz Basını ve Alman Medyası"²⁴² başlıklı yazı da Alman basınının 15 Temmuz darbe girişimine bakışı hususunda önem taşımaktadır. İlgili yazıda beş basın organının haberleri yer almaktadır.

Die Welt'in 15, 17 ve 18 Temmuz'daki haberlerine yer verilen yazıda sırasıyla ordunun yönetime el koyduğu ancak Erdoğan hükümetinin bu durumu yalanladığı, Uluslararası basının Türkiye'deki kalkışmayı endişe ile takip etmesine karşın Türkiye'deki gazetecilerin Erdoğan'ın zaferini kutladıkları ve Erdoğan'ın deyim yerinde ise mağdur edebiyatı yaptığı haberlerine yer verilmiştir.

"Die Welt

15.07.2016

Cumhurbaşkanı Erdoğan kendini hala iktidarda görüyor: Türk ordusunun parçaları darbe girişimi başlattı. Ordu Ülkenin iktidarına el koyduğunu iddia ediyor. Erdoğan hükümeti ise bunun aksini söylüyor.

17.07.2016

Erdoğan dokunulmaz oldu: İnsan hakları ve düşünce özgürlüğünün mağlubiyeti: Uluslararası Basın Türkiye'deki Darbe girişimini endişeyle karşıladı. Ancak olay yeri gazeteleri Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın zaferini kutluyor.

18.07.2016

Ebedi kurban Recep Tayyip Erdoğan: 10 yıllardır Erdoğan kendini zulmedilen olarak sahneliyor: Üst tabakanın kurbanı, Ordunun kurbanı ve terör organizasyonlarının kurbanı Şimdi kurbanımı buldu: Türk Demokrasisi."²⁴³

---

²⁴² Fatih Baykal, "15 Temmuz Basını ve Alman Medyası", Mahalle Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s.146.

²⁴³ Fatih Baykal, "15 Temmuz Basını ve Alman Medyası", s. 146.

Der Spiegel Dergisi'nin 23 Temmuz'da yayınladığı dergi kapağında Erdoğan'ın diktatör olarak görüldüğü ve bu minvalde haberler yapıldığı dikkati çekmektedir. Berliner Morgenpost'un ise 17 Temmuz'da yaptığı haberde Erdoğan'ın intikam kampanyası altında ordu ve hukuk alanında temizliğe başladığı haberi yapılmıştır.²⁴⁴

Mahalle Mektebi Dergisi'nde "*Balkanlarda Temmuz ve Sonrası Basında Neler Yazıldı?*"²⁴⁵ başlıklı yazısıyla Balkan medyasının nabzını tutan Mehmet Arif 16-20 Temmuz aralığında Makedonya, Arnavutluk, Üsküp, Ustrumca, Karadağ, Kırçova ve Preşova basınında çıkan haberler derlenmiştir.

Bu minvalde Makedonya basınında Matüsiteb'in (Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği) Türkiye'deki darbe girişimine karşı kınama yayınladığı ve Makedonya'nın bugün de Türk halkı ve Türkiye Devleti'nin destekçisi olduğu görülmektedir. Makedonya Cumhurbaşkanı İvanov'un da Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik yollarla seçilen hükümetini desteklediği ifade edilmiş ve Üsküp'te Büyükelçiliğin önünde "Milli iradeye destek, darbeye hayır" mitinginin yapıldığı vurgulanmıştır.²⁴⁶

Diğer açıdan Makedonya basınında darbe severler tarafından yapılan haberlerin de yapıldığı bilinmektedir. Örneğin; Suad Misini'nin "darbeyi başaramayan ülkeye yazıklar olsun", İvor Mickovski'nin "korkak Erdoğan Telefonla çağrı yaparak halkın arkasına saklandı", Eski Başbakan Vlado Buçkovski'nin "Türkiye yeni sultanına kavuştu" başlıklı köşe yazısı, Nova Makedonia'nın "Erdoğan adım adım mutlak güce yaklaşıyor" başlıklı haber ve yazılarıyla²⁴⁷ darbenin teşebbüs aşamasında kalmasından duydukları rahatsızlık ve darbecilerin yenilgisini Türkiye ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı hedef alarak kamufle etmeye çalıştıkları görülmektedir.

Bunun dışında Üsküp, Ustrumca, Karadağ ve Preşova'da düzenlenen Milli iradeye destek mitingleri ile Karadağ ve Makedonya'da 15 Temmuz şehitleri için Cuma namazına müteakip kılınan gıyabi cenaze namazları da darbe girişimine karşı Türk halkına ve Türk Devleti'ne verilen desteğin göstergesidir.

---

²⁴⁴ F. Baykal, a.g.e., s. 146.

²⁴⁵ Mehmet Arif, "Balkanlarda Temmuz ve Sonrası Basında Neler Yazıldı?", Mahalle Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 147.

²⁴⁶ Mehmet Arif, "Balkanlarda Temmuz ve Sonrası Basında Neler Yazıldı?", s. 147.

²⁴⁷ M. Arif, a.g.e., s. 148.

Mahalle Mektebi Dergisi'nde yer alan ve bu grupta değerlendirilecek olan bir diğer yazı ise Cuma Tanık tarafından kaleme alınan “15 Temmuz Askeri Darbe Girişimi Arap Medyasına Nasıl Yansıdı?”²⁴⁸ başlıklı yazıdır. İlgili yazıda Katar, Mısır, İsrail, Lübnan, Kuveyt ve Suriye gibi ülkelerin 15 Temmuz darbe girişimini ele alan medyadaki haberlere yer verilmiştir.

Bu hususta Mısır basınında Erdoğan'ın darbe girişimini Gülen'i yargılamak için bahane olarak kullandığı ifade edildi. İsrail medyası Erdoğan'ın kontrolü eline almak için darbeyi kendisinin bir komplo olarak planladığı şeklinde haber yapıldığı görülmektedir. Lübnan basınında ise her ne kadar darbe başarısız olsa da Erdoğan'ın tahtının sarsıldığı ve itibarının zedelendiğine dair haberlerin varlığı dikkati çekmektedir.²⁴⁹

Katar medyasında darbe girişimini kınayan yazılarla birlikte Türkiye'nin güvenliği ve istikrarını korumak için atacağı adımlarda destek olacağını duyurmuştur. Kuveyt basınında askeri darbenin halk tarafından bertaraf edildiği ifade edilirken Suriye basınında da Erdoğan'ın darbe girişiminden sonra daha da güçleneceği ve isyancıların başından beri kalkıştıkları hareketin başarılı olacağına inanmadıkları ve darbenin aptallıkla yönetilen bir tiyatrodan ibaret olduğu yönünde haberler yapılmıştır.²⁵⁰

Hece Dergisi'nde yayınlanan “Türkiye’de Darbe Girişimi ve Dış Basının Kofluğusu”²⁵¹ başlıklı yazıyı da bu minvalde değerlendirmek yerinde olacaktır. İlgili yazıda darbe girişimi ve halkın mücadelesinin Batı’daki ana akım medyadaki yansımaları derlenmiştir. Derlenen haberler;

Amerikan NBC News Kanalı muhabiri Kyle Griffin darbe girişimi esnasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya'dan sığınma talebinde bulunduğunu sosyal medyadan duyurduğu, STRATFOR'un Erdoğan'ın uçağının gizli kalması gereken rotasını an be an takipçileriyle paylaştığı, CNN International'ın Erdoğan'ı darbe girişimi esnasında “Türkiye'nin kuşatılmış başkanı” sıfatıyla haber yapması, Roger Cohen'in darbeyi “Erdoğan'ın kurgusu” şeklinde niteleyerek darbenin Fetullah

---

²⁴⁸ Cuma Tanık, “15 Temmuz Askeri Darbe Girişimi Arap Medyasına Nasıl Yansıdı?”, Mahalle Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 150.

²⁴⁹Cuma Tanık, “15 Temmuz Askeri Darbe Girişimi Arap Medyasına Nasıl Yansıdı?”, s. 150.

²⁵⁰ C. Tanık, a.g.e., s. 151.

²⁵¹ Manolya Gürocak, “Türkiye’de Darbe Girişimi ve Dış Basının Kofluğusu”, Hece Dergisi, S. 237, Eylül 2016, s. 73.

Gülen’i suçlama çalışması olduğunu ifade ettiği görülmektedir.²⁵² Bu minvalde New York Times’ın da darbe girişimine bakışı ve attığı başlıklar şu şekildedir:

- “The Counter Coup in Turkey (Türkiye’de Karşı Darbe); "Turkey's Coup That Wasn't (Türkiye'nin Gerçekleşmeyen Darbesi)
- Mr. Erdogan's Reckless Revenge (Sayın Erdoğan'ın Pervasız İntikamı);
- Trump and the Sultan (Trump ve Sultan)
- Turkey Was an Unlikely Victim of an Equally Unlikely Coup (Türkiye, Olasılık Dışı Bir Darbenin Olasılık Dışı Bir Kurbanı Oldu)
- Many Turks Prefer Even Flawed Democracy to Coup (Birçok Türk, Defolu Bir Demokrasiyi Darbeye Tercih Etti)
- Erdogan Triumphs After Coup Attempt, but Turkey's Fate is Unclear (Erdogan Darbe Teşebbüsünden Sonra Zafer Kazandı)”²⁵³

Derlenen haberlerin içerik ve başlıklardan hareketle 15 Temmuz gecesi Türkiye’de yaşananlardan hareketle uzaktan yakından bir alakasının olmadığı, haberlerin çarpıtılarak okuyuculara sunulduğu ve okuyucuyu manüpile etme çabası dikkati çekmektedir.

Hece Dergisi’nde yayınlanan “*Darbeden Direnişe 15 Temmuz ve Türk Basını*”²⁵⁴ isimli yazı da bu grupta diğerler yazılardan farklı olarak Türk basınının nabzını tutması yönünden önemlidir. Söz konusu yazıda seçilen kişilerin köşe yazılarının alıntılındığı görülmektedir. Alıntılardan hareketle köşe yazılarını değerlendirecek olursak;

Ahmet Hakan’ın 16 Temmuz 2016’da Hürriyet Gazetesi’nde yazdığı “Gün Demokrasiden Yana Olma Günüdür” başlıklı köşe yazısında durum muğlak olsa da tavrının net olduğu, en kötü sivil yönetimin bile darbeden daha iyi olduğu ve bu sebeple darbeye karşı olduğu satırlarına yansımıştır.

“İster Paralel olsun ister emir komuta zinciri içinde olsun, ister emir komuta zincirinin dışında olsun...

---

²⁵² Manolya Gürocak, “Türkiye’de Darbe Girişimi ve Dış Basının Kofluğu”, s. 73.

²⁵³ M. Gürocak, a.g.e., s. 74.

²⁵⁴ Âtuf Bedir, “Darbeden Direnişe 15 Temmuz ve Türk Basını”, Hece Dergisi, S. 237, Eylül 2016, s.76.

Askeri darbeye karşıyım.

Darbe, zaten zor durumda olan ülkemize vurulan son darbe olacaktır.

Zaten geriye gittik, daha da geriye gitme tehlikesiyle karşı karşıyayız.

Erdoğan iktidarıyla mücadele, askeri darbeye olmaz.

Mücadele ancak demokratik yollardan olur.

Bir kez daha söylüyorum: Gün demokrasiye sahip çıkma günüdür.

Gün demokrasiden yana olma günüdür”²⁵⁵

Akif Emre'nin 17 Temmuz 2016'da Yeni Şafak Gazetesi'nde yazdığı “Darbeye Direnmenin Sosyolojisi” başlıklı köşe yazısında ortaya çıkan direnme sosyolojisinin devrim, direniş edebiyatını elinin altında tutan seküler kesimi yanılttığını vurgulayan Emre, halk hareketinin ordu-toplum ilişkisinin dinamiklerini değiştirecek ilk adım olarak gördüğü söylenebilir. Akif Emre 15 Temmuz darbe girişiminde halk direnişini gezi olayları ile kıyaslayarak şu şekilde satırlarına yansıtır;

“Modern bireyler olarak Gezi'de "otoriter muhafazakâr iktidara başkaldıran, baskın olarak batıcı, sol seküler kitlenin bu darbe girişiminde sessiz kalması hatta iktidara karşı duyduğu öfke nedeniyle gizli hoşnutluklarını açık etmeleri yadırgatıcı değil.

Meydanlara çıkan bu kitlenin davranış biçimlerine bakıldığında son derece yerli bir duruş sergilendiğini gözlemlemek mümkün: Bu topraklara ait olmanın verdiği bir sükûnet hali.. Kıırp dökmenin, yağmacı öfkenin olmadığı, darbeye yataklık ettiğine inandıkları dernek ve kurumların önünden geçerken saldırganlığın bile olmadığı bir hal. Bu durumun benzerleri ile (mesele gezi) kıyaslandığında davranışlar üzerinden aidiyet, yerlilik gibi bağlayıcı özelliklerin nasıl tezahür ettiği anlaşılır.”²⁵⁶

Cengiz Alğan'ın 18 Temmuz 2016'da kaleme aldığı “15 Temmuz Makarnacı Devrimi” isimli yazısıyla 15 Temmuz halk direnişindeki durumu Gezi olayları ile kıyasladığı görülmektedir. Darbe girişiminde sokağa çıkan kişilerin ellerinde taş, molotof yüzlerinde maske olmadığı sadece Türk bayraklarının olduğuna dikkat

²⁵⁵ Âtîf Bedir, “Darbeden Direnişe 15 Temmuz ve Türk Basını”, s. 77.

²⁵⁶ A. Bedir, a.g.e., s. 77-78.

çekerek Gezi olaylarında Tomalara karşı koyan profillere o gece sokakta rastlayamadığını ancak yıllardır sindirilen, aşağılanan kesimin sokaklarda olduğu ifade edilmiştir.²⁵⁷

Hasan Bülent Kahraman'ın 18 Temmuz'da Sabah Gazetesi'ndeki "1960'tan, 60 Yaşına, Darbe" başlıklı köşe yazısında tarihinde ilk defa siyasetin halkı sokağa davet ettiği ve halkın darbeye karşı sokağa çıktığı böylelikle Türkiye'de demokrasinin yeniden tanımlandığına dikkat çekilmektedir.²⁵⁸

Yusuf Kaplan'ın 17 Temmuz'da Yeni Şafak Gazetesi'ndeki "Halk darbecilere darbe yaptı, destan yazdı" başlıklı köşe yazısında 15 Temmuz gecesi gerçekleştirilen darbe girişimini bir terör hareketi olarak nitelendirdiği görülmektedir. Saldırıya karşı toplum bütün kesimleri, bütün parti ve medyalarıyla birlik olarak darbeyi önlediğini ifade etmiştir. Kaplan asıl işin şimdi başladığına vurgu yaparak bundan sonra yapılması ve dikkat edilmesi gerekenleri şu şekilde sıralamıştır:

"Asıl iş şimdi başlıyor:

Türkiye tetikte olmalı, hainlerin gözünün yaşına bakmamalı! Uurları temizlemeli!

Türkiye, urlarını temizleyecek...

Türkiye'ye tezgâh kurmaya kalkışanlar artık kara kara düşünecek....

Evet, bu halk, 15 Temmuz gecesi destan yazdı: Hiçbir silah gücünün yürek gücünü yenemeyeceğini dünya âleme ispatladı! Bu halkı kimse durduramaz artık! Bu halkın önünde kimse duramaz artık!"²⁵⁹

---

²⁵⁷ A. Bedir, a.g.e., s. 78.

²⁵⁸ A. Bedir, a.g.e., s. 79.

²⁵⁹ A. Bedir, a.g.e., s. 82.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNE FARKLI YAKLAŞIMLAR: TÜRE SİĞMAYANLAR VE BİLİNÇLİ NOKSANLIKLAR

3.1. EDEBİ TÜR DIŞINDA KALAN METİNLERDE 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN İZLEKLERİ

15 Temmuz Darbe Girişiminin edebiyat fikir ve sanat dergilerindeki yansımalarını takip ettiğimiz çalışmamızın ikinci bölümde ele alınan hikâye, röportaj, deneme, anı, söyleşi, makale, araştırma yazısı gibi türler dışında kalan metinlerin mevcut olduğu görülmektedir. Bu metinleri “edebi tür dışında kalan” olarak tasnif etmek uygun görülmüştür. Üçüncü bölümün ilk kısmında bu metinler ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Bu minvalde Cins Dergisi’nde yer alan “*Temmuz Direnişinin İlk 11’i Derin Millet Manifestosu*”²⁶⁰ başlıklı yazı dikkati çekmektedir. Yazıda 15 Temmuz gecesi yaşananların on bir maddede özetlendiği görülmektedir. Ayrıca metinler, spot cümleler ve ilgili fotoğraflarla da desteklenmiştir. Yazıda yer alan spot cümleler şunlardır:

1. “Geri Dönmeye Hazır Olmak!
2. Koltuk Değneklerinden Kanat Yapmak!
3. Poz Değil Post Verenler!
4. Bayburt Bayburt Olalı.. Aziziye Savunması!
5. Sivil Halk Kuvvetleri
6. Darbe Ninnileri Dinlemeden Uyumak!
7. Sahibinin Sesi
8. Öfkemi Tanı!
9. Millet Geldi, No Tantana!
10. Makyajsız Generallerin ve Köpeklerin Gecesi

---

²⁶⁰ “Temmuz Direnişinin İlk 11’i Derin Millet Manifestosu”, Cins Dergisi, S. 11, Ağustos 2016, s. 18.

11. Darbe Çok Güzel, Gelsene!”²⁶¹

Örnekeleyecek olursak; “*Koltuk Değneklerinden Kanat Yapmak*” başlıklı kısımda sırtında bayrak, ellerinde koltuk değnekleri olan ancak sağ bacağı olmayan bir vatandaşın -önünde de yine sırtında bayrak olan tekerlekli sandalyeli bir vatandaş mevcut- fotoğrafı verilmiş ve “Koltuk değnekleri, protez bacaklar ya da tekerlekli sandalye. Uzun bir yürüyüşe engel değil hiçbiri. Öyle ya, ayaklarını toprağına basamasan da vatan. Basanların hatırına!”²⁶² yorumuyla ayakları toprağına basmasa da gönüllerin toprağına düştüğü gecede vatan uğruna meydanlara çıkan kahramanlara vurgu yapılmıştır. Uzun eksikliğinden ziyade asıl engelin gönüllerde ve muhayyiledeki vatan mefhumunun eksikliği olduğu okuyucuya bir kez daha fark ettirilmiştir.

“Poz Değil Post Verenler” başlıklı kısımda da tankın önüne yatan bir kişinin fotoğrafı mevcuttur. Fotoğrafın altındaki yazıdan tankın önüne yatan kişinin isminin Metin Doğan olduğu, kırk yaşında ve üniversite öğrencisi olduğu bilgisi verilmektedir. Kendisinin tankın önünde poz vermediği aksine post serdiği vatan için gözünü kırpmadan canını feda edebileceğine dikkat çekilmiştir. Metin Doğan’ın “Sonra tank hareket etmeye başladı. Ben de tankın sağ paletinin altına yattım. Tam o sırada durdu. O ölüm anını yaşamak için bekledim. Çünkü beni sürekli uyarıyorlardı ve aksi takdirde ateş edeceklerini söylüyorlardı. Tüm hareketimin 5-10 dakika arasında gerçekleştiğini düşünüyorum. Eğer darbeciler başarıya ulaşacak olsalardı, ölmeyi ve o anı görme-meyi çok isterdim. O zaman kendimi mutlu hissedecektim. Tank üzerimden geçseydi 161 kişi gibi şehit olacaktım.”²⁶³ cümlelerine de yer verilmiştir.

“Darbe Ninnileri Dinlemeden Uyumak” başlıklı kısımda ise kartonun üzerinde uyuyan dört çocuk ve üzerlerine yorgan mahiyetinde serilmiş bayrakların olduğu fotoğraf mevcuttur. İçerikte çocukların darbe ninnileri dinlemeden uyuması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ebeveynleri direnişte iken güzel bir Türkiye rüyası

---

²⁶¹ “Temmuz Direnişinin İlk 11’i Derin Millet Manifestosu”, s. 18-19.

²⁶² a.g.e., s. 18.

²⁶³ a.g.e., s. 18.

gören çocukların darbe cunta ve muhtıralara telmihle Eylül, Şubat, Nisan ve Temmuz ninnileri dinlemeden uyumaları gerektiği ifade edilmiştir.²⁶⁴

“Makyajsız Generallerin ve Köpeklerin Gecesi” isimli kısımda da darbe teşebbüsü gecesi yakalanan general ve askerlerin fotoğrafı toplu hatıra fotoğrafı olarak nitelendirilmiş ve eğe başarılı olsalardı bu fotoğrafın daha farklı (üniformalı, makyajlı ve yarı tanrı halde) olacağı vurgulanmıştır. “Boynuna kement atmaya çalıştıkları halk, o kementten bir hamleyle kurtularak yüzlerine doğru fırlattı bu aşağılık girişimlerini. Evet, kahramanca o uğursuz suratlarına geri fırlattılar. Şimdi yüzlerine tükürebilirsiniz. Bu boş bakışları asla unutmayın. Bu boş bakışlar *hesap edilemeyen her şeyin* simgesi çünkü.”²⁶⁵

Bu grupta değerlendirilebilecek bir başka metin de yine Cins Dergisi’nde yer alan “10 Adımda Nasıl Fetullahçı Olunur?”²⁶⁶ başlıklı ironik yazıdır. Yazıda yer alan maddeleri kısaca özetlemek gerekirse;

1. Eğer erkek iseler ince bıyık bırakmalı ve nedensellik bağından bağımsız hareket etmelidirler.
2. Belli bir kalıp ve omurgaya sahip değillerdir. Buldukları kabın şeklini alırlar.
3. Düşüncelerini bir kenara bırakıp liderini sorgulamadan itaat etmelidirler.
4. Hafızaya ihtiyaçları yoktur. Çabuk unutup hiçbir şey olmamış gibi davranmaları gerekmektedir.
5. Kansızlarla aynı sofrada yemek yiyebilmek için sağlam bir mideye ihtiyaçları vardır.
6. Kendi hedef ve menfaatlerini öncelemelidirler.
7. Video ve montaj teknikleriyle yakından ilgilenmeli ve gizli kayıt tekniklerini bilmeleri gerekmektedir.- Her an kaset lazım olabilir-
8. Elde edemediği şeyi yok edebilecek acımasız ve bencil kişiliğe sahip olmalıdırlar.

---

²⁶⁴ a.g.e., s. 19.

²⁶⁵ a.g.e., s. 19.

²⁶⁶ “10 Adımda Nasıl Fetullahçı Olunur?”, Cins Dergisi, S. 11, Ağustos 2016, s. 29.

9. Türkiye'yi dışarıya şikâyet etme hususunda altıncı maddeye bağlı olmalılar.

10. Silah kullanmaktan çekinmemelidirler. Her an millete kurşun sıkabilecek, milletin meclisini bombalayabilecek gözü karalıktta olmalıdırlar.²⁶⁷

15 Temmuz 2016 Cuma gecesinin darbeciler ve darbe düşüncesini destekleyenler için yüz karartıcı, içinde vatan aşkı ile sokağa çıkan ve direnen Türk halkı içinse yüz akı olarak hatırlanacağı vurgulanan “15 Temmuz’un Kırılma Anları”²⁶⁸ isimli yazı da bu grupta değerlendirilmelidir. 15 Temmuz gecesinin seyrini değiştiren, darbenin teşebbüs aşamasında kalmasını sağlayan anlar yedi maddede okuyucuya sunulmuştur.

İlk madde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “Meydanlara İnin” çağrısıdır. Erdoğan’ın Face time üzerinden canlı yayına bağlanarak halkı meydanlara çağırması halkın yaşadığı şoku atlatarak darbecilerin karşısına dikilmesini ve darbenin teşebbüs aşamasında kalmasını sağladı. Yazar en önemli kırılma anının bu madde olduğunun da ayrıca altını çizmiştir.²⁶⁹

İkinci madde şehit Astsubay Ömer Halisdemir’in darbeci Tuğgeneralı alınından vurma hadisesidir. Ömer Halisdemir’in cuntacıların kirlettiği üniformanın onurunu koruduğu ifade edilmiştir.²⁷⁰

Üçüncü madde Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar’ın direnmesidir. Darbeci askerlerin darbe bildirisini imzalatmak için Hulusi Akar’ı rehin almaları ve bildiriye imzalamayan direnen Akar’a yapılan işkence üçüncü kırılma anı olarak görülmüştür.²⁷¹

Dördüncü kırılma anı Milletın TRT’yi darbecilerin işgalinden kurtarmasıdır. TRT’yi işgal ederek zorla darbe bildirisini okutulan spikerin durumunu fark eden halk TRT’ye yürümüş ve TRT darbecilerin elinden alınmıştır. Yazar burada 28 Şubat’ta askerleri destekleyen ajansların o gece düştükleri ironik durumu da ayrıca hatırlatmıştır.

---

²⁶⁷ 10 Adımda Nasıl Fetullahçı Olunur?”, s. 29.

²⁶⁸ “15 Temmuz’un Kırılma Anları”, Cins Dergisi, S. 11, Ağustos 2016, s. 32.

²⁶⁹ “15 Temmuz’un Kırılma Anları”, s. 32.

²⁷⁰ a.g.e., s. 32.

²⁷¹ a.g.e., s. 32.

“Halkın TRT’yi geri almasının ardından, zorla CNN Türk ve Kanal D binalarına giren askerler de haberi alan vatandaşların hızlıca hareket etmesiyle polis tarafından tutuklandı. 28 Şubat Darbesi’nde halkı değil askerleri destekleyen Doğan Medya’nın 15 Temmuz Darbesi’nde bizzat halk tarafından kurtarılması da tarihe ironik bir not olarak geçecek elbette.”²⁷²

Beşinci kırılma anı Denizli’nin beş yüz komandoyu durdurması olarak görülmüştür. Ankara’ya hareket edecek 11. Komando Tugayı’ndan çıkan beş yüz komandoyu taşıyan askeri araçların yolu halkın ve belediyenin araçlarıyla yolun kapatılmasıyla engellenmiştir.²⁷³

Altıncı kırılma anı Ankara Kazan’da F-16’ların görüşünü kapatmak ve uçmalarını engellemek için tarlasındaki mahsulü ateşe veren çiftçi olarak görülmüştür.²⁷⁴

Yedinci ve son kırılma anı ise darbeci hainlerin geri zekalı olması şeklinde ifade edilmiştir. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar planyan darbeci teröristler Direnen Türk halkını hesaba katamamışlardır. “Türk halkını hiç tanımayan elitist ve cemaat yalanına inanacak kadar kör subaylar, direnen 'küçük' grupların ölçüsü konusunda yanılmışlardı. Muhtemelen 60 ve 80 darbelerinin gazete haberlerine bakarak darbeye hazırlanan Fethullahçı teröristler, alçak uçuş yaptıklarında korkup evlerine kaçacak bir halk bekliyorlardı karşılarında. Yahut ateş ettiklerinde boyun eğecek bir halk. Ya da darbe bildirisini ciddiye alacak bir halk. Askeri olarak yaptıkları bütün planları işlemişti ama en önemli gerçeği ıskalamışlardı. Türkiye’yi ve Türk halkını tanımıyorlardı.”²⁷⁵

Cins Dergisi’nde “*O Gece Ne Dediler*”²⁷⁶ başlığı ile 15 Temmuz Darbe girişimi gecesinde meydana gelen on bir olay ve olaylara verilen tepkiler derlenmiştir. Olaylar ve tepkilere örnek olarak;

Atatürk Havalimanı’nda ellerinde silahlarla yolu kapatan askere darbe yaptıklarını ve bunun bir suç olduğu vatandaş tarafından söylenildiğinde askerin

---

²⁷² a.g.e., s. 33.

²⁷³ a.g.e., s. 33.

²⁷⁴ a.g.e., s. 33.

²⁷⁵ a.g.e., s. 33.

²⁷⁶ “O Gece Ne Dediler”, Cins Dergisi, S. 11, Ağustos 2016, s. 41.

cevabı “Ne darbesi ya. Hiçbir şeyden haberiniz yok. Tatbikat yapıyoruz, uzaklaşın buradan”²⁷⁷ olmuştur.

Çengelköy’de darbeci askerlerin rehin alıp silah doğrulttuğu teyzenin cevabı “Seni ben doğurdum ben! Bana silah doğrultamazsın”²⁷⁸ olmuştur.

Boğaziçi Köprüsü’nde kendisine silah doğrultan askere vatandaşın cevabı “O silahı bana ver. O silahın sahibi benim. Ben milletim”²⁷⁹ olmuştur.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan darbecilere karşı halka çağrı yaparken “Biz bu yola kefenimizi giyerek çıktık. Şehadete hazırız”²⁸⁰ ifadelerini kullanmıştır.

Darbeci General Semih Terzi’nin Ömer Halisdemir tarafından vurulmadan önceki son sözleri “Artık komutan benim” olmuştur.

Yaşanan tüm hadise ve hadiseler verilen tepkilerden de anlaşıldığı üzere halk kontrollü eline alarak kendi seçtiği hükümeti ancak yine kendi iradesi ile göndereceğini ve 1960, 1980’lerde olduğu gibi sindirilemeyeceğini bir kez daha göstermiştir.

Mahalle Mektebi Dergisi’nde yayınlanan “15 Temmuz Darbe Girişimi İçin On Beş Not”²⁸¹ başlıklı yazıyı da bu grupta değerlendirmek yerinde olacaktır. Yazar 15 Temmuz Darbe girişimi ile ilgili görüşlerini yaşanan olaylarla birlikte on beş maddede toplayarak okuyucuya aktarmıştır. Bu minvalde;

15 Temmuz darbe girişimine karşı halkın gösterdiği reaksiyonu “Direniş” olarak ifade etmek gerekir.

Bu direnişin soylu ve bir o kadar da insani bir direniş olduğu vurgulanmıştır.

Bu direnişe tiyatro diyenlere aldırış etmemek gerekir çünkü direnişe tiyatro diyenler bu olayı önemsizleştirmeye çalışmaktadırlar.

15 Temmuz’un Türkiye’nin dönüm noktası olması sürecin sağlıklı atlatılmaması yönünde endişeler taşıyan yazar hamasi hareketlerle kraldan çok kralcıların çoğalması hususuna dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Teşebbüsün unutulmaması ve unutturulmaması adına ilgili mekân ve kuruluşlara şehitlerin isimlerinin verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca

---

²⁷⁷ “O Gece Ne Dediler”, s. 41.

²⁷⁸ a.g.e., s. 41.

²⁷⁹ a.g.e., s. 41.

²⁸⁰ a.g.e., s. 41.

²⁸¹ Mustafa Başpınar, “15 Temmuz Darbe Girişimi İçin On Beş Not”, Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 101.

edebiyat, sanat ve müziğin ve bu alanlarda eser icra eden kişilerin sorumluluk alması gerektiğinin altı bilhassa çizilmektedir.²⁸²

Mahalle Mektebi Dergisi'nde Mesude Açıkgöz tarafından kaleme alınan "*Direnış Sözlüğü*"²⁸³ isimli eserde 15 Temmuz darbe girişimiyle birlikte gösterileni ve göstergeleri değışen yirmi kelime yeniden tanımlanmıştır. Bu hususta dikkati çeken kelimeler ve tanımlamaları şunlardır:

"1 Dolar: 1. İşgal girişiminde örgütün kullandığı hiyerarşik sembollerinden, darbe girişiminde bulunan hâkim, savcı, asker ve akademisyenlerin üzerinden çıkan para. 2. İhanet kimliği.

Darbe Girişimi: 1. İhanet girişimi. 2. Türkiye Cumhuriyeti'nin 15 Temmuz 2016 Cuma gecesi. 3. TRT Spikeri Tijen Karaş'a darbeci "Yurtta Sulh Konseyi" tarafından silah zoruyla okutulan bildiri. 4. Akın Öztürk'ün "kameralar karşısına düzgün çıkmak" için Genel Kurmay'ın dış hekiminden tedavisini 1 ay içinde bitirmesini istemesi. 5. CNN'in canlı yayında darbeci askerler tarafından ele geçirilmesi.

Direnış: isim.1. Direnme işi. 2. Yapılan darbele- re, ihtilallere, işgallere karşı canını ortaya koyarak durmak. 3. Başkomutan Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısıyla sokaklara dökülüp, kendilerine doğrultulan namlulara rağmen darbeci tanklara karşı durma cesareti. 4. Yaklaşık bir ay 81 ilin meydanlarında evini, mahremini bekler gibi sabahlara kadar düşmana karşı nöbet tutma hâli. 5. Darbe gecesi kızını da alıp sokağı çıkan 75 yaşındaki Fikriye Temel'in elindeki sopası. 6. Urfalı tantunici ve köfteci vatandaşların tankları durdurmak için üzerlerinden çıkarıp tank egzozlarını kapattıkları gömlekleri. 7. Sakarya Valisi Hüseyin Avni Coş'un yakalanan hainlere karşı bağıırırken ki sesi.

Fethullah Gülen: 1. Terör örgütü lideri.

Fetö: 1. Fethullahçı Terör Örgütü. 2. "Cemaat". 3. Fethullah Gülen'in lideri olduğu, 15 Temmuz'u 16 Temmuz'a bağlayan gece saat 03.00'e planlanan, bazı istihbaratlar nedeniyle saat 21.30-22.00 sularına takdim edilen alçak darbe girişiminin arkasındaki örgüt. 4. Yıllarca Müslümanları, Müslümanlığa düşman olan askeriyeye ve polis akademisine "bizden birileri giriyor çok şükür" diye kandıran ve

²⁸² Mustafa Başpınar, "15 Temmuz Darbe Girişimi İçin On Beş Not", s. 101-102.

²⁸³ Mesude Açıkgöz, "Direnış Sözlüğü", Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s. 125.

aslında "bizden biri" olmayan cemaat. 5. Garibanın çalışkan saf çocuğunu alıp "dershane" adı altında karanlık odalarda militan olarak yetiştiren ve eline silah verip 15 Temmuz gecesi halkın üzerine salan zihniyet. 6. Muhsin Yazıcıoğlu'nun ölümü, Roboski, Hrant Dink Cinayeti gibi olayların planlayıcısı olduğuna dair ipuçları bulunan (örgüt). 7. Fıtratın tersine, Kâfirlere karşı merhametli, müminlere karşı çetin olan² (kimseler). 8. Yıllarca İslamî cemaat olarak bilinip, 28 Şubat'ta Müslümanları sırtından vurmasıyla ve 17-25 Aralık süreciyle ile öyle olmadıkları ve Amerika maşası oldukları ilme'l-yakin, 15 Temmuz gecesi ile de ayne'l-yakin bilinen darbeci çete. 9. KPSS ve üniversite sınav sorularını devletin farklı kademelerindeki üyeleri vasıtasıyla çalıp öğrencilerine dağıtan ve böylece devlet içinde devletleşmeye çalışan paralel yapı. 10. Her türlü haram yemelerinde, ahlaksızlıklarında, kirli emellerinde İslam'ı kullanan ve Müslümanlardan berî olan (kimseler). 10. Yetim kalan şehit çocuklarının, eşlerinin, anne babalarının, Filistin'in, Suriye'nin, Doğu Türkistan'ın, Ankara'nın, İstanbul'un âhı.

İhanet: Ar. isim 1. Hıyanet, hainlik. 2. Evlilikte, sevgide aldatma, sadakatsizlik. 3. Gerektiğinde yardım- da bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme. 4. Darbe girişiminde bulunma. 5. Halkın alın teriyle ve vergisiyle alınan silah ve tankları halka çevirme, savaşta kullanılan en etkili silahlarla, f-16'larla halkın üzerine ateş açmak. 6. Emri altındaki askerle- re "Direnen kalabalık var, doğrudan ateş edilsin" emri vermek. 7. Ekmeğini yediği topraklarda fitne çıkarmak. 8. "Darba kötü bir şey ama... diye başlayan cümle kurmak. 9. Darbeye engel olmaya darbeci General Semih Terzi'yi alnından vurarak başlayan astsubay şehit Ömer Halisdemir'in vücudundan çıkan 30 kurşun. 10. Terörle mücadelede teröristlerle savaşırken "asker katliam yapıyor" deyip, asker gerçekten katliam yaparken halk tarafından darp edildiğinde "askerin kafasını kestiler" yaygarası koparmak. 11. Vatan ve anne sevgisin den mahrum olma durumu. 12. 15 Temmuz gecesi sessizliğe gömülüp, darbe girişiminin başarısız olduğu anlaşılınca ortaya çıkıp darbe karşıtı olmak. 13. Sabaha kadar yüzlerce insanı katledip, teslim olduğunda veya derdest edildiğinde "Bize tatbikat var dediler, bir şeyden haberimiz yok" yalanına sığınmak."²⁸⁴

---

²⁸⁴ Mesude Açıkgöz, "Direniş Sözlüğü", s. 125-127.

Yapılan tanımlamalardan hareketle ihtiyaçlar karşısında ödeme aracı olarak kullanılan paranın ihanetin sembolüne dönüştüğü, darbe girişimi denilince akla TRT ekranında spikere zorla okutulan darbe bildirisinin geldiği, direniş kelimesinin canını hiçe sayarak tanların önüne atlayan geniş şahıs kadrosunu çağrıştırdığı, ihanet kelimesinin 15 Temmuz'un teşebbüs aşamasında kalması ve başarısız olmasıyla ortaya çıkan darbe karşıtlarıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Gösterileni ve göstergeleri değişen kelimeler merkeze alındığında yeni tanımlamaların yapılmasının gerekliliği ortaya konulmuştur.

Mahalle Mektebi Dergisi'nde yayınlanan "*Darbe Kronolojisi*"²⁸⁵ isimli eser de 15 Temmuz Cuma saat 22:00'dan 14 Ağustos Pazar 23:50'ye kadar geçen bir aylık sürede gerçekleşen olayların kronolojik olarak not edilmesi, kayıt altına alınması hususunda önem taşımaktadır. Örnekleme gerekirse;

"15 Temmuz Cuma, 22:00

Genelkurmay Başkanlığı'nda silah sesleri duyuldu ve bir helikopterden halkın üzerine ateş açıldı. Aynı saatlerde İstanbul'da Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüleri bir grup asker tarafından geçişe kapatıldı.

15 Temmuz Cuma, 23:44

Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar'ın bir grup tarafından rehin alındığı açıklandı.

15 Temmuz Cuma, 23:48

TRT yayını karartıldı.

16 Temmuz Cumartesi, 00:13

TRT'yi işgal eden kalkışmacı askerler Yurtta Sulh Konseyi' adına korsan darbe bildirisi okuttu. Cumhurbaşkanlığı kaynaklarınca açıklamanın TSK tarafından yapılmadığını dikkat çekilerek "Korsan bildiridir. Gerekli özenin gösterilmesini rica

---

²⁸⁵ Ali Akçakaya, "Darbe Kronolojisi", Mektebi Dergisi, S. 31, Eylül-Ekim 2016, s.128.

ederiz" denildi. Korsan bildirinin TRT'de okutulmasından bir süre sonra TÜRKSAT TRT'nin yayınlarını kesti.

16 Temmuz Cumartesi, 00:26

Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, CNN TÜRK televizyonuna 3G ile bağlanarak: "Ülkemizin birliği beraberliğine yönelik bu harekete karşı milletçe vereceğimiz güzel bir cevapla bunlar güzel bir ceza alacaktır. Bu ülkeye ait uçağı, helikopteri, tank kullanarak milletin üzerine gelmenin bedelini çok ağır ödeyeceklerdir. Meydanı onlara bırakamayız. Yaptıkları işgali de ortadan kaldıracığımızı inanıyorum. Bu konuda bu kararlılığımızı kimsenin test gücü yetmeyecektir. Milletime de bir çağrı yapıyorum. Milletimizi illerimizin meydanlarına, havalimanlarına davet ediyorum." dedi.²⁸⁶

Lacivert Dergisi'nde yayınlanan "*15 Temmuz'da Neler Öğrendik*"²⁸⁷ isimli yazı konu ile ilgili dikkati çeken bir başka metindir. 15 Temmuz gecesi darbenin durdurulması için denenen farklı yöntemlerin ve insanların tutumlarının anlatıldığı yazıda dikkati çekenler şunlardır:

Tank topu ve f-16 kurşunlarının arasında bile siper alıp bir yandan telefonuyla haber vermeye çalışan diğer taraftan da sıkıntıdan sigara içmeye devam eden bir abiden ve teşebbüs gecesi bacağından vurulan vatandaşın bacağına müdahale ederken sigara içmeye devam etmesine değinildiği ancak bu duruma şaşırılmadığı görülmektedir.²⁸⁸

F-16'ların vatandaşları kurşunladığı anda vatandaşın birinden gelen "Senin o yakıtın nasılsa bitecek!"²⁸⁹ tepkisi aktarılmıştır. Yine F-16'ya levye fırlatmak için bulunduğu binaların çatılarına çıkan ve F-16'ların üzerine atlayarak onları durdurmaya çalışmayı düşünen vatandaşların olduğu aktarılmıştır.

Tankı durdurmak için fanılarını tankın egzozuna sıkıştıranlar, hızlarını alamayıp tankı ısırma çalışmaları, patates çuvaları ile tank durdurmaya çalışan Türk

---

²⁸⁶ a.g.e., s. 125-127.

²⁸⁷ "15 Temmuz'da Neler Öğrendik", Lacivert Dergi, S. 27, Eylül 2016, s. 64.

²⁸⁸ "15 Temmuz'da Neler Öğrendik", s. 64.

²⁸⁹ a.g.e., s. 65.

milleti 15 Temmuz 2016 gecesi “kaçın toma geliyor” terkiğini “koşun tank kaçıyor”a çevirdi.²⁹⁰

3.2. DARBE KÖRLÜĞÜ

15 Temmuz Darbe girişimini konu edinen, konu hususunda kaleme alınan deneme, hikâye, araştırma yazısı ve röportajlarla özel dosyalar hazırlayan edebiyat fikir ve sanat alanındaki süreli yayınlar, ikinci bölümde ve üçüncü bölümün ilk kısmında derinlemesine incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Darbe girişimine karşı sessizliği tercih etmiş olan, kalkışmaya dair herhangi bir ibare ve konuyu bünyesine bilinçli olarak almayan ya da almamayı tercih etmiş, yayın hayatını olağan akışındaymış gibi devam ettiren yahut halkın iradesini hiçe sayarak darbeci zihniyeti meşru kılmaya çalışan deyim yerinde ise “darbe körlüğüne” yakalanan edebiyat, fikir ve sanat dergileri bu kısımda incelenecektir.

Bu minvalde ilk olarak Yapı Kredi Yayınları tarafından iki ayda bir yayınlanan *Kitap-lık Dergisi*’ni değerlendirmek yerinde olacaktır. Temmuz -Ağustos 2016’da çıkan 186. Sayıda²⁹¹ “Modern Afrika Edebiyatı”nı dönemler, temalar ve yönelimler bakımından dosya konusu edinen derginin ne giriş yazısında ne de içeriğindeki diğer yazılarda 15 Temmuz darbe girişime dair bir söylemin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Eylül- Ekim 2016’da yayınlanan 187. Sayıda²⁹² da “Bugünün Yazarları: İlhan Durusel” dosyası hazırlandığı, önceki sayıdaki aynı tavır ve tutumun devam ettirildiği, içerikte 15 Temmuz’a dair herhangi bir ibarenin dolaylı olarak bile bulunmadığı fark edilmektedir.

Kasım- Aralık 2016’da yayınlanan 188. Sayıda²⁹³ ise “Sansür: Yasaklama, Denetleme ve Toplatma” dosyası ile okurlarını selamlayan *Kitap-lık Dergisi*’nde Robert Darnton’un “Sansür Edebiyatı Nasıl Şekillendirir?”, Sevgül Sönmez’in “Sansürü Aşma Yolları”, Deniz Aktan Küçük’ün “Servet-i Fünun, Sansür ve Ötesi”, Hande Sonsöz’ün “Sesi Kısılan Bir Tür: Roman”, Yalçın Armağan’ın “Modernist

---

²⁹⁰ a.g.e., s. 65.

²⁹¹ *Kitap-lık Dergisi*, S. 186, Temmuz- Ağustos 2016.

²⁹² *Kitap-lık Dergisi*, S. 187, Eylül- Ekim 2016.

²⁹³ *Kitap-lık Dergisi*, S. 188, Kasım- Aralık 2016.

Şiir ve Sansür” gibi yazıları dikkati çekerken darbe girişimine dair herhangi bir yazının bulunmadığı ve sessizliği tercih ettiği görülmektedir.

Darbe girişimine karşı sessiz kalmayı tercih eden ve olağan akış içerisinde yayın hayatına devam eden Kitap-lık Dergisi'nin Kasım- Aralık 2016'da dosya konusu yaptığı sansür meselesini manidar bularak darbe, darbeyi gerçekleştiren ve destekleyenleri de sansürlediğini düşünmekteyiz.

Üç ayda bir okurlarıyla buluşan *Doğu Batı* Dergisi'nin Ağustos, Eylül, Ekim 2016'da yayınlanan 78. Sayısında “Devrimler I” başlıklı dosya hazırladığı görülmektedir. Hazırlanan dosyada Armağan Öztürk'ün “Devrimlere Dair”, Saime Tuğrul'un “Devrim için Ölmek”, Ahu Tunçel'in “Amerikan Devrimi” başlıklı yazıları dikkati çekmekte olup ne derginin önsözünde ne de dergide yer alan herhangi bir yazıda 15 Temmuz darbe girişimine değinilmediği görülmektedir.²⁹⁴

Derginin 79. Sayısında dosya konusunun “Devrimler 2” başlığı altında devam ettirildiğini ancak yine de dergide 15 Temmuz darbe girişimine dair bir veri bulunmadığı tespit edilmiştir. Sözgelimi *Doğu Batı* Dergisi'nin ilgili ay ve sayılarda devrimleri iki cilt olarak ele alması yerinde bir söylem olarak nitelenebilecekken 15 Temmuz'u görmemesi düşündürücüdür.²⁹⁵

Yasak Meyve Dergisi'nin Eylül- Ekim 2016'da yayınlanan 82. Sayısında 15 Temmuz Darbe girişimine yalnızca bir yazıda değindiği görülmektedir. Sabit Kemal Bayıldırın tarafından kaleme alınan yazıda Hilmi Yavuz'un gözaltına alınması ve İslamcılık- demokratlık- entelektüellik çerçevesinde değerlendirmeler dikkati çekmektedir. Bayıldırın ilgili yazıda Hilmi Yavuz'un darbe ve darbecilerle bir ilgi ve ilişkisinin olmadığı ve Yavuz'un İslamcı- demokrat bir kişiliğe sahip olduğu vurgulanmıştır. *Yasak Meyve* Dergisi'nin Kasım- Aralık 2016 sayısında yine darbe girişimi hususunda bir materyal bulunmamaktadır. Bu minvalde dergide darbeye karşı net bir tavır -destek yahut red- sergilenmediği hususunun altı çizilmelidir.²⁹⁶

---

²⁹⁴ *Doğu Batı* Dergisi, S. 78, Ağustos-Eylül-Ekim 2016.

²⁹⁵ *Doğu Batı* Dergisi, S. 79, Kasım- Aralık- Ocak 2017.

^w, Erişim Tarihi: 10.12.2022

Genel Yayın Yönetmenliğini Semih Gümüş'ün yaptığı iki ayda bir yayınlanan *Notos Öykü Dergisi*'ne bakmak yerinde olacaktır. *Notos Öykü Dergisi*'nin Ağustos- Eylül 2016 tarihli 59. Sayısında²⁹⁷ eleştiri dosyasının oluşturulduğu ve kapağındaki “Edebiyat Nasıl Okunur?” sorusu dikkati çekmektedir. Ne editör bölümünde ne de içerikte 15 Temmuz Darbe girişimine dair bir yazının yer almadığı tespit edilmiştir.

Ekim- Kasım 2016'da 60. Sayısı ile okurlarını selamlayan *Notos Öykü Dergisi*'nin “Halid Ziya Uşaklıgil” dosyasına yer verdiği görülmektedir.²⁹⁸ “Yaşadığımız Yer” başlığı ile Semih Gümüş tarafından kaleme alınan editör yazısının ara satırlarında ise Türkiye’de yaşanan çatışmaların bir gün çözülebileceğine inanmakta güçlük çektiğini, karamsarlığını “suları kirlenmiş, havası zehirli, ekmeği tuzlu, bulanık bir gökyüzü altında” yaşadığını ifade ederken Özgür Gündem Gazetesi yazarlarından Aslı Erdoğan ve Necmiye Alpay’ın 15 Temmuz sonrasında tutuklanmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirdiği satırlara rastlanmaktadır.²⁹⁹

“Aslı Erdoğan ve Necmiye Alpay düşünüyorum. İki yaratıcı yazarın taş duvarların ardına atılması insan olan herkesin gururunu kırar. Oysa yazarların özgürlüğü için tek sözü, adı sanı olmayan yazarların da bulunduğu bir ülkede yaşıyoruz. Olup bitenler karşısında tüyleri diken diken olmayanlardan gitgide uzaklaştığımı görüyorum. Hissettiklerim canımı sıkıyor.”³⁰⁰

Susup düşündüğümüz zamanların sonsuza kadar sürmeyeceğini bildiğini ifade eden Semih Gümüş okuyucunun bir sonraki sayıda konu hakkında suya sabuna değinen bir iki yazı ile karşılaşılabilceğinin sinyallerini vermektedir.

Derginin Aralık- Ocak 2017’de yayınlanan 61. Sayısının “Edebiyat Ne İşe Yarar?” mottosuyla dosya oluşturduğu görülmektedir. Semih Gümüş tarafından kaleme alınan “Belleği Olsa” başlıklı editör yazısında Necmiye Alpay ve Aslı Erdoğan’ın fotoğraflarının verildiği ancak isimlerinin zikredilmediği ve toplumun belleğini yitirdiğini, belleğin ancak edebiyatla tamamlanabileceğinden söz edilirken

---

²⁹⁷ *Notos Öykü*, S. 59, Ağustos- Eylül 2016.

²⁹⁸ *Notos Öykü*, S. 60, Ekim Kasım 2016.

²⁹⁹ Semih Gümüş, “Yaşadığımız Yer”, *Notos Öykü*, S. 60, Ekim- Kasım 2016, s. 2.

³⁰⁰ Semih Gümüş, “Yaşadığımız Yer”, s. 2.

dolaylı olarak 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında teneffüs edilen havadan bahsedildiği dikkati çekmektedir.³⁰¹

Bu bağlamda ülkeyi ürkütücü, akıldışı, olarak gören Semih Gümüş'ün sorunlardan, baskılardan, şiddet ve ölümlerden, hapishanelerden söz edilmeyen günlerin gelip gelmeyeceği hususunda tereddütlü olduğu görülürken 15 Temmuz sonrası oluşan ortama yönelik eleştirilerini sıralarken darbeyi yapanlara veya darbenin getirdiği acılara yönelik yorumlara rastlanmamaktadır.³⁰²

Aynı sayıda Semih Gümüş'ün Latife Tekin ile yaptığı söyleşide sorduğu “Peki şu anda içinde yaşadığımız bu ülkenin felaketi, yazar olarak seni nasıl etkiliyor?” sorusuna Latife Tekin'in 15 Temmuz'a verdiği tepki ve 12 Eylül'de yaşadığı duygular ile kaçış noktalarını kıyaslayarak verdiği cevap tekrar tekrar okunmalıdır.

15 Temmuz'a karşı tepkisini Türk milleti ile aynı şekilde “dışarı çıkararak” gösterdiğini ifade eden Latife Tekin'in Türk milletinden farklı olarak 15 Temmuz'un hemen ertesinde yoksulların yaşadığı bir bölgeye giderek beş gün boyunca onlarla kaldığını ve yuvaya dönmek hissiyatıyla fakir, garip, soluğu kesilmiş, yaşam mücadelesi veren insanlarla ilgili bir vicdan oluşturması gerektiğini düşünerek ortaya bir metin çıkarma amacıyla hareket ettiğini ifade etmiştir. 12 Eylül sonrası yaptığı gibi yenilgi duygusunu kabullenmek ve içselleştirmek adına anneye kaçış yani eve dönüşün 2016'da kaçabileceği bir anne olmayışından dolayı yoksulların yanına kaçtığı ve onları evi gibi gördüğünden bahsetmiştir.³⁰³

Satırlarda Servet-i Fünun dönemi aydınında görülen kaçış ve anne rahmine dönmek, anneye sığınmanın farklı bir versiyonunun Latife Tekin'de yine farklı bir amaç ile tekrarlandığı görülmekte olup bir o kadar küçük yoksul ve ait hissettiği yeri sığınak olarak kullanma refleksinin yanında unuttuğu bir mesele mevcut. Kendisinin yaşadığı hadiseyi içselleştirmek için sığındığı halk bizzat 15 Temmuz gecesi canı pahasına direnerek, darbecilere Türkiye'yi dar ederek unutulmayacak ve unutturulmayacak bir destanın parçası olmuştur.

---

³⁰¹Semih Gümüş, “Belleği Olsa”, Notos Öykü, S. 61, Aralık 2016- Ocak 2017, s. 2.

³⁰² Semih Gümüş, “Belleği Olsa”, s. 2.

³⁰³ Semih Gümüş, “Durup Dururken Yazamıyor İnsan”, Notos Öykü, S. 61, Aralık 2016- Ocak 2017, s. 64- 65.

Yaşar Nabi Nayır'ın kurucusu olduğu, 1933'ten günümüze kadar yayın hayatını sürdüren, başta on beş günlük periyodlarla sonrasında aylık olarak yayınlanan Varlık Dergisi'nin Eylül 2016'da okurları ile buluşan 1308. Sayısı derginin 15 Temmuz darbe girişimi karşısındaki tutumunu idrak etmek noktasında önemlidir. İlgili sayıda “Olağanüstü Koşullarda Edebiyat ve Sanat” dosyası hazırlanmıştır. Enver Ercan'ın “Sunu” başlıklı yazısında başarısız darbe girişiminin yankılarının hala sürdüğünü, yeni bilgiler ışığında bu yankıların daha da devam edeceğini, toplumda olağanüstü bir sürece geçildiği için de Eylül 2016'da çıkan 1308. Sayıda “Olağanüstü Koşullarda Edebiyat ve Sanat” dosyası yapılmasını uygun gördüklerini ifade etmiştir. Dergide kendisinin *herkesin bildiği sır* olarak nitelediği Cemaat-AKP ilişkisi ve buradaki kendi tabiri ile *sistemli körlüğün* de irdelenecek olduğuna değinerek FETÖ'cü adı altında bir cadı avının başlamasından çekindiklerini ifade etmiştir.³⁰⁴

Bu minvalde Varlık Dergisi'nde 15 Temmuz'a ve faillerine dair “Sunu” hariç üç yazı daha bulunmakta olup. Bu yazıları inceleyerek derginin 15 Temmuz'a bakışı değerlendirilmelidir.

Selçuk Orhan “İnsan Olmak Krizi Karşısında Edebiyat” başlıklı yazısında 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişiminin temellerinin yarım yüzyıla dayanan bir arka planının olduğu ve kırk elli yıl önce yurtlar, evler, dersane ve okullarla beraber özellikle Özal, Ecevit ve AKP döneminde yerleştiği vurgulanmıştır. Selçuk Orhan, 15 Temmuz'da meydanları dolduran insanların çocuklarının cemaat dershanelerine yazdırıldıklarını, esnafın işini büyütme için cemaate yaklaştığı ve bürokrasinin de cemaatle uzlaşarak yol aldığını ifade etmiştir.³⁰⁵

Cemaat ve edebiyat üzerine yoğunlaşan yazıda cemaatin yazılı ve sözlü olarak sunduğu edebiyatın bayağı olduğu, fantezi ve arabesk karışımından meydana geldiği Fetullah Gülen'in kitaplarındaki içeriğin de bu düzeyde olduğu ve Gülen'in yazdığı şiirlerle Necip Fazıl'a özendiği ancak kötü bir taklitten öteye gidemediği vurgulanmıştır. Cemaatin hiçbir zaman edebiyatçı yetiştirmediğini söyleyen Orhan,

---

³⁰⁴ Enver Ercan, “Sunu”, Varlık Dergisi, S. 1308, Eylül 2016, s. 4.

³⁰⁵ Selçuk Orhan, “İnsan Olmak Krizi Karşısında Edebiyat”, Varlık Dergisi, S. 1308, Eylül 2016, s. 7-8.

cemaat yahut benzer oluşumlar karşısında dirençli bir bireyselleşmenin sağlanmasının ancak edebiyat ve sanat ile mümkün olabileceğinin altını çizmiştir.³⁰⁶

Dergide Şeref Birsnel'in "Zor Zamanlarda Edebiyat" başlıklı yazısında 15 Temmuz yahut darbe girişimi, cemaat gibi kelimeler geçmese de yazının dolaylı olarak günümüze bağlandığı fark edilmektedir. Sanat ve edebiyatın zor zamanlarda geliştiğine vurgu yapılan yazıda II. Abdulhamit döneminden başlayarak günümüze kadar karşılaşılan olağanüstü dönemler, bu dönemlerde yazarlara tepkiler ve yazarların reaksiyonları anlatılmıştır. Yazısını yine zor zamanlardan geçtiğimiz ifadesiyle -15 Temmuz'a dolaylı bir gönderme- sonlandırmıştır.³⁰⁷

Korkmaz Alemdar'ın "Kim Kime Ne Anlatacak" isimli yazısında da 15 Temmuz darbe girişiminin arkasında olan grubun net olduğu ve Amerika'ya hizmet eden FETÖ tarafından gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.³⁰⁸

15 Temmuz'un kimin bayramı olacağını henüz tahmin edemediğini vurgulayan Alemdar, ironik bir dil ile Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin daldıkları uykudan uyanma fırsatı geçtiğini ve Amerika'nın kendi yurttaşları olan Fetullah Gülen'in kalkışmadaki payından haberleri olmadığını ironik bir dille aktarmıştır.³⁰⁹

Ortada abartılacak bir durum olmadığını ifade eden Alemdar, uçurumun kenarından kıl payı dönüldüğünü, dindarları dost zannedenlerin "dinsizler" sayesinde paçayı kurtardıkları gerçeğini kabullenmek gerektiğini vurgulamaktadır.³¹⁰

---

³⁰⁶ Selçuk Orhan, "İnsan Olmak Krizi Karşısında Edebiyat", s. 11-12.

³⁰⁷ Şeref Birsnel, "Zor Zamanda Dil ve Edebiyat", Varlık Dergisi, S. 1308, Eylül 2016, s. 13-16.

³⁰⁸ Korkmaz Alemdar, "Kim Kime Ne Anlatacak", Varlık Dergisi, S. 1308, Eylül 2016, s. 18.

³⁰⁹ Korkmaz Alemdar, "Kim Kime Ne Anlatacak", s. 18.

³¹⁰ K. Alemdar, a.g.e., s. 19.

SONUÇ

15 Temmuz darbe girişiminin edebiyat, sanat ve düşünce dergilerindeki yansımalarını konu alan çalışma minvalinde taranan dergilerin ilgili sayıları özelinde hikâye, deneme, anı, araştırma yazısı, röportaj ve bu türlerin dışında kalan yazıların mevcut olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen hikâyelerin 15 Temmuz kahramanlarını konu edinen hikâyeler, darbe girişimini konu edinen hikâyeler ve kalkışmaya karşı duyarsız kalan yahut kalkışmaya destek veren karakterleri konu edinen hikâyeler olarak üç alt başlıkta ilerlediği saptanmıştır. 15 Temmuz kahramanlarını konu edinen hikâyelerde özellikle Ömer Halisdemir, Mustafa Cambaz ve Halil Kantarcı'nın öne çıktığı görülmekle birlikte az sayıda olsa da ismi meçhul kahramanların hikâyeleri de mevcuttur. Darbe girişimini konu edinen hikâyelerde ise genel anlamda 15 Temmuz gecesinde yaşananlar, halkın direnişi ve darbecilerin halk karşısındaki tavrının anlatıldığı fark edilmektedir. Hikâye bahsinde kalkışmayı destekleyen yahut kalkışmaya karşı duyarsız kalan kahramanların anlatıldığı hikâyelerin bakış açısını farklılaştırma ve tezatlık oluşturma noktaları merkeze alınarak ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu hususta kahramanların kalkışmaya destek verme durumları hareketin içinde olmalarına, eylemsiz kalma durumları da psikolojik rahatsızlık yahut kişisel düşünce dünyalarına bağlandığı sonucuna varılmıştır.

Dergilerde yayınlanan denemelerin ise yazar odaklı, halkın mücadelesine odaklanan ve siyasi fikirler odaklı olmak üzere üç kolda ilerlediği fark edilmiştir. Bu kısımda siyasi fikirler ekseninde şekillenen denemelerin ön plana çıktığı saptanmıştır. Siyasi fikirler merkezli denemelerde özellikle 15 Temmuz darbe girişiminin diğer darbe girişimi, darbe dönemleri, muhtıra ve cuntalarla kıyaslanarak benzerlik ve farklılıkların ortaya konulduğu görülmüştür. Siyasi fikirler etrafında şekillenen denemelerde mevcut durumun idraki ve geleceğe dönük yeni girişimlere karşı teyakkuza olmaya dair tavsiye ve tedbirlerin mevcut olduğu görülmüştür.

Araştırma yazılarında ise gecenin seyrini takip etmek noktasında 15 Temmuz darbe girişiminin ulusal ve uluslararası basın ve medyadaki yansımalarına dair pek çok yazının mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu hususta Mahalle Mektebi, Lacivert ve Hece dergilerindeki içeriklerin diğer dergilere oranla daha fazla olduğunun altı çizilmelidir.

Edebi tür dışında sınıflandırılan metinlerin ise genellikle darbe girişiminde bulunan ya da kalkışmaya karşı halkın nabzını yoklayan, milletin tepkisini konu edinen metinler olduğu saptanmıştır. Bu metinlerin Lacivert, Cins ve Mahalle Mektebi dergilerinde oldukça fazla olduğu fark edilmiştir.

Son olarak Kitap-lık, Doğu Batı ve Yasak Meyve gibi dergilerin 15 Temmuz darbe girişimine ne metin ne de dosya konusu olarak yer vermediği darbeye karşı sessiz kalmayı tercih ettiği yahut körlük yaşadığı görülmektedir. Notos Öykü Dergisi'nin ise editör yazısı ve Latife Tekin ile yapılan röportajda sorulan ilgili soru haricinde darbe girişimine dair herhangi bir içerik sunmadığı tespit edilmiştir. Editör yazılarında da 15 Temmuz darbe girişimine telmihle -doğrudan geçmiyor- Semih Gümüş'ün Aslı Erdoğan ve Necmi Alpay'ın hapiste olmasına tepkisi söz konusudur.

Varlık Dergisi'nde ise durum bir noktada farklıdır. Darbe girişimi ironik bir dille de olsa kabullenilmiş ancak ilgili yazılarda müsebbibi iktidar olarak görülmüştür.

Netice itibariyle; 15 Temmuz darbe girişimi edebiyat sanat ve düşünce dergilerinde geniş yankı bulmuş -her ne kadar bir karşı duruş olarak sessiz kalanlar yahut suçlu arayanlar mevcut olsa da- gerek özel sayılarla gerek dosya konularıyla gerekse hali hazırda çıkarılan sayılarda hikâye, deneme, röportaj, anı, araştırma yazısı gibi türlerle işlendiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede 15 Temmuz üzerine yapılan çalışmaların azlığı görülmüş ve ilgili edebi çalışmaların çoğaltılması kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Abasıyanık, Sait Faik.** (2001). Bütün Eserleri: 6. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Ahmad, Feroz.** (2015). Modern Türkiye'nin Oluşumu. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmad, Feroz.** (2019). Bir Kimlik Peşinde Türkiye. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akay, Hasan.** (2015). Tevfik Fikret. İstanbul: Şule Yayınları.
- Alver, Köksal.** (2004). "Edebiyatın Sosyolojik İmkânı", Edebiyat Sosyolojisi. (Der.) Köksal Alver. Ankara: Hece Yayınları.
- Alver, Köksal.** (2019). "Edebiyat Nedir?", Edebiyat Sosyolojisi içinde. Editör: Köksal Alver. İstanbul: İz Yayınları.
- Alver, Köksal.** (2019). "Edebiyat Sosyolojisi ve Hayat", Edebiyat Sosyolojisi içinde. Editör: Köksal Alver. İstanbul: İz Yayınları.
- Andı, Fatih.** (2018). Akrebi Kuyruğundan Tutmak. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Aytaç, Gürsel.** (1999). Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler. Ankara:
- Barthes, Roland.** (1988). Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş. Çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Belge, Murat.** (2009). Sanat ve Edebiyat Yazıları. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Belge, Murat.** (2020). Edebiyat Üstüne Yazılar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berelson Bernard- Steiner Gary A.** (1964). Human Behavior Harcourt. New York: Brace and World Inc
- Berman, Marshall.** (2019). Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bozkurt, Veysel.** (2009). Değişen Dünyada Sosyoloji. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Camus, Albert.** (1969). Denemeler. Çev. Vedat Günyol- Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Can Yayınları.
- Culler, Jonathan.** (2007). Yazın Kuramı. Çev. Hakan Gür. Ankara: Dost Kitabevi.

- Ecevit, Yıldız.** (2009). Türk Romanında Postmodernist Açılımlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gadamer, Hans Georg.** (2002). "Felsefe ve Edebiyat". Edebiyat Nedir (Hans-Georg Gadamer&Helmut Kuhn&Friedrich Nietzsche) içinde. Çev. Ş. Çoraklı-A. Sarı. Erzurum: Babil Yayınları.
- Gingsberg M.** (1956). Factors in Social Change, Third Works Congress of Sociology. London: International Sociological Assucition.
- Guénon, Rene.** (2019). Modern Dünyanın Bunalımı. Çev. Mahmut Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güler, Turan.** (2018). "15 Temmuz'un Türk Edebiyatı Dergilerine Yansıması". 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye-Uluslararası Sempozyumu (24-26 Mayıs 2017). ed. Fethi Ahmet Polat-Celal Öney. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gürbilek, Nurdan.** (2001). Vitrinde Yaşamak. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hâşim, Ahmet.** (2011). Gurebâhâne-i Laklakân. İstanbul: Şule Yayınları.
- Heidegger, Martin.** (2007). Sanat Eserinin Kökeni. Çev. Fatih Tepebaşı. Ankara: De Ki Sanat Yayınları.
- Hughes, H. Suart.** (1985). Toplum ve Bilinç. Çev. Güzin Özkan. İstanbul: Metis Yayınları.
- İnam, Ahmet.** (2003). Edebiyatını Yitirmiş Edebiyat: Edebiyatın Edebi Yatık Mı?. Doğu Batı Dergisi. S. 22.
- Kaplan, Mehmet.** (1987). "Halid Ziya Uşaklıgil" Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Mehmet.** (2001). Kültür ve Dil. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, Ramazan.** (2016). "Sunuş". Uluslararası Toplum ve Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (Bartın Üniversitesi, 28-30 Nisan 2016). Editör: Hacı İbrahim Delice. s.13, Ankara: Bartın Üniversitesi Yayınları.
- Karaca, Alaattin.** (2016). "Darbeler ve Türk Edebiyatı". Üsküdar Kültür Sanat ve Medeniyet Dergisi. İstanbul: sy.3.
- Karadeniz, Abdurrahim.** (2011). Ayrıntı Ya Da Hiç. İstanbul: Hece Yayınları.
- Karpat, Kemal.** (2015). Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset, İstanbul: Timaş Yayınları.

- Karpat, Kemal.** (2019). Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kısakürek, Necip Fazıl.** (2017). İhtilâl. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kongar, Emre.** (2010). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Meriç, Cemil.** (2003). Mağaradakiler. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, Cemil.** (2004). Bu Ülke. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, Cemil.** (2008). Işık Doğudan Gelir. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, Berna.** (2007). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3 Sevgi Soysal'dan Bilge Karasu'ya. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okay, Orhan.** (2018). Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Oktay, Ahmet.** (2004). "1980 Sonrası Romanı Üzerine Birkaç Önvarsayım". Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı içinde. nr. 90/91/92. İstanbul: Hece Yayınları.
- Özel, İsmet.** (2003). Cuma Mektupları 10. İstanbul: Şule Yayınları.
- Samsakçı, Mehmet.** (2021). Siyaset ve Roman. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Sazyek, Hakan.** (1993). "II. Meşrutiyet'in İlânı ve Şiirimizdeki Yankısı". Türkoloji Dergisi. sy. 1, c. 11.
- Stendhal.** (2017). Kırmızı ve Siyah. Çev. Bertan Onaran. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stevick, Philip.** (2004). Roman Teorisi. Çev. S. Kantarcıoğlu. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şakar, Cemal.** (2018). Kırk Soruda Türk Öyküsü. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Şerefoğlu, Zeynep Kevser.** (2013). "Özü Yüzden Okumak: Büyük Doğu'nun Dergi Kapakları Sempozyumu". FSM İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, S.2.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi.** (2016). XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi.** (2017). Beş Şehir, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taşdelen, Vefa.** (2019). "Yazmak Eylemi". Edebiyat Sosyolojisi içinde. Editör: Köksal Alver. İstanbul: İz Yayınları.

Tezcan, Mahmut. (1998). Toplumsal Değişme ve Eğitim. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Touraine, Alain. (2002). Modernliğin Eleştirisi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ülken, Hilmi Ziya. (1969). Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul: M.E.B. Yayınları.

Wellek René- Warren Austin. (2019). Edebiyat Teorisi. Çev. Ö. Faruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Yıldırım, Ercan. (2011). Modern Türk'ün Hikâyesi. Ankara: Elips Kitap.

İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 19.10.2022

<https://www.yenisafak.com/arsiv/2002/eylul/12/rozdenoren.html> Erişim tarihi: 19.10.2022

<https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-132-nisan-2000/2325/romanda-12-mart-suretlere-ve-68-kusagi/3278> Erişim tarihi: 20.10.2022

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161227-2.pdf>, Erişim Tarihi: 10.11.2022

<https://15temmuzsehitleri.com/tr/sehitlerimiz-111>, Erişim Tarihi: 10.11.2022

<https://ayvakti.net/?p=3170>, Erişim Tarihi: 12.11.2022.

<https://ayvakti.net/?p=3168>, Erişim Tarihi: 12.11.2022

<https://ayvakti.net/?p=3167>, Erişim Tarihi: 17.11.2022

Edebiyat, Sanat ve Düşünce Dergileri

Türk Edebiyatı Dergisi, S. 515, Eylül 2016

Ay Vakti, S. 164, Ağustos 2016

Bûtimar, S. 2, Sonbahar 2016

Hece Dergisi, S. 237, Eylül 2016

Hece Dergisi, S. 238, Ekim 2016

Fayrap, S. 88, Eylül 2016

Dil ve Edebiyat, S. 92, Ağustos 2016

İtibar, S. 59, Ağustos 2016

İtibar, S. 60, Eylül 2016
Dergâh, S. 319, Eylül 2016
Notos Öykü, S. 61, Aralık 2016- Ocak 2017
Varlık Dergisi, S. 1308, Eylül 2016
Temmuz Dergisi, S. 1, Ağustos 2016
Kitap-lık, S. 186, Temmuz- Ağustos 2016
Cins, S. 11, Ağustos 2016
Nihayet, S. 20, Ağustos 2016
Şehir ve Kültür, S. 25, Ağustos 2016
Aşkar, S. 39, Ağustos- Eylül 2016
Notos Öykü, S. 59, Ağustos- Eylül 2016.
Yedi İklim, S. 18, Eylül 2016
Lacivert, S. 27, Eylül 2016
Mahalle Mektebi, S. 31, Eylül-Ekim 2016
Ay Vakti, S. 164, Eylül- Ekim 2016
Kitap-lık, S. 187, Eylül- Ekim 2016
Doğu Batı, S. 78, Ağustos-Eylül-Ekim 2016
Yasak Meyve, S. 82, Eylül- Ekim 2016
Notos Öykü, S. 60, Ekim Kasım 2016
Kitap-lık, S. 188, Kasım- Aralık 2016
Doğu Batı, S. 79, Kasım- Aralık- Ocak 2017
Post Öykü, S. 12, Eylül Ekim 2016
Karabatak, S. 28, Eylül- Ekim 2016
Post Öykü, S. 13, Kasım Aralık 2016